

PROCHÁZKA-DVOŘÁK,

ZÁKLADNÍ NAUKA náboženství katolického (Apologetika)

pro

vyšší ústavy dívčí a pokračovací kursy
při školách měšťanských.

Podle Th. Dra. Jana Procházky a jiných zpracoval

FRANTIŠEK DVOŘÁK,

katecheta městského dívčího lycea v Chrudimi.

Schválena od nejdůst. bisk. ordinariatu v Hradci Králové.

Cena K 1-40.

V MLADÉ BOLESLAVI.

NAKLADATEL KAREL VAČLENA, KNIHKUPEC.

PROCHÁZKA-DVOŘÁK,

ZÁKLADNÍ NAUKA
náboženství katolického
(Apologetika)

pro

vyšší ústavy dívčí a pokračovací kursy
při školách měšťanských.

Podle Th. Dra. Jana Procházky a jiných zpracoval

FRANTIŠEK DVOŘÁK,

katecheta městského dívčího lycea v Chrudimi.

Schválena od nejdůst. bisk. ordinariatu v Hradci Králové.

V MLADÉ BOLESLAVI.

NAKLADATEL KAREL VAČLENA, KNIHKUPEC.

OBSAH.

Úvod.

§ 1.	Základní nauka náboženská	1
------	-------------------------------------	---

ČÁST PRVNÍ.

Bůh a náboženství.

Oddíl prvý.

O jsoucnosti Boží.

§ 2.	Důkazy jsoucnosti Boží	3
§ 3.	Důkaz jsoucnosti Boží z podstaty a života věcí stvořených	4
§ 4.	Důkaz jsoucnosti Boží z účelného uspořádání světa	5
§ 5.	Důkaz jsoucnosti Boží z hlasu svědomí a touhy po blahu	7
§ 6.	Důkaz jsoucnosti Boží ze shody všech národův	8

Oddíl druhý.

O náboženství a zjevení Božím.

§ 7.	Pojem a cena náboženství	9
§ 8.	Původ náboženství	10
§ 9.	Pojem a potřeba zjevení Božího	12
§ 10.	Známky zjevení Božího vniterné	14
§ 11.	Známky zjevení Božího vnější	15

ČÁST DRUHÁ.

Důkaz pravdy křesťanského náboženství.

Oddíl prvý.

O nadpřirozeném zjevení Božím.

§ 12.	Rozvrh zjevení Božího	19
§ 13.	Zjevení prvotné. Stvoření světa, stvoření lidí a jich pád	20
§ 14.	Potopa světa a obnovení pokolení lidského	26
§ 15.	Zjevení mojžíšské	28
§ 16.	Zjevení křesťanské	29

Oddíl druhý.

Historická pravdivost knih Starého zákona.

§ 17.	Písmo sv. Starého zákona	30
§ 18.	Pravost knih Starého zákona	31
§ 19.	Neporušenost knih Starého zákona	33
§ 20.	Hodnověrnost knih Starého zákona	34

Oddíl třetí.

Známky zjevení Božího ve Starém zákoně.

§ 21.	Známky vniterné	35
§ 22.	Známky vnější	39
§ 23.	Pokračování	42

Oddíl čtvrtý.

Historická pravdivost knih Nového zákona.

§ 24.	Knihy Nového zákona	44
§ 25.	Pravost knih Nového zákona	45
§ 26.	Neporušenost knih Nového zákona	49
§ 27.	Hodnověrnost knih Nového zákona	50

Oddíl pátý.

Božský původ zjevení Nového zákona.

§ 28.	Osoba a důstojnost Ježíše Krista	52
-------	--	----

I. Ježíš Kristus, slíbený Messiáš.

§ 29.	Proroctví a předobrazy	53
§ 30.	Vlastní výpovědi Kristovy	56

II. Ježíš Kristus, jednorozený syn Boží, pravý Bůh.

§ 31.	Vnější svědectva o božství Kristově	58
§ 32.	Osoba Kristova co do rozumu	60
§ 33.	Osoba Kristova co do vůle	62
§ 34.	Zázraky Ježíše Krista	64
§ 35.	Pokračování	67
§ 36.	Kristovo z mrtvých vstání	70
§ 37.	Pokračování	72
§ 38.	Proroctví Ježíše Krista	74
§ 39.	Pokračování	76
§ 40.	Rozšíření a trvání církve	78
§ 41.	Blahodárné působení církve	81

ČÁST TŘETÍ.

Pravost katolické církve.

Oddíl první.

O církvi.

§ 42.	Pojem a založení církve	85
§ 43.	Zřízení církve	85
§ 44.	Hlava církve	87
§ 45.	Známky církve	90
§ 46.	Úkol církve	93
§ 47.	Pokračování	96

Oddíl druhý.

Prameny zjevení Božího.

§ 48.	Písmo svaté	99
§ 49.	Ústní podání	101
§ 50.	Pravidlo katolické víry	103

Dodatky.

I.	Vysvětlivky životopisné	105
II.	Vysvětlivky cizích a neobvyklých slov	112

Ú V O D.

§ 1. Základní nauka náboženská.

Nauka náboženská jest nauka o Bohu. Učí nás, kdo jest Bůh a čeho od nás žádá, učí, čemu máme věřiti a co činiti, abychom dosáhli svého cíle, t. j. spojení s Bohem u věčné blaženosti. Pokud náboženská nauka učí, čemu máme věřiti, sluje *věroukou*; pokud učí, jak život náš má býti podle víry uspořádán, sluje *mravoukou*. Nauka náboženská není ještě nikterak náboženství samo. Náboženství jest výsledkem nauky spočívajíc v poznání Boha a v životě podle vůle Boží.

Základní nauka náboženství jest nauka, jež věrouce a mravouce klade základy. **Dokazuje, že křesťanské náboženství od Boha pochází a v katolické církvi neporušeno se chová.** Obhajujíc pravdy proti domněnkám bludným a předsudkům bývá zvána *apologií* nebo *apologetikou* t. j. obranou křesťanství.

Základní nauka náboženská rozvrhuje se ve tři části.

Část první dokazuje **jsoucnost Boží** a **pojednává o náboženství vůbec a o zjeveném náboženství zvláště.**

Část druhá dovozuje **pravdu náboženství křesťanského.**

Část třetí dokazuje **pravost katolické církve.**

ČÁST PRVNÍ.

Bůh a náboženství.

Oddíl první.

O jsoucnosti Boží.

§ 2. **Důkazy jsoucnosti Boží.**

Jsoucnost Boží lze dokázati **ze stvořených věcí**. Neboť pozorujeme-li svět, poznáváme,

1. že věci kolem nás jsou, že vznikají, že jsou závisly a měnivy. Vznik věcí stvořených předpokládá původce, a to bytost velemocnou.

2. Poznáváme, že věci stvořené přese všechno své množství srovnány jsou v ladný celek. Soulad ten nemůže býti dílem náhody, ale předpokládá nutně bytost velemoudrou jako původce.

3. Obrátíme-li zřetel k člověku, znamenáme, že v nitru jednoho každého ozývá se hlasem svědomí zákon mravný. Zákon mravný předpokládá zákonodárce, jako bytost vyšší, svatou, spravedlivou.

V duši jednoho každého ozývá se touha po blahu. Tato touha, které dobrem pozemským nelze ukojiti, dovozuje jsoucnost svrchaného dobra nadzemského.

4. Nahlédneme-li do dějin, poznáváme, že všichni národové bytost nejvyšší uznávají a oslavují.

Tak celá příroda a pořádek, který v ní jest, člověk sám i lidstvo veškero ukazují na bytost vyšší. Bytost tuto nazýváme Bůh.

Pravda, že jsoucnost Boží lze poznati ze stvořených věcí, potvrzena jest slovy Písma sv. i učením církve. Tak čteme v knize Jobově (12, 7.—9.) *Zeptej se hovad a naučí tebe, ptactva nebeského a oznámí tobě, mluv*

*zemi, odpoví tobě a vypravovati budou tobě ryby mořské; kdož neví, že všechno to ruka Hospodinova učinila? A jinde: Nebesa vypravují slávu Boží a dílo rukou Jeho zvěstuje obloha. (Ž. 18, 2.) Svatý Pavel praví o pohanec, že nemají omluvy, nevěří-li v Boha, jelikož *neviditelné vlastnosti Jeho ze stvoření světa, skrze ty věci, které jsou učiněny, rozumem pochopeny a spatřiny bývají.* (Řím. 1, 20.) Rovněž církev učí, že *Bůh, Stvořitel a Pán náš, ze věcí stvořených světlem lidského rozumu najisto může býti poznán.* (Koncil Vatikánský sed. 3.)*

§ 3. Důkaz jsoucnosti Boží z podstaty a života věcí stvořených (kosmologický).

1. Zkušenost učí, že **věci kolem nás jsou**. Avšak, když jest nyní to a ono, něco vždy býti musilo; jinak bylo by nám říci, že kdysi bylo naprosté nic a že všechno, co jest, vyvinulo se z ničeho samo sebou. To však přičí se zdravému rozumu; proto jsme nuceni uznati jsoucnost bytosti, jež počátku nemá a od věčnosti trvá, **bytosti, v níž vše ostatní má svůj původ**. Bytost tuto jmenujeme Bůh.

2. Jest nepochybně, že **věci ve přírodě povstávají nebo vznikají**. Než co povstalo, není samo sebou, nýbrž jest z něčeho jiného. Žádná zajisté věc nemůže se učiniti sama. Každá věc, která povstala, přijala tedy svou jsoucnost na jisto od něčeho jiného. Než vedle věcí povstalých jest nám uznati něco nepovstalého, t. j. bytost, jež jest sama sebou, **bytost, od níž vše, co jest, povstalo a bez které by vůbec nebylo mohlo něco povstati**. Bytost takovou nazýváme Bůh.

3. **Vše na světě jest závislo** (podmíněno); na př. živočišstvo na rostlinstvu, rostlinstvo na nerostech, země na slunci atd. Než vedle věcí závislých jest nám uznati **bytost, na níž jako na první bytosti vše závisí, která však jsouc sama sebou na ničem závisla není a bytost takovou nazýváme Bůh**.

4. **Vše ve světě se mění, všude viděti jest pohyb, život**. Avšak kde změna, tam příčina změny, kde život a pohyb, tam někdo, jenž život ve hmotu vdechl a ji v pohyb uvedl. Pátrajíce po prazdroji a prapříčině všech změn a pohybů, nuceni jsme uznati **bytost, ze které všechna změna vyplynula, jež však sama žádné změně nepodléhá, ze které všechnen ruch a život vyšel, jež však sama ničím hnuta nebo v pohyb uvedena nebyla**. Bytost takovou jmenujeme Bůh.

§ 4. **Důkaz jsoucnosti Boží z účelného uspořádání světa (fysikoteleologický).**

Podivuhodný pořádek ve světě nemůže býti dílem pouhé náhody, nýbrž předpokládá nutně moudrého pořadatele. Nic ve světě není zbytečno, všecko má svůj účel a určitý svůj cíl a jest tak zřízeno, aby cíle svého došlo. **Že svět účelně jest uspořádán, lze poznati** pohledem na přírodu ústrojnou i neústrojnou.

I. **Pozorujeme-li přírodu ústrojnou**, na př. rostliny vidíme, že z nepatrných zárodků rozvinují se k dokonalosti podivuhodné. Jednotlivé částky organismu (ústrojence) tak se vytvářejí, že vzniká celek nejen života schopný, ale i souměrem vynikající. Vyskytnou-li se překážky, jež se tomuto postupu stavějí v cestu, organismy samy snaží se, aby je překonaly aneb obešly; rány, jež utrpěly, usilují zaceliti a zhojiti, místa, kde by nepřítel nejsnáze mohl uškoditi, opevňují a ohrazují, na př. strom kryje se korou; co jest k životu nejpotřebnějším, tomu věnují větší péči, na př. mícha, mozek obaleny jsou pevnými kostmi, srdce a plíce umístěny jsou v prsní dutině; a již napřed pro budoucí potřebu různá ústrojí si připravují a hotoví, na př. mláďata již před narozením mají ústa, ač jimi nepožívají, mají oči, ač se jich světlo nedotýká, mají uši, ač vlna vzduchová k nim neproniká atd.

Toto podivuhodné dílo příroda opakuje nesčíslněkrát, ničím se nedávajíc másti, kráčí i za různých okolností vždy touže cestou k vytčenému cíli. **Avšak příroda nemyslí, nemůže si sama cíle vytknouti**, ani k němu vhodnými cestami kráčet. Je-li nicméně činna účelně, soudíme, že **nemohouc se sama účelně řídit, musí býti řízena bytostí vyšší** asi tak, jako šíp střelcem a loď kormidelníkem.

2. Podivuhodnou **účelnost znamenati lze i v úkonech zvířecích**. Někteří živočichové jsou mistrní stavitelé, jako bobr, včela, pavouk. Žezulka klade málo vajíček a to v delších přestávkách, tak že by jich nevyseděla. Proto zanáší je jiným hmyzožravcům, a těm klade vajíčka takové barvy, jakou mají vajíčka jejich vlastní. Jarní motýlí kladou vajíčka prostě na listy, kdežto podzimní téhož druhu, je zároveň i s listím a větvení opřádají, aby obstála přes zimu. Některá zvířata celou zimu prospí, trávíce při tom ze svého tuku, jelikož potrava jejich se vyskytuje v přírodě jedině v době jarní neb letní, jiná zvířata shromažďují zásoby na zimu. Ptáci se stěhují do teplejších krajín. Hrozí-li tvorům nerozumným nebezpečí, volí přimě-

řené prostředky ochranné; zajíci, žáby, zpěvní ptáci hledí se spasiti útekem, housenky rychle se stromů se spouštějí, aby se ukryly v trávě, koroptev příkrčí se k stejnobarevné půdě, červíci stavějí se mrtvými; naproti tomu jiní brání se rohem, zubem, kopytem. Tchoř a káně napadají hady nejedovaté bez rozpaků, ale na zmije, byť je dříve nebyli viděli, útočí velmi opatrně a snaží se jim rozdrtit hlavy, aby nebyli od nich uštknuti atd. **Úkony tyto jsou projevem rozumu bytosti vyšší, jež nerozumným tvorům udělila podivuhodné pudy, aby jimi dosahovaly účelu, k němuž jsou stvořeny.**

3. Podobně lze znamenati stopy hluboké moudrosti na přírodě **neústrojně**. Oběžnice naší sluneční soustavy jsou, jak Laplace vypočetl, tak od sebe vzdáleny a hmotou poděleny, že jejich pravidelný oběh a trvání jest zabezpečeno. Za jiných vzdáleností a při jiném rozdělení hmot srážka byla by neodvratná, čímž by se nutně porušil i pořádek všehomíra. Kdyby se naše země slunci více přiblížila nebo od něho se více vzdálila, vše, co na zemi žije, nezbytně by zhynulo vedrem nebo zimou. Kdyby měsíc byl blíže nás, na př. o polovinu neb o třetinu, způsobil by na zemi ohromné převraty. Příliv jsa daleko mocnější, zaplavoval by celé krajiny, moře pro silné proudy nebylo by splavno a obyvatelná část země by se zúžila. Pevnina je tak položena, že mořské proudy mají snadný směr z jihu na sever a naopak, aby teplotu vyrovnaly, ne však od západu na východ. Vody mořské, které ke dnu jsou méně solnaté snadno by zahnívaly, kdyby jich měsíc svou přitažlivostí nerozčeřoval. Tato a jiná přiměřená zařízení v přírodě neústrojně jsou nám důkazem, že **jest bytost svrchovaně rozumná, která podle velikolepého plánu budovu světa uspořádala.**

4. V podivuhodném souladu stojí k sobě také rostlinstvo a živočišstvo. Každá bylina, každý keř, strom, ba každý list jest podoben chemickému přístroji, jenž čistí a napravuje zkažený vzduch. Rostliny rozkládajíce působením paprsků slunečních vydechovaný otravný kysličník uhličitý, pohlcují uhlík a uvolňují kyslík. Tím se vzduch obnovuje a život na zemi umožňuje. Tak **rostlinstvo živočišstvu a navzájem živočišstvo rostlinstvu prokazují služby velice vzácné**. Hmyzem roznáší se pel z jedněch kalíšků rostlinných k oplození druhých. Mnohý hmyz je dokonce poukázán jenom na jisté druhy rostlin a rostlina opět na některý hmyz, na př. při hlubokých kalíšcích rostlin hmyz s delším sosákem.

Příkladů podobných, že věc věci prospívá, jest ve přírodě nespočetné množství. **Každá věc jest činna nutně podle své přirozenosti**, nepomýšlejíc na to, prospívá-li či škodí-li světu ostatnímu. Slunce na př. svítí a hřeje, nikoliv aby nám naše bydliště vytopilo a osvětlilo, ale proto, že jest ve stavu žhavém. Déšť k zemi padá, nikoliv aby napojil žíznivou půdu, ale proto, že se páry ve vzduchu chladem srazily. Větrové proudí, nikoliv aby škodlivé výpary byly rozptýleny, ale proto, že vzduch na některých místech byl rozředěn atd. Od těles nebeských až k nepatrnému stéblu jest v přírodě nespočetné množství různých předmětů, z nichž každý nutně vedle své přirozenosti působí, **slouže činností svou ostatním věcem a k rozvoji celku napomáhaje**.

Tento vzájemný vztah všeho tvorstva k sobě, nemůže býti dílem náhody. Nemohou-li se náhodou písmenka tak sestaviti, aby báseň vznikla, nemohou-li kolečka, šroubky tak se spojit, aby povstal hodinový stroj, bylo dojista nemožno, aby se nespočetné množství různorodých věcí o své ujmě seskupilo v ladný vesmír. Jest nám tedy uznati **bytost velemoudrou, jež všem věcem místo příslušné podle promyšleného plánu vykázála, jejich rozmanité výkony v lad uvedla a společnému cíli podřídila**. Bytost tuto nazýváme Bůh.

§ 5. Důkaz jsoucnosti Boží z hlasu svědomí a touhy po blahu (anthropologický).

1. Každý člověk, jenž dospěl užívání rozumu, cítí, že v jeho srdci ozývá se **svědomí**. Jest to **zákon mravný, jenž dobré velí a odměňuje, zlé pak zapovídá a tresce**. Tento zákon jest vepsán v srdce každého člověka a nemůže z něho nikdy býti úplně vymazán.

Kde jest zákon, musí býti také zákonodárce. **Zákon mravný není nám dán přírodou**; neboť příroda mravného zákona nezná a čeho kdo nemá, dáti nemůže. Nerozumná příroda stojí pod zákonem nutnosti, jenž praví *„musíš“*, kdežto v nitru člověka ozývá se zákon, jenž praví *„máš činiti“*. **Člověk sám rovněž mravného zákona si nedal**. Především nejsme si toho vědomi, že bychom si byli tento zákon uložili; potom mravný zákon byl by jinak v naší moci t. j., mohli bychom jeho předpisy zmírniti, změnit neb i zrušiti. Avšak zkušenost učí, že mravný zákon tak málo nám jest poddán jako zákony fysické. **Zákon mravný není také účinkem výchovy**. Výchova časem se mění, ale požadavky mravného zákona zůstávají beze

změny. Mimo to zkušenost dosvědčuje, že někdy při stejné výchově mravný účinek jest nestejný.

Nenalézáme-li tedy na zemi příčiny, jež by nám jsoucnost svědomí s dostatek vysvětlila, nuceni jsme uznati, že **původcem svědomí jest bytost velemocná, nad lidmi stojící, jež mravným zákonem svou nezměnitelnou vůli projevila a svrchovaně svatou a spravedlivou se býti osvědčila.** Bytost takovou jmenujeme Bůh.

2. V duši každého člověka ozývá se **touha po blahu.** Tato touha jest nám vrozena, proto každý hledí ji něčím ukojiti. Než na zemi člověk v ničem trvalého blaha nedochází. Statky časné na př. bohatství, čest, požitky samy o sobě, jen slibují štěstí, avšak skutečně ho nedávají. Ani dobra, krásna všeho světa nejsou s to, aby člověka trvale oblažila. Ani ustavičná práce nepřináší duši trvalý klid a mír.

Pozemské statky a požitky nemohou duši naši jako ducha oblažiti, nasytiti. *Požitky pozemské jsou jako kapka vody, která na oheň vržena jsouc, ohně neuhasí, nýbrž ještě více rozdmychuje; požitky ještě více rozněcují žádosti. Bohatstvím člověk nenasytí duše právě tak, jako nelze ohně uhasiti dřevem, smolou, olejem nebo žíně solí.* (Sv. Bonaventura.) Radosti a požitky světa mnohdy život i ztrpčují. Řecká báje vypravuje, že Jupiter, když „Rozkoš“ a „Bolest“ si stěžovaly do jakéhosi bezpráví, svázal je silným řetězem; proto kde rozkoš, tam bolest. Pravdivé jest přísloví, že v každé radosti jest aspoň kapka žalosti.

Nemůže-li tedy žádost blaha **vezdejšími statky býti ukojena, musí býti kromě dober zemských dobro nadzemské,** věčné a nekončné, v němž duše nalézá trvalé blaho, a jež Bůh nazýváme. Kdyby Boha nebylo, byli bychom nuceni člověka pokládati za odchylku od řádu přírodního. Všichni tvorové mohou hověti svým přirozeným pudům a tím dojiti blaha, jehož jsou schopni, jediný člověk, ač jest na zemi bytostí nejdokonalejší, byl by z blaženosti navždy vyloučen; stvořen jsa s pudem neukojitelným, byl by odsouzen k věčnému neblahu.

§ 6. **Důkaz jsoucnosti Boží ze shody všech národů (historický).**

Všichni národové uznávají, že Bůh jest. **Již starověcí mudrci věděli, že není národa bez boha a náboženství.** Tak Cicero dí: *Není národa tak nevzdělaného, tak surového, který by, ať neví jakého boha míti sluší, nevěděl, že nějakého míti třeba.* Plutarch

praví, že jsou města beze zdí, umění, králů, bohatství, škol a divadel, avšak města, které by nemělo chrámův ani bohův, ještě nikdo neviděl. **Moderní věda dosvědčuje totéž.** Proslavený cestovatel Livingstone, jenž šestnáct let žil mezi polodivokými kmeny africkými, praví: *»Jakkoli kmcnové afričtí hluboko stojí, přece není třeba poučovati je o Bohu a věčném životě. Obě pravdy uznávají se po vší Africe.«* Spisovatel Hellwald ve svém díle *»Přírodopis člověka«* dí: *Jako není národa bez řeči, tak není národa bez náboženství.*

Je-li **víra v Boha** rozšířena po veškerém světě, mezi všemi národy, jest z toho patrné, že **vychází přímo z přirozenosti lidské**, t. j. přirozenost lidská byvši po stránce rozumové do jisté míry vyvinuta, nutně poznává Boha a jeho jsoucnost. Co pak z přirozenosti všech lidí vychází, o čem všichni jsou přesvědčeni, **musí býtí pravda**; musí nutně býtí, neboli existovati bytost, o níž přirozenost lidská svědectví vydává — a bytost tuto nazýváme Bůh.

Jsou ovšem i tací, kteří **o jsoucnosti Boží pochybují**, ale ač se snaží Boha ústy zapíratí, přece časem srdce jejich bývá naplněno tesknou bází před Bohem, zvláště na lůžku smrtelném. Tak Voltaire, spisovatel francouzský, jenž vše, co souviselo s náboženstvím, uváděl v posměch a opovržení, přece nejednou vyznal, že jest Bůh a duše nesmrtelná; jsa nemocen, volal k sobě kněze katolického, aby ho zaopatřil, ale přátelé zamezili knězi přístup. Jindřich Heine, básník německý, pokud byl zdráv, posmíval se všemu náboženství. Avšak postižen byv bolestnou nemocí, změnil své smýšlení a ve své závěti r. 1853 před notářem a svědky vypověděl: *»Od čtyř roků odřekl jsem se vší hrdosti filosofické a vrátil se k náboženským ideám a citům. Umírám ve víře v jednoho Boha, věčného Stvořitele světa, jehož milosrdenství vzývám pro svou nesmrtelnou duši.«* Podobně mnozí jiní nevěrci, kteří měli tolik zmužilosti, že se neostýchali uznati svůj blud, zavrhlí a odvolali nevěru.

Oddíl druhý.

O náboženství a zjevení Božím.

§ 7. Pojem a cena náboženství.

1. Slovo **náboženství** v prvotném významu značí **vzájemný svazek** mezi Bohem a člověkem, **spojení** člověka s Bohem. S Bohem,

jenž jest pouhý duch, nemůžeme se spojití leč duchovně, a to děje se **rozumem**, že Boha poznáváme, **citem**, že v něj věříme, a **vůlí**, že jej milujeme a po něm toužíme. Náboženství tedy záleží ve víře v Boha a v lásce k Bohu. Z víry a poznání Boha, jako bytosti nejdokonalejší, vyplývá úcta, jež se ukazuje vnější bohopoctou. Z lásky vyrůstá poslušnost, jež se jeví v plnění přikázání Božích slovem i skutkem. Dle toho **náboženstvím rozumíme víru a úctu Boží jakož i život podle vůle Boží.**

2. Člověku i společnosti nic tak neprospívá jako náboženství. Náboženství **zjednává srdci lidskému pokoj.** Řešíc záhady života ukazuje člověku jeho cíl a cestu k němu. Odvracejíc od hříchu náboženství **vysouší zřídlo výčitek** v člověku a **činí jej spokojeným.** Od vnějších útrap sice nevysvobozuje, ale **vlévá útěchu v neštěstí a chrání před zoufalstvím.** Budíc důvěru v Boha, jenž sice dopouští, ale neopouští, ukazuje na odměnu po boji a utrpení, na odpočinek po práci. Náboženství **dotává vůli naší nadlidské síly** ke konání skutků dobrých a ku potlačování zlých žádostí. Člověk, který má náboženství, podobá se dubu pevně zakořeněnému, jenž dovede vzdorovati každé bouři. **Náboženstvím posvěcují a utužují se svazky společenské** v rodině, obci i státu. **Z náboženství prýští všecky občanské a společenské ctnosti,** jako spravedlnost a vážnost k zákonům, vlastenecká obětivost a dobročinnost. Ve společnosti, jež nemá za základ náboženství, otřeseno jest blaho jednotlivců.

Náboženství nemůže býti nahrazeno osvětou, neboť i nejosvícenější zůstává člověkem. Podléhá tudíž pokušení, klesá ve hřích a stíhán bývá neštěstím. Avšak osvěta k osudům člověka zůstává chladna, netěší, nepozdvihuje a od hříchu nechrání. Kdo nemá náboženství, klesá malomocně pod břemenem života a snadno se stává kořistí zoufalství. Morálku náboženskou nelze nahraditi morálkou laickou t. j. naukou o povinnostech, která se opírá pouze o důvody rozumové, na př. ztratiš vážnost před lidmi, budeš trestán a pod. Takové důvody rozumové se rozplynou jako hromádka sněhu, když na ni slunce zasvítlí. Oproti tomu náboženství jest nejlepší zárukou věrného plnění všech povinností, nebo vniká člověku ve svědomí a připomíná nám Boha jakožto svědka všech našich činů a jakožto našeho budoucího soudce.

§ 8. Původ náboženství.

1. Nevěřci chtějíce náboženství uvéstí v ošklivost, učí, že **kněží a zákonodárcové vymyslili náboženství,** aby lid snadněji mohli ovládati.

Avšak náboženství jest starší kněží a zákonodárcův. Stav kněžský nemůže se vyvinouti, leč tam, kde již náboženství jest. Dále nemožno uvěřiti, že se všichni národové týmže způsobem dali oklamati. Konečně jsou kmenové, kteří zákonů nemají, kněží neznají, ale bez náboženství nejsou. Někteří zákonodárcové (Numa Pompilius, Solon, Lykurg, Budha, Konfucius) spojili ovšem náboženství se zákony občanskými podobně jako čest a lásku k vlasti, avšak to jest důkazem, že již před nimi náboženství v národě bylo rozšířeno.

2. Jiní prohlašují **náboženství za výplod strachu**. Děsné úkazy přírodní zplodily prý v ustrašené mysli lidské představu o bozích.

Než jako dítě strašidel se nebojí, pokud o nich neslyšelo, podobně člověk v Boha dříve musí věřiti, nežli se ho může báti. Mimo to názvy, jimiž staří národové označují bytost Boží, znamenaly by dojistá něco děsného, avšak věda dokazuje opak. Slovanské slovo *Bůh* (ne-bohý) znamená bytost blaženou. Staroindické *•Dyu•* (od slovesa *dyuti* = zářiti), jež se objevuje i v řečtině a latině, znamená bytost stkvělou, zářivou. (Max Müller.) Dále víra v Boha byla by nutně vymizela, jakmile se podařilo objeviti příčiny děsivých úkazů. Posléze poněvadž takových děsivých úkazů v přírodě shledáváme více, musilo by prvotním náboženstvím býti *mnohobožství*. Avšak věda dokazuje, že čím dále se proniká do minulosti, tím patrněji se nalézají stopy víry v jednoho Boha. Mnohobožství jeví se býti pozdějším porušením a znetvořením víry v jednoho Boha.

Není tedy náboženství výmyslem kněží a zákonodárců, ani výplodem strachu. Pátráme-li po jeho původu, shledáváme, že náboženství jeví se býti výsledkem dvou příčin, z nichž prvá jest vniterná, druhá vnější. Vniternou příčinou jest rozumnost lidské duše, vnější Bůh sám.

1. **Vniternou příčinou náboženství jest rozumnost lidské duše.** Jakmile totiž člověk počne rozumně mysliti a o sobě a vnějším světě uvažovati, povznáší se znenáhla od věcí viditelných k neviditelnému Tvůrci, ze stvořených věcí a z hlasu svědomí poznává Jeho svrchovanost a svou na něm závislost, a cítí se v nitru puzen; aby Boha jako bytost nejvyšší a nejmocnější ctil. K tomu přesvědčení dospěli všickni národové sami sebou, třeba víra v Boha a úcta k němu není u všech stejně jasna a zřetelna. Z toho vidíme, že náboženství má svůj základ již v přirozenosti lidské, že **člověk má přirozené vlohy k citům náboženským**, kterými se liší od tvorů nerozumných, a tyto vlohy tu více, tam méně se vyvinuly.

2. Tak cestou přirozenou přichází člověk vždy k nějakému náboženství; avšak ta jediná na vysvětlenou náboženství nepostačuje. Neboť, ačkoliv **člověk** má vlohy a schopnosti k cítění náboženskému, přece kdyby byl **sám sobě zůstaven, nikdy bez příčiny vnější nebyl by dospěl k náboženství**. Učíť zkušenost, že vlohy duševní, jež si člověk přináší na tento svět, potud trvají v dřimotě, pokud rozumnou bytostí nebyly k životu probuzeny a v činnost uvedeny. Dítě izolované, ode vsí společnosti odloučené, dojísta se nenaučí mysliti a bude něm. V době naší probuzení ducha děje se výchovou. Než nevzniká-li rozumové myšlení v člověku samo sebou, dlužno se tázati, jak asi prvá myšlénka z rozumu lidského vyšlehla, nebo kdo v prvočlověku rozum probudil a jeho duševní síly rozvinul. Písmo sv. a tradice národův učí, že **sám Bůh to byl, jenž prvního člověka se ujal, jej vychoval, a tak jej k náboženství přivedl**. Jakým způsobem to Bůh činil, o tom pojednává *»zjevení«*.

Božský původ náboženství vysvítá i z toho, že v tradicích všech národů a všech věků shledáváme stopy zjevení Božího, čehož by nebylo, kdyby zjevení v pravdě nebylo se událo. Tak Egypťané věřili, že bůh Thot dal lidem vzdělanost, kněžím sv. knihy, Babyloňané věřili, že bůh Oanes učil je stavěti chrámy a dal jim zákony. Filosofové pohanští Plato a Aristoteles naznačují, že učení jejich o bohu jest prastaré svaté podání, zbytek prastaré zaniklé moudrosti, již právem sluší míti za zjevení Boží. To dokazují také pověsti zachované u nejstarších a nejrozdílnějších národů o ráji, zlatém věku, o pádu prvních lidí, kterých jinak vysvětliti nelze, než že v skutku Bůh prvním lidem se zjevil a zpráva o tom že přecházela z pokolení na pokolení.

§ 9. Pojem a potřeba zjevení Božího.

Zjevení znamená odhaliti nebo oznámiti něco neznámého. Je-li oznamujícím Bůh, slove oznámení *»zjevením Božím«*. Zjevení rozeznává se přirozené a nadpřirozené.

Zjevení přirozené jest oznámení vůle Boží, které děje se se strany Boha prostředky přirozenými, t. j. viditelnou přírodou, rozumem a hlasem svědomí. Zjevením tímto přichází člověk k jakémusi poznání bytosti Božské a k některým pravdám náboženským. Náboženské pravdy, jež člověk může takto poznati, jsou: jsoucnost a některé vlastnosti Boží, povinnost, úcty k Bohu, nesmrtelnost duše, povinnost býti spravedlivým a dobrotivým k bližnímu a poněkud odplata dobrého a zlého po smrti. Pravdy tyto jmenujeme *náboženstvím přirozeným*.

Avšak pouhé zjevení přirozené k pravému poznání Boha a jeho vůle nepostačuje. Člověku bylo třeba oznámení určitějšího a toho se mu dostalo **zjevením nadpřirozeným**, jímž **rozumíme mimořádné poučení člověka o pravdách náboženských Bohem samým**. Zjevení nadpřirozené chová v sobě i takové pravdy náboženské, k nimž člověk nemohl dospěti silou svého rozumu. Pravdy tyto jmenujeme *náboženstvím nadpřirozeným* nebo *zjeveným* v užším slova smysle.

Nadpřirozeného zjevení bylo třeba i při těch pravdách, ke kterým člověk může dospěti mohutností a silou svého ducha **při náboženství přirozeném**. Neboť kdyby Bůh přirozeného náboženství nebyl zjevil lidem, byli by pravdu vystihli jen málokteří, teprve po mnohé práci a to ještě necele. Ku poznané pravdě obmezenost lidská přimísila by nejeden blud a mnozí i skutečnou pravdu by zavrhlí. Ale poněvadž náboženství jest určeno nejen pro několik šťastných vyvolenců, nýbrž pro veškeré lidstvo, a poněvadž — má-li svůj úkol naplniti — musí býti bludu prosto, soudí rozum lidský že bylo nutno, aby Bůh i takové pravdy zjevil a Svou autoritou potvrdil, jež dostupny jsou poznávacím silám ducha lidského. Touž pravdu hlásají i dějiny.

Všeobecně jest známo, že **národové, jímž se nedostalo světla vyššího zjevení, ve mravích i v náboženství velice pobloudili**. Klaněli se modlám zhotoveným rukama lidskýma (fetiš), zvířatům, silám přírodním, *•všecko jim bylo bohem, jen ne Bůh•*, dí Bossuet. Bohům svým přičítali hříšné vášně a páchali jim na počest mrzké skutky. Zkrátka nikde nenalézáme národa, který by — sám sobě jsa zůstaven — znal všechny pravdy náboženství přirozeného.

Ani mudrci nedobrali se správných pojmů náboženských. Mezi sebou se nesrovnávajíce a druh druhu potírajíce, klesli v těžké bludy.

Sokrates, ač monotheistou byl jménem, obětoval bohům a hlásal, že bohové státní mají býti ctěni. Plato dovoluje mnohoženství, pohazování dítek a opilství při slavnostech Bakchových. Aristoteles přisuzuje Bohu nikoli stvoření světa, nýbrž pouze pohnutí prvním nebem. Hvězdy pokládá za bytosti nestárnoucí a mnohem božstější, než-li jest člověk; upírá prozřetelnost Boží a hájí otroctva. Stoikové zamítají nesmrtelnost duše, popírají lidskou svobodu a mají omluvu pro každou nešlechtnost, dovolují lež, necudnost, sebevraždu, požívání lidského masa atd.

Patrně, že tito mužové nebyli k tomu zrozeni, aby lid vyprostili z modlářské pošetilosti a zjednali pravdě průchod. Rovněž nebyli schopni mravně napravit lidstvo. O ctnosti sice mluvili, ale kazili svět. Hlavní výsledek jejich filosofie záleží v obraně mnohých nectností.

A dejme tomu, že by se bylo vskutku některému mudrci podařilo objeviti pravdu; nemaje vyšší autority, nebyl by mohl právě náboženství rozšířiti a platným učiniti. Nebylo-li tedy národa, který by byl znal přesně nauky přirozeného náboženství, a nevysvětlil-li náboženské pravdy ani filosof, soudíme, že **zjevení nadpřirozené bylo nejen potřebno, ale i nutno, mělo-li se právě náboženství ve světě rozšířiti.**

§ 10. Známky zjevení Božího vniterné.

Jest jisto, že Bůh — zjevil-li se — žádá od lidí, aby Jeho zjevené slovo přijali a jím se řídili. Avšak lidé této povinnosti vyhověti by nemohli, kdyby zjevení Božího neznali a kdyby neměli důkazův o jeho pravosti. Pročež soudíme, že **bylo nutno, aby Bůh své zjevení učinil poznatelným**, t. j. aby je opatřil známkami patrnými a spolehlivými, z nichž by každý jeho Božský původ mohl poznati.

Známky zjevení Božího jsou vniterné a vnější. **Vniterné známky čerpají se z obsahu zjevení.** Podle těchto známek zjevení Boží ve svém obsahu nesmí chovati, co by zdravému rozumu a vlastnostem Božím se přičilo, naproti tomu vynikati musí naukami, jež svrchované dokonalosti Boží jsou důstojny. Známky vniterné **dokazují možnost nebo pravděpodobnost zjevení Božího**, t. j. poznáváme, že učení, které známkami těmito jest opatřeno, od Boha zjeveno býti mohlo, anebo pravděpodobně zjeveno bylo.

Se zjevením Božím se srovnává, chová-li učení v sobě i pravdy takové, jež převyšují naprosto naši poznávací sílu. Zjevení Boží může chovati „*tajemství*“. Neboť rozum lidský jest obmezen a proto jsou dojista pravdy, které jej převyšují. Příroda též je plna tajemství, a tajemno-li dílo, nelze se diviti, že i Původce jest tajuplný. *„Jest nám zajisté ve přírodě každý kámen nikoli tajemstvím, ale knihou tajemství“.* (Secchi.) Nepochopitelnost tajemství jest právě nejlepším důkazem jich božského původu. Člověk sestavuje nauku náboženskou nikdy nevložil by do ni něco, co rozumu jest nedostupno.

Zjevení Boží obsahem nemůže tedy býti:

1. **nepravdivo;**
2. **nesvato;**
3. **škodlivo.**

Neboť Bůh jsa bytost vševědoucí a pravdomluvná, nemůže mluvit nepravdy, a jsa nejvyšší svatý a dobrotivý, nemůže býti původcem nauky nesvaté, lidskému blahu škodlivé.

Proto nemohou býti od Boha: pohanský polytheismus, jenž jest pln nesmyslných smyšlenek, muhamedanismus, jenž odpoutává hříšné chťiče, budhismus, jenž Boha ani nezná a jenž svým světovým, naskrze pessimistickým názorem ochromuje všecku činnost a podnikavost lidskou, brahmanismus, jenž velí tělo nepřirozeně umořovati (na př. váleti se po kamenité půdě, celý den státi na jedné noze, seděti celý den na slunci uprostřed čtyř ohňův atd.) a jenž ukládá hnusné, nezřídka přímo vražedné očisty.

Oproti tomu **na zjevení Božím se žádá:**

1. aby **shodovalo se se zjištěnými poznatky přirozenými**;
2. aby **přednášelo nauky velebné a vznešené**, způsobem všem lidem srozumitelným;
3. aby **doplňovalo, k čemu člověk rozumem svým nemůže dospěti**, na př. řešilo záhady životní;
4. aby **souhlasilo s našimi potřebami**, na př. dodávalo útěchy a síly v tísních a potřebách;
5. aby **lidstvo mravně zdokonalovalo a povznášelo**.

§ 11. **Známky zjevení Božského vnější.**

Známky vnější zjevení Božského **založeny jsou na dějích**, jež zjevení provázejí. Známkami vnějšími rozuměti sluší takové **činy, jež toliko Bůh na potvrzenou pravdy mohl vykonati** buď sám nebo prostřednictvím bytosti jiné, k tomu vyvolené. Jsou to zázraky a proroctví. Známky vnější jsouce zřejmy, nepopíratelny a všem lidem přístupny dokazují **jistotu** Božského původu zjevení.

1. Slovo »*zázrak*« v prvotním významu značí, co jest za zrakem, čeho si vysvětliti nedovedeme, »*div*«, co podivení vzbuzuje. Tím není řečeno, že vše, čeho pochopiti nemůžeme, neb co v nás vzbuzuje obdiv, jest zázrakem.

Zázrak jako děj, kterého Bůh používá na potvrzenou svého zjevení, jest **mimořádný čin všemohoucnosti Božské, jenž převyšuje řád veškeré přírody**.

Pojem zázraku vyžaduje:

1. aby **děj byl přístupný smyslům**, zvláště zraku, na př. tři mládence v peci ohnivé bylo viděti, aniž ohněm byli ztráveni;
2. aby se stal **v přírodě**, na př. Kristus utišil bouři mořskou, anebo **na člověku**, pokud tělem svým souvisí s přírodou, na př. malomocný jedním slovem byl uzdraven;
3. aby **děj byl neobyčejný**, aby obracel k sobě pozornost; jinak nebudil by obdivu;

4. aby **převyšoval** buď svou podstatou nebo aspoň způsobem, jak se stal, přirozené síly všech tvorů;

5. aby byl **původu božského**;

6. aby sloužil **ku potvrzení božského posláni**; na př. Mojžíš čině před Faraonem zázraky dokázal, že jest od Boha poslán vysvobodit národa israelského; Kristus čině zázraky ukazoval, že jest Bohem slíbený Messiaš.

Zázrak jako děj smyslům přístupný a viditelný **může býti zjištěn** jako každá jiná dějepisná událost.

Jako děj neobyčejný může dobře býti **rozeznán od úkazů přirozených**.

Zázrakem se **žádný zákon neruší**, pouze působnost některých sil na čas se staví nebo zaměňuje.

Jako děj nadpřirozený může býti **vykonán** buď **Bohem** samým nebo **prostřednictvím jiné bytosti**.

Možnost zázraků nemůže nikdo rozumně popírat. **Bůh** jest zajisté bytost svobodná. Ani svou podstatou, ani vnější příčinou nebyl nucen svět stvořiti. Stvořil-li však svět svobodně, mohl i jiný svět stvořiti a jiný řád do něho uvést, a **má také moc měnivě působiti na svět**. I člověk může měniti a často mění své dílo. Tuto pravdu popíratí znamenalo by tolik jako tvrditi, že Bůh stvořením světa síly své vyčerpál a všemohoucnosti pozbyl, anebo, že zákony přírodními udělal před sebou hradbu, které nemůže prolomiti. — Rovněž nelze si mysliti, že Bůh o stvořený svět více se nestará jako stavitel, který odchází od dokonané budovy. Bůh naopak jako tvůrce stále **ve světě působí**. Děje se to **silami přírodními**, jimiž svět zachovává, řídí a spravuje.

Ježto však Bůh síly přírodní stvořil, **může je** dojista i **měnit**, t. j. jejich účinnost zvýšiti, zmenšiti nebo úplně zastaviti; a tak vyvoditi účinky, jež se uchylují od obvyklého řádu přírody. Zákonům přírodním podrobil Bůh celý svět, ne však sebe. Jako pán všeho-míra není zákony přírodními vázán, pročez může bezprostředně mocí svou ve světě **vykonati takový skutek, který se nejen liší od obvyklého pořádku, ale i všechny síly přirozené převyšuje**. Skutek takový jmenujeme zázrakem.

Kdo **popírá možnost zázraků, tvrdí:**

1. že Bůh není všemocen;

2. že není svrchovaným Pánem světa;

3. že zákony přírodními jest omezen;

4. že svět na Bohu nezávisí.

Zázraky mají důležitý význam. Čím jest pečeť listině, tím jest zázrak náboženské nauce; Božím potvrzením a dosvědčením její pravdivosti, nebo nikdo nemůže zázraků konati leč Bůh. Všichni zajisté tvorové jsou poddáni řádu přirozenému a proto nad něj se povznést nemohou. Koná-li tedy bytost stvořená zázrak, jest zjevné, že **moc zázraků obdržela od Boha.** Pak také zjevení neb **nauka, kterou zázrak provází, musí mítí původ svůj v Bohu,** pak musí býti pravdou, co Bůh zázrakem potvrdil, aneb nač vložil pečeť své moci.

Pouhá čistota a vznešenost učení nemůže lidstvo přesvědčiti o božském původu svém, tu **potřeba jest zázraku,** jenž na sebe mocně obrací pozornost a každého vyzývá ke zkoumání. Nic neslouží lépe na potvrzenou zjevení jako zázrak, jak vysvítá z příkladu Faraonova, obrácení israelitů a pohanův na víru křesťanskou. Proto chtěli **israelité zázraky viděti,** proto i **pohané** na potvrzení svých zásad náboženských zázraky předstírali. **Bez zázraků, nebyli by lidé učení Kristovu uvěřili,** bez zázraků nebylo by zjevení Boží stalo světu zákonem. » *Neuzříte-li divů a zázraků,*« řekl Kristus, » *neuvěříte*« (Jan 4, 48.)

Proroctvím rozumíme určitou předpověď děje budoucího, který z příčin přirozených nemůže býti znám. Proto není proroctvím předpověď dvojsmyslná, předtucha nejasná, nebo předpovědění toho, co způsobem přirozeným může býti vystiženo.

Proroctví vztahující se k věcem, jež unikají vtipu a domyslu bytostí stvořených, **nemůže od nikoho pocházeti leč od Boha.** Jako zázrak podobně i proroctví jest dílem Božím. A ježto Bůh nemůže potvrzovati lži, dlužno proroctví pokládati za nevývratný důkaz pravdy.

Proroctví může býti zjištěno. Naplní-li se, co bylo předpověděno, nelze pochybovati, že prorok měl vědění od Boha. Avšak často již před naplněním lze se přesvědčiti o pravdivosti proroctví. Bezúhonný život prorokův, krása a výbornost jeho nauky, ale hlavně zázraky, jež činí, dokazují, že od Boha jest poslán.

I proroctví jest zázrakem, ježto předpokládá nadpřirozené osvětlení, avšak od zázraku v obyčejném smyslu liší se tím, že se děje v duchu. **V proroctví osvědčuje se především Božská vševědoucnost, v zázraku Boží všemohoucnost.** Při zázraku jeví se účinek ihned, při proroctví dostavuje se později, často teprve po dlouhém čase.

Vrstevníci zázrakem, ale budoucí pokolení také proroctvím mají býti přesvědčeni o pravdě.

Že zázraky vykazují i náboženství jiná, není nikterak zázrakům Božím na újmu. Bylo by tomu tak jen tehdy, kdyby nebylo možno rozeznati zázraku pravého od zázraku lživého. Avšak co historicky není náležitě dokázáno, co jest Boha nedůstojno, co vlastnostem Božím se přičí, co děje se na potvrzenou zjevné nepravdy nebo na omluvu hříchu, co vykonáno bylo divotvorci k zisku nebo pouze na ukojenou zvědavosti atd., všecko to dojista zázrakem nikdo míti nebude.

I pohané měli věštce, kteří prorokovali. — Měli ovšem věštírny, na př. Řekové v Dodoně, v Olympii, v Delfech, avšak jejich věštby byly buď dvojsmyslny nebo se vztahovaly k dějům nejbližším nebo vůbec zůstaly beze všech výsledkův. Nezřídka oznamovaly, ne co se stane, ale co učiněno býti má, na př. že má Augustus pojeti za ženu Livii.

ČÁST DRUHÁ.

Důkaz pravdy křesťanského náboženství.

Oddíl prvý.

O nadpřirozeném zjevení Božím.

§ 12. Rozvrh zjevení Božího.

Každá věc na světě je k něčemu stvořena, každý tvor má svůj cíl, ke kterému spěje.

Také **člověk má svůj cíl**. A jako důstojností své bytosti člověk vyniká nade všechno tvorstvo, tak nad ně vyniká také svým úkolem a cílem.

Člověk obdařený rozumem a svobodnou vůlí má Boha jako věčnou Pravdu a nejvyšší Dobro poznávati, ctíti a milovati, Jeho nejsvětější vůli plniti a tím dojíti neskonale blaženosti, na věky býti spasen.

Tohoto cíle **nemůže člověk dojíti silami přirozenými**, proto mu Bůh pomohl prostředky nadpřirozenými. A této pomoci dostalo se lidem Božím zjevením.

Bůh mnohokrát a mnohými způsoby mluvil k lidem. Nejprve k prvním rodičům a patriarchům, potom skrze Mojžíše a proroky k národu vyvolenému, a posléze skrze Syna svého, Ježíše Krista, a apoštoly k lidem všem.

Podle toho rozeznáváme:

- I. zjevení prvotné,
- II. zjevení mojžíšské,
- III. zjevení křesťanské.

§ 13. Zjevení prvotné.

Stvoření světa, stvoření lidí a jich pád.

Zjevení prvotné jest náboženské vychování pokolení lidského v pravěku a jeho společná příprava na Vykupitele.

»*Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. Země pak byla pusta a prázdna*« (Gen. 1, 1. 2.) Slovy těmi počíná Mojžíš své vypravování. Stvoření světa stalo se v šesti dnech. Sedmého pak dne Bůh odpočinul a den ten posvětil.

Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi, t. j. svět není sám sebou od věčnosti, nýbrž **Bůh** na počátku časů **z ničeho učinil hmotu**, ze které země i tělesa nebeská jsou složena. Tuto hmotu Bůh **v šesti dnech upravil a uspořádal**. Dnem biblickým nerozumí se den sluneční, neboť takový mohl nastati trprve čtvrtého dne, ale značí vůbec jistou dobu, časové období.

Slova *den* nejednou se užívá v Písmě sv. na označení delšího času, na př. den Messiášův, den hněvu Božího, den zkázy Jerusalema. Žalmista Páně dí: *Nebo tisíc let před očima tvýma jest jako den včerejší*. (Ž. 89, 4.) Dle výkladu biblického den sedmý, kdy Bůh odpočinul, trvá ještě stále a proto i **dny dřívější jest považovati za doby delší**.

Písmo sv. hlásá jen jednu pravdu, že totiž **Bůh stvořil svět z ničeho**. Co se však po stvoření hmoty, z níž se svět skládá; s ní dělo, jak se utvářela, prvé než nastal nynější pořádek, to vystihnouti zůstaveno jest rozumu lidskému.

Laplace vysvětluje utvoření těles nebeských takto: Na počátku (tedy v jistém čase) rozšířena byla po veškerém prostoru pralátka, hmota, ve způsobě velmi jemného plynu. Než na některých místech součástky této pralátky se shlukly a tím povstala hutnější jádra, jež všecku hmotu z okolí k sobě přitahovala. Tím vytvořily se nesmírné plynové koule, jež nárazem přitahovaných a dopadajících součástek, podle zákona tíže, byly uvedeny v pohyb. Podle přírodních zákonů zhuštěním vyvinuje se teplo a z teploty, dostoupila-li určité výše vzniká oheň. Tímto způsobem i hmota oněch plynových koulí se rozžhavila a počala do prostoru vysílati světlo Rychlým otáčením sploštila se koule na obou koncích osy, avšak uprostřed víc a víc se rozbíhala, až se od ní oddělil kotouč, jenž ji obklíčil na způsob pásu nebo prstenu. Tyto pásy se roztrhly a jednotlivé kusy ovinuly se znovu v koule a počaly obíhati kolem původního tělesa, od něhož se oddělily. Tak povstaly stálice (slunce) a oběžnice se svými měsíci.

Podle této theorie Laplaceovy byla naše země kdysi ohnivou, žhoucí koulí. (Biblický den I.) Působením tohoto prvotního ohně lehké a jemnější částice vystupovaly do výše, těžší a pevnější hmoty klesaly ve hlubinu země. Znenáhla byla země obklíčena ovzduším, jež nasyceno bylo mnohými plyny a parami. Páry ve vyšších prostorách se srážely a ve způsobě deště klesaly k zemi. Nežli však dopadly, proměněny jsou teplem země opět v páry a hnány znova do výše. (Bibl. den II.) Zatím země stále se ochlazovala a žáru ubývalo. Oheň již neměl té síly, aby taval každé těleso, na zemi tvořila se pevná hmota. Konečně po mnohém čase, když teplota země značně byla již snížena, sražené vodní páry padly až na zemi a přikryly ji mořem. Voda tehdy byla velice teplá a rozkládajíc zemský povrch, připravila půdu tvorům živoucím. Zatím uvnitř země byl ještě žár. Voda vnikajíc do hlubin proměňovala se v páry, jež nabyvše velikého napjetí, vyzdvihly zemský povrch nad vodu, na jiných místech jej protrhly, tak že žhoucí hmota s velikou prudkostí z útrobu země vyvřela. Tak povstaly pevniny a vody shromáždily se v propastech. (Bibl. den III.) Slunce dosud viditelné nebylo. Země silně se odpařujíc, byla obklíčena hustým mlhovým obalem, jenž paprsků nepropouštěl. Na zemi bylo ustavičné šero, vzduch byl teplý a vlhký, značně prosycen kyslíčným uhlíčitým. Za těchto okolností vyvinula se na povrchu zemském bujná vegetace, jejíž zbytky lze do dnes zřítí v ložiskách kamenouhelných. Konečně když odpařování země se umenšilo a též stromové k vyčištění vzduchu valnou měrou přispělo, protrhl se závoj mlhovin a zářivá koule sluneční poprvé se ukázala na obzoru a počala od této chvíle vycházejíc a zapadajíc zřetelným způsobem označovati čas. (Bibl. den IV.)

Z uvedeného patrně, že mezi teorií Laplaceovou a naukou Písma sv. není rozporu. Hlavní rysy domněnky Laplaceovy ke dnům biblickým tak přiléhají, že se podobá, jako by byl Laplace vyprávění Mojžíšovo pouze rozvedl.

Vznik života na zemi odvozuje Písmo sv. **od Boha**. Zda-li však Bůh prvou bytost živoucí učinil bezprostředně, svou všemohoucností, čili prostředně, stvořenými silami, o tom bible nepodává světla. Z bible také vysvítá, že **život na zemi rozvínoval se postupem ode tvarů méně dokonalých k dokonalejším**. Tak na př. o rostlinstvu praví bible: *Řekl Bůh: »Zplod' země 1. bylinu zelenou, 2. a (rostlinstvo) nesoucí símě, 3. a stromové plodné nesoucí ovoce podle pokolení svého.«* (I. Mojž. 1, 11.) Pořad, ve kterém Mojžíš podává stvoření jednotlivých bytostí úplně se shoduje s výzkumy přírodních věd.

Cuvier: *»Mojžíš zanechal nám kosmogonii, jejíž pravdivost každodenně způsobem podivuhodným se osvědčuje. Nejnovější geologická pozorování shodují se, hledíc k pořádku, ve kterém všechny organické tvary se objevily, zúplna s knihou Genesis.«*

Ampère: *Pořádek, ve kterém organicky utvořené bytosti vystupují, jest zcela pořádkem šesti dnův, jak je Genesis popisuje. Budto měl Mojžiš totéž vědecké vzdělání, jež má naše stolcí, anebo byl od Boha osvícen.* Quenstedt: *»Tak se nám zamlouvá líčení Mojžišovo a tak se shoduje s vědou, že nerozpakuji se prohlásiti jej za největšího geologa, ať čerpal odkudkoliv.* Haeckel: *»Ve vypravování Mojžišově dvě veledůležité nauky zjevují se nám s jasnotou a jednoduchostí překvapující, totiž idea progressivního vývoje a idea stupňovaného zruznění hmoty původně jednoduché.*«

Bible i věda dosvědčují, že se život na zemi povznášel k dokonalosti stále vyšší. Co však bylo pružinou tohoto stoupajícího vývoje, nebo **jak vznikly druhy dokonalejší**, o tom Písmo sv. nevypravuje a věda dosud nenabyla jistoty.

Někteří přírodozpytci tvrdí, že Bůh přímo dokonalejší druhy stvořil (Cuvier, Agassiz, Linne), jiní (Lamarck) učí, že druhy dokonalejší se vyvinuly nenáhlou přeměnou z tvarů jednodušších, tím že všeliká bytost živoucí přizpůsobovala se svému okolí, že cvikem a užíváním jednotlivé orgány zmohutněly, jiné neužíváním že zakrněly a dědičností že přešly tyto úchytky na potomky a tak že povstaly druhy nové.

Tak prý datel a kolibri hledali svůj pokrm v hlubokých, úzkých dutinách a proto se jim vyvinul úzký, dlouhý jazyk; labuť hledala pokrm na dně vody, žirafa zdvihala hlavu, aby hledala pokrm na vysokých stromech tropických, proto se jim vyvinul dlouhý krk; žába se snažila plovati, proto jí narostly mezi prsty blány. Naopak krtkovi, že stále žil pod zemí, zakrněly oči.

Tato theorie o vývoji druhů jmenuje se *v ý v o j o v á* (descendenční). Hlavním zastáncem jejím byl zvláště Darwin, jenž běře za nejpůvodnější tvary jednoduché buňky a beztvárnou živoucí hmotu, protoplasma. Z takovýchto prapočátků života vyvínovaly se dle Darwina nejdříve rostliny, potom se tvořilo živočišstvo. K vytváření nových druhů přispěl zvláště *b o j o ž i v o t*.

Pravil: Příroda nemá dosti potravy pro své tvory, pročež vzniká mezi nimi boj o život. Čím více jedinců majících stejné potřeby žije na některém místě, tím vražednější boj vzplane mezi nimi; slabší zahynou, zdatnější se zachovají a rozmnoží. Potomci zdědí všechny zvláštnosti a přednosti svých předků. Ježto však i jim jest podniknouti boj o život, rozmnoží se zděděné zvláštnosti novými úchytkami. Tak nahromadí se úchylek čím dále, tím více až konečně povstane nový tvar, nový druh.

Theorie vývojová, pokud se nevztahuje na člověka, neodporuje Písmu sv. Mohl sice Bůh jednotlivé druhy rostlinné a živočišné přímo stvořiti, ale dojista bylo mu též možno život vdechnouti v jeden pratvar a vyvésti z něho silami stvořenými všecku rozmanitost, již nyní spatřujeme v živém tvorstvu. Theorie ta nepřičí se názorům sv. Otců, již vesměs (na př. sv. Basil Veliký, Řehoř Nysský, Augustin a j.) přidržovali,

se mínění, že Bůh působí bezprostředně jen to, co silami stvořenými nemůže býti vykonáno. Kde však přírodní síly postačují, tam Bůh svou mocí přímo nezasahuje. Proto **darwinismus**, jenž klade na místo prozřetelnosti boj o život, a učení přírodopytců, kteří kladou na místo Boha věčnou a samoplodící a živou hmotu (**monismus**), jsou s Písmem sv. v neshodě.

Theorie vývojová má mezi přírodopytci mnoho přívržencův, o učení Darwinově však mnozí přírodopytci (Agassiz, Quatrefages, Barrande, Wigand, Virchov a j.) vyslovují se zdržlivě nebo zřejmě je zavrhuji. Hlavní příčiny jsou tyto:

Učení Darwinovo není dostatečně ověřeno fakty. Vývoj nového druhu nebyl pozorován, za to však jest stvrzena dlouhověká stálost druhů nynějších.

Kdyby se druhy ponenáhlu vyvíjely, byly by nevyhnutelně někde nějaké zbytky tvarů přechodních. Těch však ve vrstvách kůry zemské a vůbec nikde nenalézáme. Kostry psů, koček, opic, krokodílů, ptáků a jiných, jež byly nalezeny v hrobech egyptských po několika tisíciletích, jsou takové jako kostry zvířat nynějších.

O původu člověka učí Písmo sv., že člověk od Boha byl stvořen naposledy, a že pochází přímo od něho podle těla i podle duše. Praví: *Učinil Bůh člověka ze hlíny země a vdechl ve tvář jeho dechnutí života.* (I. Mojž. 2, 7.)

Prvního člověka učinil Bůh z hlíny země t. j. Bůh rozkázal, aby se některé látky na zemi tak spojily, aby z nich povstalo tělo lidské. Látky ty již tu byly v zemi a na zemi (voda, železo, sůl, fosfor, vápno a j.) a proto praví Písmo sv. »z hlíny (látek) země«. — Nazval jej také Bůh Adam, t. j. *muž ze země*. Tím že Bůh v bezvládné tělo vdechl duši, tělo obživilo. **Duší**, jež jest nesmrtelný duch, má rozum a svobodnou vůli, **stal se člověk přirozeným obrazem Božím**. Tím že obdařil jej Bůh **posvěcující milostí**, jež činila jej svatým, spravedlivým, dítkem Božím, ještě více učinil jej sobě podobným. Tak stal se člověk i **nadpřirozeným obrazem Božím**. Tělo, jež původně bylo též obdařeno nesmrtelností, pohříchu nesmrtelnost ztratilo.

Všemohoucností Boží přišla na svět také žena. *•Není dobře člověku býti samotnému, učinímež mu pomocníci podobnou jemu•* (I. Mojž. 2. 18.) řekl Hospodin a dopustiv na Adama tvrdý spánek, vyňal jedno z žeber jeho a **učinil z něho ženu Evu**. Neučinil ji z hlavy muže, aby byla jeho paní, ani z paty, aby stala se mu otrokyní, ale z boku, aby mu byla družkou. Od Adama a Evy pocházejí všichni lidé; oni jsou prarodiči pokolení lidského.

Věda zjistila, že člověk jest nejmladším obyvatelem země, avšak nic určitějšího o jeho původu povědět neumí. Jeden z předních zástupců věd přírodních ve Francii, Quatrefages (*l'Espère humaine*) praví: *Kdyby se mne někdo ptal po původu lidském, nerozpakoval bych se říci jménem vědy: »Nevím.«*

Darwin rozšiřuje svoji nauku také na člověka, připisuje mu původ zvířecí a prohlašuje jej za potomka opic. Podle něho starověké opice se časem zaměnily ve dva druhy: opice novověké (nynější) a lidi. Mnohé starověké opice počaly žít na zemi a ne na stromech. Tímto novým způsobem života nutně změnila se soustava jejich těla, až po mnohých proměnách vyvinul se z nich člověk. Ostatní opice, které žily dále v korunách stromů, zůstaly opicemi.

Také tato domněnka Darwinova není dostatečně ověřena fakty. Ač jest mnohá podobnost v tělesném ústrojí opice a člověka, přece v příčině duševní, mezi opicí a člověkem opatřeným rozumem a svobodnou vůlí jest rozdíl nepřeklenutelný.

Přírodopytci slavní (Quatrefages, Fraas, Mivart a j.) a mezi nimi i takoví, kteří přijali teorii vývojovou na př. Wallace, vyznávají, že člověk nemůže býti pokládán za poslední článek organického vývoje, nýbrž, že musí býti prohlášen za bytost zvláštní, zcela novou a úplně samostatnou, ježto opatřen jest vlastnostmi, jimž není podobných ve tvorstvu ostatním. Dana dí: *»Stvoření člověka opatřeného rozumem a vůlí a mocí nad přírodou vymáhalo, jak sám Wallace za pravdu má, zvláštního činu nadpřirozené bytosti.«*

Nevysvětlitelným také zůstane, proč opice zbylé, jež známy jsou snahou nápodobiti jiné nenásledovaly svých zdokonalujících se druhů a zůstaly opicemi. Proč u člověka vývoj zdokonalování se zastavil? Čím to, že v těch tisíciletích, co lidstvo žije, ani jednomu člověku nenapadlo, aby také snažil se létat a tak dal vznik tvorů ještě dokonalejšímu?

Konečně kdyby se byl člověk vyvinul z opice, musily by tu býti také mnohé a patrné tvary přechodní. Posud však nebyla nalezena kostra, která by svou stavbou ukazovala na chůzi méně vzpřímenou (Dana). I nejstarší lidé stáli zpříma a pohybovali se pouze nohama. Rovněž nebyla nalezena lebka, která by nás k rodu opic jen o krok blíže přivedla (Huxley). Lebky starověké neliší se pranic od lebek pozdějších (O. Fraas). Není-li však žádných přechodů, jest jisto, že člověk není zdokonalený tvar zvířecí, nýbrž že stojí na místě, jež s ostatním živočištvem není spojeno.

Se zprávou Mojžíšovou, že první člověk učiněn z hlíny země, shodují se také tradice národů pohanických. U Řeků nazývá se první člověk *»ze země zrozeným«*. Prometheus učinil ho z hlíny a Minerva mu dala duši. — Germanové, jak Tacitus vypravuje (*Germ. 2.*), domnívali se, že první člověk a praotec Germanů, Tuisko, ze země vyšel. — Knef, bůh egyptský, utvořil člověka z hlíny na kotouči hrnčířském. — Podle pověsti chaldejské poručil Bel useknouti jednomu z bohů hlavu, zemi smísiti s krví a učiniti

člověka. — Podle podání indického první člověk vyšel na rozkaz Boží ze země, načež mu Bůh udělil život t. j. duši. — Také podle tradice čínské a j. první člověk povstal ze země.

Za příbytek vykázal Bůh prvním lidem ráj. Kde byl asi ráj, není známo, poněvadž potopou světa vzala země na se jiný tvar. Podle ústního podání národů, a podle toho, že v Písmě sv. jest řeč o řekách z ráje vytékajících, jež do dnes totéž mají jméno, Eufrat a Tygris, soudí se, že někde tam, kol pramenů těchto řek byl ráj Hospodinem štípen.

V ráji byli Adam a Eva nevýslovně šťastni a blaženi. Bůh obcoval s nimi a jako Otec sám je vychovával. Tu **počátek vzalo náboženství** jako poznání Boha. Z poznání plynoucí úctu k Bohu měli lidé osvědčiti tím, že uznávajíce Jeho svrchovanost nad nimi a svoji odvislost, zachovají Jeho přikázání.

Zkouškou pro ně bylo přikázání, které jim dal Bůh: *ze všelikého dřeva rajského jež, ze dřeva pak vědění dobrého a zlého at' nejíš, nebo v kterýkoli den bys z něho jedl, smrti umřeš.* (I. Mojž. 2, 16. a 17.). Svobodnou vůlí jsouce obdařeni svobodně měli pro Boha se rozhodnouti a zachováním přikázání, měli si zasloužiti věčnou blaženost.

Avšak **první lidé Boha neposlechli.** Svedeni duchem zlým jedli se stromu, z kterého jim Bůh jísti zakázal. Tak spáchán první hřích; a po něm hned **následoval božský soud a trest,** Ztratili nadpřirozený obraz Boží a přirozený obraz byl seslaben; rozum zatměn, vůle k zlému nakloněna. Musili zemřítí a z ráje vyhnáni podrobeni byli mnohým nemocem a strastem.

Žalostný byl stav prvních lidí po hříchu. V hříšném tomto stavu člověk nemohl dojíti věčné blaženosti. Odčiniti spáchaný hřích lidé vlastními silami nemohli. Přiměřeného dostiučinění nemohl Bohu dáti žádný tvor, ani nejvznešenější, a člověk tím méně, poněvadž byl ve stavu hříchu, nemilosti Boží.

Ale **Bůh** smiloval se nad padlým člověkem a **slíbil, že pošle vysvoboditele,** jenž by za hříšné pokolení lidské dostiučinil a s Bohem je smířil. Řekl k vlastnímu jich svůdci: *Nepráteleství položím mezi tebou a ženou a mezi semenem tvým a semenem jejím; onať potře hlavu tvou, a ty úklady činiti budeš patě její.* (I. Mojž. 3, 15.)

Toto tajemné **první předpovědění budoucího Vykupitele**, protoevangelium (prvoevangelium) zvané, **čím dále tím dokonaleji se opakuje**. Čím dále, tím dokonaleji a jasněji kreslí se obraz budoucího Vykupitele.

V osudech těchto prarodičů zrcadlí se osud valné většiny lidí. Každý je šťasten ve svém mládí, dokavad neokusí ovoce ze stromu vědění dobrého a zlého t. j. dokavad nezhřeší a zla nepozná. Jakmile se prohřeší, věta po jeho blaženosti. Je vyhnán ze svého ráje a celý život jeho není než hledáním ztraceného ráje, voláním po Vykupiteli. Tak každý prodělává znova znova tragedii života prvních lidí. (Em. Žák, Vychovatel 1907.)

Památka prvotního stavu nevinnosti a blaženosti prvních lidí a jejich pádu zachovala se v pověstech nejstarších a nejvzdelanějších národů. Klassičtí a východní básníci zachovali upomínku na »zlatý věk«. Podle pověsti Řeků byla první žena Pandora matkou všeho zla ve světě. U Indův byl had Kali příčinou, že se bůh Višnu musil vtělit a že bylo třeba vykoupení. U Číňanů žili první lidé (In a Yang) v překrásné zahradě u brány nebeské v nevinnosti a blaženosti, až velikým hadem byvše svedeni, z ráje byli vyhnáni. Božský osvoboditel, syn Tiena, který stvořil svět a také člověka, učiní zase pokolení lidské šťastným. Podle Zendavesty byli první lidé (Mašia a Mašiana) z počátku dobří a Bohu oddáni. Ahriman (duch zlý) jim záviděl štěstí, svedl je v podobě hada, podav jim ovoce, tak že mu uvěřili a jemu se oddali. Takto vzala přirozenost jejich porušení, které přešlo i na jejich potomky. Také ve slovanském bájesloví jest had symbolem zla.

§ 14. **Potopa světa a obnovení pokolení lidského.**

Poněvadž Bůh ustanovil, že padlého člověka vykoupí, zůstal mu vychovatelem i po jeho pádu. Smutné následky hříchu prvotního ukázaly se již na prvním synu Adama a Evy, jenž z hněvu a závesti stává se bratrovrahem. Také **další dějiny člověčenstva líčí nám neustálý boj mezi dobrem a zlem**. Potomci Sethovi, jež Bůh dal prvním rodičům v náhradu za Abela, zůstali Bohu věrni, žili bohabojně a zváni jsou v Písmě svatém *synové Boží* (synové světla). Potomci Kainovi odvrátivše se od Boha, oddávali se životu hříšnému a zváni jsou *synové lidští* (synové světa). Když se počet lidí množil, množila se i nešlechtnost, zvláště když potomci Sethovi vcházeli v manželství s potomky Kainovými, až **veškera země naplněna byla hříchem a nepravostí**. I rozhodl se Bůh zkažené pokolení lidské vyhbiti.

Milost našel před Hospodinem jediný Noe, muž spravedlivý, z potomků Sethových. Shovívavý Bůh popřál hříšnému lidstvu 120

let, aby se mohlo ještě polepšiti. V té době Noe z rozkazu Božího stavěl archu a hlásal pokání. Když pak byla dovršena míra lidské nepravosti i Boží shovívavosti, seslal Bůh na svět potopu a zahynuli všichni lidé kromě Noema a jeho rodiny, zahynula všechna zvířata kromě zvířat vodních a zvířat v arše Noemově. Tak stal se **Noe druhým praotcem pokolení lidského.**

O potopě světa svědčí písek mořský a mušle mořské na vysokých horách, kosti zvířecí nalézající se v naplavené zemi a pod. Než všechny zkameněliny a pozůstatky vyhynulých živočichů, jež se v různých horninách vyskytují, nepocházejí z doby potopy, o níž Písmo svaté vypravuje, nýbrž mnohé z nich utvořily se již za ohromných převratů, jež se z vůle Boží udály na zemi již před stvořením člověka.

Na vyvrácenou námitku, že jest nemožno, aby voda přikryla všecken povrch země a všechny hory možno jest poukázati k tomu, že nejedná se o zjev přirozený, nýbrž o děj nadpřirozený, při němž Bůh užil nejen sil přírodních, ale i sám byl činný. Avšak ani k tomu není třeba poukazovati, jsouť mužové znalí Písma sv. i věd přírodních, kteří potopu obmezují pouze na obydlí nou část země. Účelem potopy bylo potrestati pouze hříšné lidstvo, a poněvadž pokolení lidské nebylo tehdy ještě po všem světě rozšířeno, postačilo, zaplavil-li Bůh jen ony části země, ve kterých lidé žili. Slova Písma, z nichž zdá se vyplývatí všeobecnost potopy co do prostoru, dlužno posuzovati se stanoviska těch, již potopu v arše prožili. Vidouce, že všechna známá země kolem do kola vodami jest pokryta, soudili, že zatopen jest všecken svět. A v této podobě dochovalo se podání o potopě až do časů Mojžíšových.

Archa Noemova byla 300 loket (asi 150 m) dlouhá, 50 loket (asi 25 m) široká a 30 loket (asi 15 m) vysoká. Zhotovena byla z dříví tesaného, a vymazána byla uvnitř i zevnitř klím (smolou). Rozdělena byla ve tři poschodí. Při hořejším okraji táhl se dlouhý otvor okenní. Rozměry archy jsou příhodně voleny, neboť tak bylo docíleno největšího možného prostoru při poměrně nejmenší spotřebě stavební hmoty (a tudíž i času a práce) a archa mohla tak nejlépe vzdorovati návalům vod a větru.

Zpráva o potopě stvrzena jest také tradicí nejstarších pohanických národův; u Řeků zachovala se pověst o Deukalionu a jeho kocábce, která stanula na vrcholku hory Parnassu. Deukalion a jeho žena Pyrrha stali se prarodiči nového pokolení. Když pokolení lidské upadlo do nepravostí, zjevil se bůh Brahma ctnostnému Menuovi a oznámil mu, že v 7 dnech nastane potopa světa. Taková pověst byla u Indův. — Podle pověsti čínské bylo zničeno zkažené pokolení lidské velikou potopou; jen Fohi byl zachráněn a nazván „syn duhy“. — Podle pověsti Peršanův vyhubila všeobecná potopa veškeré zkažené pokolení, jen jedna zbožná rodina byla zachována. Na tak zvaném poli magův lze podnes spatřiti starý ve skále vytesaný obraz starce před duhou klečícího a se modlícího. (Šembera, Dějiny vzdělaných národů starověkých.) Také u Slovanů zachovalo se několik bájí o potopě.

Na př. Karel Jaromír Erben ve svých „Vybraných bájích a pověstech slovanských“ podává tuto báji ze Slovinska.

Na počátku světa byl zlatý, šťastný věk. Země vydávala všeho hojnost beze všelikého přičinění lidského, chléb vyrůstal na stromech a klasy pšeničné byly na půl sáhu dlouhé. Lidé tehdaž byli dobří, ale potom znenáhla se pohoršili a stali se zlými. Tehdy rozhněval se Bůh na svět a umínil sobě jej zkaziti. I počalo silně pršet a pršelo bez ustání, až země všeska vysoko byla pokryta vodou. Lidé všickni zahynuli a jen čtyři zůstali na živě. O třech není povědomo, kterak se zachovali; ale o čtvrtém toto se vypravuje:

Na jedné vysoké hoře byl vinný kmen a dopínal se vrcholem až nebe. Toho kmene se ten člověk chytil a lezl po něm nahoru. Bůh Kurent vida to, byl rád, že člověk hledá pomoci na stromě jemu posvěceném, i smíloval se nad ubohým. Brzy potom voda zas odtékala, a země osýchala. I musil ten člověk slíbiti Kurentovi, ochránci svému, že bude vždy potom milovati dvě jemu svatých bylin a plodů jejich rád užívat. Ty byliny byly vinný kmen a pohanka. Ten člověk vzal v jednu ruku kmen a v druhou stéblo pohanky a šel po širokém světě hledat sobě sídla. I usadil se na březích Jaderského moře. Ze kmene vinného, který nesl v ruce, usekl prut a vstrčil jej vši mocí de země, až se všeska otřásla. A tu také zasil pohanku. Potomci jeho rozšířili se po Krajině; a proto Krajinci podnes větším dílem se živí pohankou. Ti čtyři lidé, kteří se v povodni zachovali, rozešli se potom ve čtyři strany světa a zemi opět zalidnili.

Když skoro po roce vody opadly, Noe vyšel z korábu a obětoval Bohu na poděkování obět zápalnou ze všech čistých zvířat. Bůh požehnal jemu i synům jeho a **zakázav mu prolévati krev lidskou a požívatí krve, slíbil, že již nebude potopy** na vyhlazení člověka. Noe slíbil za sebe a své věrné, že zachovávatí bude přikázání Boží. Viditelným znamením této úmluvy byla duha.

Synové Noemovi, Sem, Cham a Jafet měli opět zalidniti zemi a uchovati pravé poznání Boha. Než i v novém pokolení jeví se hřích Adamův v osobě Chamově a zachvacuje znenáhla i ostatní potomky, kteří z počátku tvořili jeden národ a mluvili jednou řečí. **Po zmatení jazyků** při stavbě věže babylonské, **rozešli se potomci Noemovi po veškeré zemi.**

§ 15. Zjevení Mojžíšské.

Až posud vztahovala se činnost Boží, připravující lidstvo na vykoupení, stejnou měrou na veškeré člověčenstvo.

Po rozptýlení lidstva **obrací se Bůh k jednomu toliko národu,** vede jej a řídí, aby v něm byla zachována víra v pravého Boha a

naděje v příštího Vykupitele. Ostatní národové mají dospěti k pravému poznání Boha až po příchodu Vykupitelově.

Lidé rozptýlení do různých krajín světa vzali sice s sebou pravdy zjevení prvotného, ale během času zapomínali na pravého Boha. Odvraceli se od Boha Stvořitele a obraceli se k věcem stvořeným, jež počali ctíti jako bohy. Při tom oddávali se i všelikým nepravostem.

V době té Bůh **vyvolil si Abrahama** za praotce národa israelského a uzavřel s ním úmluvu. Tato úmluva přešla na Isáka a Jakuba a konečně po vyjití z Egypta uzavřel Bůh **úmluvu s celým národem skrze Mojžíše** na hoře Sinai.

Mojžíš napsal všechna slova Hospodinova v knihu úmluvy nebo »**Zákon**«, jímž se měl národ israelský jako vyvolený národ Boží řídit.

Zákon tento, po pisateli zvaný Mojžíšův, obsahoval:

a) Ustanovení náboženského a mravního poměru člověka k Bohu a bližnímu. Vyjádřen byl dvěma přikázáními lásky: *Milovati budeš Hospodina, Boha svého, z celého srdce svého a ze vsí duše a ze vsí síly své. Milovati budeš bližního svého jako sebe samého.* Obšírněji byl vyložen v desateru přikázání — zákon mravní.

b) Nařízení a přikázání, jimiž byl spořádán domácí i státní život Israelitův — **Zákon občanský**.

c) Zvláštní nařízení týkající se služeb Božích a zvykův a obřadů při nich — **zákon obřadní**.

Aby »**Zákon**« nevyšel v zapomnění, byl každého sedmého roku o slavnosti »*stánků*« cd levitů předčítán a vykládán.

Zákonem byla víra v jednoho Boha uchována v národě israelském až do příchodu Vykupitelova. *Oběťmi* předobrazována oběť, kterou vykoná Vykupitel. *Předpověděními proroků* jako na obraze nastíněn byl celý Jeho život.

Kdy ostatní svět byl oddán pohanství a modlářství, národ israelský byl strážcem víry v jednoho Boha a nositelem ideje Mesiánské.

§ 16. Zjevení křesťanské.

Doba, kdy slíbený Vykupitel měl přijíti na svět, se přiblížila. Lidstvo na příchod jeho bylo připraveno. **Po Vykupiteli toužili israelité i pohané.**

Slova proroka Isaiáše »*Rosu dejte nebesa shůry a oblakové dštěte spravedlivého; otevři se země, a vypuť Spasitele*« (Is. 45 8.) byla každodenní modlitbou pravověrných israelitů.

Také pohané dospěli k vědomí náboženského i mravního úpadku. Byli ovšem mezi pohany, Řeky a Římány též ušlechtilí mužové, kteří došli lepšího poznání náboženského, na př. Sokrates, Plato, Seneka, Kato, Cicero, ale i ti v mnohých věcech bloudili. Poznávající, že vlastní silou a moudrostí nemohou dosáhnouti klidu a uspokojení u věcech náboženských, zatoužili po nebeském Vykupiteli.

»*Nepřijde-li k nám nějaké božské slovo,*« praví Plato v rozmluvě Sokrata s Alcibiadem, »*nic jistého se o Bohu nedovíme. Kdyby jenom neprodlévalo přijít! Hotov jsem všechno učiniti, čemuž mne naučí.*« (Dialog Faidros.)

Konečně vyplnil Bůh příslibení své a seslal Vykupitele, aby dokončil dílo, které zjevením prvotním započal. Tímto Vykupitelem byl **Ježíš Kristus**. Božská **Jeho nauka** nazývá se **zjevením křesťanským**.

Tak zjevení Boží, které počalo v ráji, rozšiřovalo se za věků pozdějších, až konečně dovršeno jest naukou, již Kristus s nebe přinesl a svými apoštoly dal po všem světě hlásati.

Pramenem zjevení Božího jest Písmo svaté a ústní podání čili **tradice**.

Písmo svaté se dělí na Písmo sv. Starého a Písmo sv. Nového zákona.

Oddíl druhý.

Historická pravdivost knih starého zákona.

§ 17. Písmo sv. Starého zákona.

Písmo sv. Starého zákona obsahuje 45 knih, a jsou to knihy dějepisné, naučné a prorocké.

Dějepisných knih jest	21,
naučných	7,
prorockých	17.

Knihy dějepisné jsou: 5 knih Mojžíšových (Pentateuch), kniha Josue, kniha Soudců, kniha Ruth, 4 knihy Královské, 2 knihy Paralipomenon (věci vynechaných,¹⁾ kniha Esdreášova, kniha Nehemiášova, kniha Tobiašova, kniha Judith, kniha Esther, 2 knihy Makabejských.

Knihy naučné jsou: Kniha Žalmů, kniha Přísloví, kniha Kazatel, Píseň písní, kniha Jobova, kniha Moudrosti a kniha Sirachova.

Knihy prorocké jsou: Knihy velikých proroků Isaiáše, Jeremiáše s Baruchem, Ezechiele a Daniele; knihy malých proroků, kteří jsou: Oseáš, Joel, Amos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Habakuk, Sofoniáš, Aggeus, Zachariáš a Malachiáš.

První sbírka knih Starého zákona učiněna za Esdreáše (okolo r. 450 př. Kr.) a sluje »*Kánon*. Knihy tyto (protokanonické) napsány jsou řečí hebrejskou.

Knihy, které později byly ke Kánonu přivtěleny (deuterokanonické) jsou psány řecky, neb aspoň v té řeči se dochovaly.

Nejdůležitějším dílem mezi knihami Písma sv. Starého zákona jest *Pentateuch*. Ostatní knihy spočívají na základech, jež položeny Pentateuchem.

Knihy Písma sv. Starého zákona mohou dosvědčiti **historickou pravdivost zjevení Božího**, neboť prokázána jest jejich

pravost,
neporušenost a
hodnověrnost.

§ 18. **Pravost knih Starého zákona.**

Spis jmenujeme pravým, pochází-li od spisovatele, kterému se přičítá, nebo povstal-li v čase, do něhož se klade.

O pravosti spisu můžeme se přesvědčiti:

1. přihlédneme-li k obsahu spisu a způsobu vypravování;
2. máme-li po ruce hodnověrná svědectví těch, kteří buď spis znali, nebo se ve svých spisech později naň odvolávají.

1. Pravost knih Starého zákona potvrzuje obsah a způsob vypravování.

a) Nic v nich není, co by se přičilo věku, do něhož se kladou, nebo spisovatelům, jimž se přičítají.

b) Co vypravují o dějinách lidstva, osudech jednotlivcův a celých národů, o jejich mravech a společenských řádech, o stavu

¹⁾ Doplnky ke knihám Královským.

vzdělanosti a poměrech náboženských i mravných atd., všecko shoduje se dokonale jak s tradicemi národů, tak i s vědeckými výzkumy novějších časův. — Pozdější spisovatel nebyl by se uvaroval odporův a nesrovnalostí.

Pentateuch na př. přičítá se Mojžíšovi a vsutku poukazuje k němu formou i obsahem. Řeč Pentateuchu jest archaistická, t. j. starožitnými tvary vyznačena; spisovatel projevuje dokonale znalost starého Egypta, užívá mnohých egyptských slov. I život společenský a soukromý, jak jej Pentateuch líčí, a obyčeje, jichž vzpomíná, dokazují jasně jeho veliké stáří. — Že spisovatel sám zažil, co vypravuje (ve 4 posledních knihách), jde na jevo ze živého líčení a ze znalosti i nepatrných věcí.¹⁾ Uspořádání látky jest časové; spisovatel řadí děje, jak za sebou následovaly, aniž přihlíží k jejich vnitřní spojitosti. Pozdější spisovatel byl by dbal pořádku věcného. — Z mnohých zákonů lze poznati, že vznikly na poušti; nebo mluví se v nich o ležení a stanech,²⁾ anebo se poukazuje na budoucí osídlení země zaslíbené.³⁾ Na nejednom místě se podotýká, že Mojžíš zaznamenal, co se stalo, nebo co Hospodin mluvil.⁴⁾ Z toho jest viděti, že ve 4 posledních knihách všecko mluví pro Mojžíše. Než kdo jest původcem čtyř posledních knih, sepsal dojista i první, jež s ostatními knihami těsně souvisí.

2. Pravost knih Starého zákona potvrzují svědectví hodnověrných svědků.

a) **Veškeren národ israelský** od nejstarších časů až po naše doby uznává pravost knih Starého zákona. Jest známo, že lid israelský snášel raději i nejtěžší protivenství, než by od těchto knih odstoupil; a podnes si jich velice váží, ač na mnohých místech svědčí proti němu, na př. proroctví messiášská.

b) **Jednotlivé knihy Starého zákona** se navzájem potvrzují t. j., spisy starší docházejí potvrzení ve spisech mladších nebo pozděj-

¹⁾ *A vyšli na poušť Sur i chodili tři dny po poušti a nenalezli vody (II. M. 15, 22.) — A přišli na poušť Sin . . patnáctého dne měsíce druhého po vyjití jejich ze země egyptské. (II. M. 16, 1.) — Přišli pak do Elím synové israelští, kdež bylo dvanácte studnic vod a sedmdesáte palm (II. M. 15, 27.)*

²⁾ *Po všecken čas, v němž malomocný jest a nečistý, sám bude bydliti venku za stany (III. M. 13, 46.) — A dále ji (krávu) Eleazarovi knězi, kterýž vyvedenou ven ze stanů zabije před obličejem všech. (IV. M. 19, 3.)*

³⁾ *Když vejdete do země chananejské . . (III. M. 14, 34.) — Když vejdete do země a šlípiti budete stromy ovocné . . . (III. M. 19, 23.)*

⁴⁾ *Řekl pak Hospodin k Mojžíšovi: Vpiš to na památku do knihy a vlož v uši Josue. (II. M. 17, 14.) — Napsal pak Mojžíš všechny řeči Hospodinovy. (II. M. 24, 4.)*

ších. Tak čteme v knize Josuově a v knize soudců, že lid znal zákony Mojžišovy, že je zachovával a že od Hospodina byl trestán, kdykoliv je přestoupil.

c) **Kristus a sv. apoštolové** také potvrzují pravost knih Starého zákona tím, že se odvolávají ke knihám těm a jmenují jich spisovatele. Tak Kristus káraje nevěru svých krajanův praví: *Nebo kdybyste věřili Mojžišovi, věřili byste snad i mně, nebo on jest psal o mně* (Jan 5, 46.). — *A počav (Kristus) od Mojžiše a všech proroků, vykládal jim všechna písma, kteráž byla o něm.* (Luk. 24, 27.)

§ 19. Neporušenost knih Starého zákona.

Spis jest porušen, byly-li bez vědomí spisovatelova některé části změněny. O knihách Starého zákona lze dokázati, že zůstaly beze změny, nebo nemohly býti porušeny ani v době křesťanské, ani v době předkřesťanské.

1. Písmo sv. Starého zákona nebylo porušeno v době křesťanské, neboť jest od časů Kristových v rukou dvou velikých náboženských společností, křesťanů a israelitů. Kdyby se byli ať israelité, ať křesťané odvážili svatý text změnit, dojisty by byla druhá strana tento pokus zpozorovala a zamezila. Že Písmo sv. Starého zákona nebylo porušeno v době křesťanské, vysvítá z toho, že exempláře křesťanův a israelitův úplně se srovnávají.

2. Písmo sv. Starého zákona nebylo porušeno ani v době před Kristem, neboť pokud byl živ Mojžíš, Josue a starší lidu, kteří znali vše, co bylo v knihách svatých napsáno, nebylo možno Písmo sv. porušiti. Tito mužové byli by k tomu nikdy nesvolili, a bez jejich vědomí se změna státi nemohla. Také v dobách pozdějších byli v Israeli mužové, kteří pilně střežili svatých knih a dosti měli moci na odvrácenou všeho porušení, na př. soudcové, Samuel, proroci a j.

3. Písmo sv. Starého zákona ani nemohlo býti porušeno, poněvadž lid

- a) Písmo sv. znal,
- b) měl je v úctě a
- c) v hojném počtu choval jeho opisy.

Lid znal Písmo sv., neboť *kněží a levité vyučovali lid všem ustanovením Hospodinovým.* (II. M. 10, 11.) Chodili po všech mě-

stech judských a majíce s sebou knihu zákona, ji vykládali. Mimo to vešlo Písmo sv. ve všeobecnou známost také tím, že každého sedmého roku o slavnosti stánků veřejně bylo předčítáno. (V. M. 31, 9. a násl.)

Lid měl Písmo sv. v úctě. To dosvědčuje Josefus Flavius, když dí: *Všem nám (israelitům) je takořka vrozeno tyto knihy za Boží výroky pokládati, při nich setrvati a třebaš za ně i zemříti.* (Proti Apionovi kn. I. kap. 8.) Úcta k Písmu sv. vysvítá i z toho, že s úzkostlivou přímo opatrností byly knihy svaté opisovány. Aby zhola nic nemohlo býti přidáno ani vynecháno, spočítali israelští učenci, kolik v každé knize veršů, slov, ba i písmen. Opisovatelé vedli si tak svědomitě, že ani zřejmých chyb nedovolili si odstraniti, po straně jen napsali, jak se má správně čísti.

Israelité, zejména kněží a levité, chovali také hojně opisů Písma sv. Od r. 975 př. Kr. bylo Písmo sv. v rukou obyvatelstva dvou řevnivých říší (říše judské a israelské); r. 722 př. Kr. přinesli synové israelští Písmo sv. do Assyrie, r. 588 př. Kr. do Babylonie a v témže čase dostalo se israelity — uprchlíky do Egypta. Ve století III. př. Kr. přeloženo bylo od 70 učenců na jazyk řecký a rozšířeno v nespočetných opisech po celé říši římské. Za takových okolností bylo nemožno Písmo sv. porušiti. Jen tehdy mohlo se to podařiti, kdyby byl podvodník dostal do rukou všechny opisy.

Konečně vzácné svědectví neporušenosti knih Starého zákona podává Josefus Flavius, an dí: *Vysvítá z dějin, jakou viru knihám svým přikládáme; nebo ač tolik uběhlo času, přece nikdo se neodvážil, aby něco přidal, vynechal anebo změnil.* (Proti Apionovi kn. I. kap. 8.)

§ 20. Hodnověrnost knih Starého zákona.

Víry jest hoden, kdo pravdu říci nejen může, ale i chce. Že Mojžíš a ostatní spisovatelé knih starozákonných mohli znáti vše, cokoli vypravují, lze prokázati takto:

1. **Mojžíš mohl dobře znáti všecky děje,** jež se vypravují ve 4 posledních knihách Pentateuchu, nebo byl ne-li jejich původcem, aspoň svědkem. Co v první knize jest obsaženo, to čerpal dílem z písemných záznamů, dílem z tradice, jež od Adama až do Mojžíše pouze několika pokoleními prošla a tudíž čista a neporušena zacho-

vána býti mohla.¹⁾ Zprávu o stvoření světa sepsal za vdechnutí Božího. Mohl tedy náležitě býti zpraven o tom, co psal.

2. Že **Mojžíš pravdu pověděti chtěl, tomu nasvědčuje:**

a) jeho bezelstná povaha,

b) ráz jeho vypravování.

Upřímně vypravuje o slabostech předkův, o zlých vlastnostech svého lidu, nepokrytě líčí jeho nízké pozemské smýšlení, a mluví bez obalu o jeho nestálosti, o reptání na poušti a častém odpadlictví. Ba Mojžíš nezamlčuje ani *svých chyb*, vypravuje, jak Egypťana usmrtil, do Egypta jíti se zdráhal, jak byl netrpěliv atd. Kdo k vlastním chybám se přiznává, pravdy tajiti nemíní.

Vypravování jest prosté, nelíčené,²⁾ na mnoha místech kusé, zlomkovité; není-li pramenů, Mojžíš raději mlčí, než aby smyšlenkami vyplňoval mezery, a čím starší děje vypravuje, tím jest ve slovech stručnější a úsečnější. Častokráte v jedné řádce pojí, co věkem vzdáleno jest od sebe.

Mojžíš, i kdyby byl lháti chtěl, nemohl; nebo co zaznamenal, lidu předčítal, jenž dílem z tradice, dílem z vlastního názoru všecky události dobře znal.

Též ostatní knihy Starého zákona sepsali mužové hodnověrní, nebo vypravují pouze to, co sami viděli, nebo ze starších, každému přístupných pramenů čerpali. Že **lháti nechtěli**, plyne z jejich přímé a bezúhonné povahy a dosvědčeno jest israelity, kteří by dojísta nebyli přijali spisův od lidí nepoctivých.

Oddíl třetí.

Známky zjevení Božího ve Starém zákoně.

§ 21. Známky vniterné.

Starý zákon nemohl by býti pokládán za zjevení Boží, kdyby v sobě obsahoval, co dokonalostem Božím se přičí, t. j. kdyby v sobě choval nauky lživé, předpisy nemravné a zásady škodlivé.

¹⁾ Lamech, otec Noemův, mohl viděti Adama; Abraham, jenž Noema viděl, viděl i Jakuba, a Jakuba znali otcové těch, kteří viděli Mojžíše.

²⁾ „*Přirovnáme-li Starý zákon k literaturám pohanského východu, přesvědčíme se, že co do prosté jednoduchosti, co do střízlivé mírnosti, co do dětinné objektivnosti a obecního rozhledu literatura starozákonná nemá sobě rovné*“, (Delitzsch.)

Přihlédneme-li k obsahu Starého zákona (známky vniterné) přesvědčíme se, že nic tam není, co by bylo nepravdivo, nesvato, škodlivé. Naopak shledáváme, že Starý zákon učením víry a mravů vysoko vyniká nade všecko poznání pohanů, že přednáší nauky velebné a vznešené, jichž trestí jest víra v jednoho Boha a mravné zušlechťení národa vyvoleného.

1. Starý zákon nechová v sobě nic, co by bylo nepravdivo.

Proti pravdivosti bible přemnohé námitky byly činěny. Ne přátelé napíali všechny síly, aby usvědčili bibli ve lži a podryli její vážnost. Proto se snažili dokázati, že bibli odporuje jednak historie, jednak věda přírodní.

Avšak **mezi biblí a historií jest shoda**, neboť když podařilo se v minulém století rozšířiti písmo hieroglyfické (Champollion) a písmo klínové, tu ze zachovaných památek, jež nalezeny byly na březích Nilu a v rovinách mezi Eufratem a Tygridem, vyšlo na jevo, že bible jest kniha hodnověrná, že mluví pravdu, a že staří dějepisci, kteří byli proti ní, jsou na omylu, pokud od údajů biblických se uchylují.¹⁾

Ještě podivuhodnější je **shoda bible a věd přírodních**. Bible zajiště dotýká se — hlavně v knize Genesis — nejtěžších záhad přírodních, a ač psána jest v čase, kdy přírodní vědy ležely ladem a lidstvo pohlíželo na svět očima namnoze naivními, nicméně bible přese všecken přírodovědecký pokrok našich časů posud přinucena nebyla odvolati ni jediné výpovědi své.

Všecky **námítky**, jež proti biblí byly činěny ve jménu přírodní vědy, spočívají buď **na** základech nejistých, **domněnkách**, nebo na **nesprávném výkladu** biblického textu.

Domněnka vědecká (*hypothesis*) má svou cenu v tom, že si jí vykládáme aspoň pravděpodobně souvislost zjevů, jejichž zákonité souvislosti.

¹⁾ „Když zloba nepřátel dostoupila vrcholu, pokynul Bůh, a hle, mrtví povstali z hrobův, aby vydali svědectví pravdě. Assyrové se zdvihli, aby dosvědčili, že dějiny stvoření světa, jak je Mojžíš vypravuje, jsou prapodáním pokolení lidského, že *ethnografický* popis, jež Genesis podává, jest v pravdě původním zeměpisem světa, že vypravování o věži babylonské zahrnuje v sobě skutečnou událost a že Chaldaea jest pravou vlastí Abrahamovou. Rovněž povstali Egypťané, aby zasedli k soudu proti nepřátelům sv. písma. Dokázali, že Mojžíš miloval pravdu, že vše, co vypravuje o Abrahamovi, Jakubovi a Josefovi, o sobě a o vysvobození lidu svého, spoléhá na pravdě a jest vskutku historické, že pouze on s tak velikou správností mohl vše zaznamenati, a že tudíž on jest ten, jenž to napsal.“ Vigouroux.

plně a nezvratně si dosud vyložití nemůžeme. Ovšem více než cenu pravděpodobnosti hypotese přičítati nelze. Z hypotese vzniká *t h e o r i e*, není-li proti ní námitek, ač dosud všeobecně skutečností není podepřena tak, aby mohla býti vyslovena jako *z á k o n*, *p r i n c i p*, *z á s a d a*.

Věda pokračuje tak,

a) že pozoruje zjevy přírodní (indukce),

b) že z jednotlivých úkazů a zjevu vyvozuje (dedukcí) obecné zákony,

c) načež pokusem snaží se přesvědčiti o jejich platnosti (verifikace).

Za *z á k o n* vědecký můžeme prohlásiti však jen tu pravdu, která má všeobecnou platnost ve všech případech, a proti níž není platné a vážné námítky.

Příčinou všech rozporů (konfliktů) mezi biblí a vědou jest, že se pokládá za vědeckou pravdu (obecný zákon), co jest pouze hypotésou.

Shodu bible s vědami přírodními dosvědčují mnozí učenci jména světového (Linné, Cuvier, Ampère a j. v.)

2. Starý zákon neobsahuje nic, co by bylo nesvato nebo škodlivé.

Kdo jen jednou přečetl knihy Starého zákona, dojista přisvědčí, že jsou plny svatého obsahu, a uzná, že v nich našel množství mravních nauk a ušlechtilých zásad, že však nepostřehl ničeho, co by bylo Boha nedůstojno neb lidstvu na škodu.

Ovšem nerovnájí se *p ř e d p i s y* Starého zákona mravné výši *e v a n g e l i a*, avšak Boha nejsou nedůstojny. Rozličné nedokonalosti na př. smyslné pohnutky, právo odvety, list propustný vysvětlují se duchovní nedospělostí těch, jimž zákon byl dán. Vypravuje-li bible o svých velikánech též *v ě c i p o h o r š l i v é*, jest to důkazem její pravdivosti, nikoli však škodlivosti, nebo nemá úmyslu ony nečestné skutky vystavovati za vzor.

3. Starý zákon učením víry a mravů vysoko vyniká nade vše poznání pohanů.

Kdybychom znali sílu lidského ducha dokonale, mohli bychom o Starém zákoně již na základě obsahu rozhodnouti zcela určitě, pocházeli-li od Boha. Neboť ač nevíme, jak vysoko duch lidský vlastní silou se může povznést, jsme nicméně s to, abychom dokázali, že nadarmo bychom hledali u národů pohanských i nejvzdělanějších nauky o Bohu tak čisté a vznešené, lidstvo tak mravně ušlechťující, jaké v sobě chová Starý zákon.

a) **Přihlédneme-li k obsahu věrouky** Starého zákona, co učí o Bohu jednom a jeho vlastnostech, o poměru Boha k světu a člověku, **shledáváme, že nauky Starého zákona jsou velebné a vznešené**, takže rozum nemá, co by jim vytýkal. **Přirovnáme-li je ke směšným a pověřčivým názorům pohanů**, snadno poznáme, že ne-

patrný a opovržený národ israelský ve příčině náboženské stál neskonalé výše nežli Řekové a Římané.

b) Starý zákon obsahuje také nauky, jež lidstvo mravně zdokonalovaly a povznášely.

Bible co nejpřísněji zakazující modloslužbu a vůbec všeliké zneužití Boha, ukládá *v jednoho Boha věřiti a milovati jej z celého srdce, ze vsí duše a ze vsí síly.* (V. M. 6, 5.) Kromě úcty vniterné *má se Bohu vzdávati pocta vnější hlavně modlitbou a oběťmi.* (III. M. 1 a násl.) **Oběti** jsou sice i krvavé, avšak není v nich, co by bylo Bohu nedůstojno. Obětí lidských, jimiž pohané svou bohoslužbu poskvrňovali, Starý zákon nezná. **Obřady obětní** připomínají lidu nejen závislost na Bohu, nýbrž i hříšnost a trestuhodnost a budí v něm touhu po veliké oběti smíru, již očekávali. Vůbec cílem posledním a nejvyšším, k němuž synové israelští zákonem mají býti odchoováni, jest — svatost. *Posvěťtež se a buďte svati, nebo já jsem Hospodin, Bůh váš.* (III. M. 20, 7.)

Kromě lásky k Bohu přikazuje se i **láska k bližnímu:** *Milovati budeš bližního svého jako sebe sama.* (III. M. 19, 18.) Ve shodě s tímto zákonem ukládá se štědrost, srdečnost, soucit a úcta ke všeliké osobě. Vůbec jest zákon Mojžíšův proniknut duchem humanity, o níž pohané neměli ani zdání.

Životu lidskému připisuje se veliká cena. Nejen vrah, ale i zvíře, které zničilo život lidský, má býti usmrceno. (II. M. 21, 28.) Ve válce zbytečné vraždění, bezúčelné ničení majetku bylo zakázáno. (V. M. 20, 11, 19.) Zřízením měst útočištných omezena jest pomsta krve (V. M. 19, 2 a násl.) Pohazování a usmrcování dítek israelitů se nedopouštěli. **Výchově dítek zákon věnuje zvláštní péči.** Nejen kněží, ale i otcové rodin byli povinni vyučovati své děti. (II. M. 13, 8. V. M. 6, 7.) Účelem výchovy byla bázeň Boží jako počátek vsí moudrosti.

Osud israelských otroků byl snesitelný. V sobotu od práce odpočívali a hodův obětních s rodinami pána svého se účastnili (V. M. 12, 12.) Kdo zabil otroka, měl býti potrestán (II. M. 21, 20.). Kdo mu oko neb zub vyrazil, za trest svobodou dařiti jej musil. (II. M. 21, 26.) Uprchlý otrok neměl býti pánu vydáván, ale jeho pomsty chráněn. (V. M. 23, 15.)

Úroků z půjčky nesměl israelita od souvěrce požadovati. (V. M. 23, 19.) S dlužníkem šetrně zacházeti bylo povinností věřitelovou. (II. M. 22, 25.) **O chudé nikde nebylo tak postaráno jako v Israeli.** Boháči sirotky a vdovy častěji měli zváti ke svému stolu (V. M. 26 11.—13.),

paběrky na polích a vinicích a zahradách měly přenechány býti chudým (V. M. 24, 19.—22.)¹⁾ Řeč hebrejská nemá ani významu na označenou pojmu »žebratí.« Proti ochuzení lidu čelila ustanovení v roce sobotním a jubilejním.

Jako po šesti dnech následoval den odpočinku (sobota), tak i po uplynutí šesti let byl vždy i rok sedmý rokem odpočinku neboli rokem sobotním. Toho roku nesměli Israelité vzdělávati pole aniž pracovati v zahradách a vinicích; veškero obilí a ovoce, jež samo od sebe vyrostlo, náleželo chudým. Jiné práce konati bylo dovoleno. Rok sobotní měl Israelitům připomínati, že země zaslíbená nenáleží vlastně jim, nýbrž Bohu. Dále měl rok sobotní buditi v nich lásku k chudým; proto také nebylo v roce tom dovoleno, aby věřitel na dlužníku dluh vymáhal. — Levité předčítali a vykládali v roce sobotním lidu Zákon.

Po každém sedmém roce sobotním či-li po uplynutí 7×7 let slavil se rok padesátý jakožto jubilejní. Počátek jeho ohlašován byl radostným zvukem trub, jež hebrejsky nazývaly se jobel, odkudž vznikl název roku jubilejní. Rok ten slaven byl zcela tak jako rok sobotní a nad to ještě bylo nařízeno, aby otroci hebrejští propuštěni byli na svobodu, i aby pole i domy v předešlých letech prodané navraceny byly původním majitelům. Ustanovením tím udržovalo se stejnoměrné rozdělení majetku mezi jednotlivé rodiny a kmeny národa israelského a zabránilo se i úplnému zchudnutí jedněch i přílišnému zbohatnutí druhých.

Přirovnáme-li tyto předpisy Starého zákona k tomu, co zákonové dovolovali pohanům, nuceni jsme vyznati, že uprostřed nábožensko-mravné potopy, kterou zaplaven byl všecken svět pohanský, Mojžíšův zákon podobal se arše, v níž zachránily se rozum, lidskost a stud a chceme-li si uspokojivě vysvětliti vznik israelského zákona, nuceni jsme přiřknouti mu původ nadzemský.

§ 22. Známky vnější.

Božský původ zjevení Starého zákona dokázán jest mnohými zázraky a proroctvími.

1. Že **Mojžíš** od Boha byl povolán, a že na potvrzenou svého poslání **činil zázraky**, tomu kromě spolehlivosti Pentateuchu nasvědčují tyto důvody:

¹⁾ Starý Řím neznal milosrdenství, chudšasa se štilil a almužnu zavrhoval, ježto, kdo almužnu dává, trátí a jinému jen bídu prodlužuje. (Plautus.) Věřiteli bylo dovoleno tvrdě a krutě zacházeti s dlužníkem. „*Nemůže-li platiti, ať ho věřitel učiní otrokem a prodá; chce-li, spoutej ho jako otroka, bičuj jej jako otroka, konečně buď ho uťal nebo setni. Je-li však více věřitelů, rozsekejtež ho na kusy dadouce každému část!*“ bylo napsáno na dvanácti deskách zákona. (V. Kopecký, „Obrana základních pravd křesťanských“, str. 46.)

a) Nelze si mysliti, že by se byl Mojžíš o své ujmě vzdal klidného a spokojeného života v zemi madianské, aby se podjal činu, jenž se mu po rozumu lidském přirozeným způsobem nikterak nemohl zdařiti.

b) Nemaje vojska ni zlata, nemohl způsobem přirozeným donutiti Faraona, aby propustil lid.

c) Lid sám nebyl by Mojžíšovi ani uvěřil, ani na cestu dalekou za ním se vydal, kdyby nebyl viděl zázrakův.

d) Farao i jeho poddaní a též obratní kouzelníci egyptští uznali zázraky Mojžíšovy. *Prst Boží jest toto.* (II. M. 8, 19.)

e) Mojžíš bez Boží pomoci nebyl by mohl živiti tak velikého množství na poušti.

f) Lid smyslný a tvrdošíjný nebyl by sklonil šíje své pode jeho přísného zákona, nejsa k tomu donucen zázraky.

Kdo by tvrdil, že Mojžíš všechny věci tyto provedl, nekonaje zázraků, věřil by v něco podivnějšího, než jest zázrak sám.

Zázraky Mojžíšovy docházejí také potvrzení v náboženském životě lidu israelského. **Slavnost velikonoční** připomíná zázračné vyvedení lidu israelského z Egypta, **slavnost letnic** zázračné prohlášení zákona na hoře Sinai, **slavnost stánků** zázračnou ochranu na poušti. Buď jsou zázraky Mojžíšovy pravdivy nebo jsou obyčejně lidu israelského nepochopitelné.

Dějí se ovšem někdy za určitých okolností v Egyptě pohromy, jež mají jakousi podobnost se zázraky Mojžíšovými, avšak **zázračnost skutků Mojžíšových** jeví se v tom, že

a) děly se ve chvíli předem určené,

b) za okolností napřed ohlášených,

c) s nevídanou silou;

d) přestaly, jakmile Mojžíš ve jménu Božím to nařídil, a nezřídka i v době, kterou mu určil Farao;

e) země Gessenská, v níž přebývali Israeité, byla jich vždy ušetřena.

Důkaz o tom, že činy Mojžíšovy jsou pravými zázraky, lze podati i na těch zázracích, jež se odpůrci zjevení Božího zvláště snaží vysvětliti způsobem přirozeným.

1. Proměnění vody Nilu v krev. Na rozkaz Hospodinův *Aron udeřil holí ve vodu i obrácena jest voda v krev po vší zemi egyptské a to nejen v řece, nýbrž i v nádobách dřevěných a ka-*

menných. Ryby pomřely, řeka zapáchala a Egypťané nemohouce z řeky pít, kopali studnice kolem ní. (II. M. 7, 17.—25.)

Odpůrci poukazují k tomu, že Nil každoročně, když stoupá, se zbarví do krvava.¹⁾

Avšak stoupání Nilu trvá od července do polovice října. Zázrak Mojžišův se stal v únoru. Voda Nilu červeného nezapáchá, rybám neškodí a může se pít; při zázraku Mojžišově dělo se naopak. Rozvodněný Nil vystupuje ze břehů a zaplavuje všecko okolí, takže kopání kol řeky jest nemožné. Za obyčejného rozvodnění zůstává voda v nádobách beze změny.

2. *Přechod mořem Rudým.* Od Rudého čili jak Písmo sv.¹⁾ dí, od moře porostlého sítím a rákosím, až ke Středozemnímu, táhla se směrem dnešního průplavu Suezského řada jezer a močálů s tvrdým kamenitým spodkem, jimiž vedl úzký průplav. Při kraji moře Rudého, kde byly bažiny nejužší, dostihlo israelity vojsko Faraonovo, které jim zamezilo návrat. Pozdě večer, když se jízda Faraonova utábořila, chtějíc ráno podniknouti útok, Mojžiš vztáhl ruku, a jak Písmo sv. praví: *Hospodin rozdělil moře větrem východním prudce vějícím přes celou noc a učinil moře v suchost, když se rozstoupily vody — a vody jim byly jako zeď po pravé i levé straně. (II. M. 14, 21. 22.)*

Palčivý vítr východní rozehnal vody močálů do hlubších jezer na pravé i levé straně. Tak vznikla cesta několik kilometrů široká s tvrdým spodkem, po níž za několik málo hodin přešli Israelité i se svými stády.

Při jitrním bdění (asi o 3. hod.), kdy se počalo rozednívat, zpozorovali Egypští, co se děje, a poněvadž neviděli nic neobyčejného, hnali se za Israelity. Ale na rozkaz Hospodinův Mojžiš vztáhl ruku znova, vítr ustál, vody se náhlým nárazem vrátily a potopily jezdce egyptské.

Odpůrci vysvětlují tento zázrak tím, že prý israelité přebrodivili moře za odlivu a Egypťané že zachvácení byli vlnami přílivu.

Avšak za odlivu, jenž trvá toliko 6 hodin a při němž se ztrácí voda jen znenáhla, nemohlo žádným brodem Rudého moře projít tak veliké množství lidu se zavazadly a stády. Mimo to Egypťané, jichž země na straně východní a severní dotýká se moře, zajisté znali odliv a příliv a věděli, jaké nebezpečí hrozí těm, kdož odvažují se v moře, když nastatí má příliv.

3. *P a d á n í m a n n y.* Lid israelský, trápen jsa hladem, počal na poušti Sin reptati. I řekl Hospodin: *Deštiti budu chléb s nebe, ať vychází lid a sbírá, co stačí na každý den, dne šestého však ať nasbírají dvakráte tolik. (II. M. 16, 4. 5.)* A když ráno ukázalo se na poušti cosi drobného a jako v stoupě stlučeného, podobného k jíní na zemi (II. M. 16, 14.) pravil Mojžiš: *To jest ten chléb, jež Hospodin dal vám k jedení. (II. M. 16, 15.)*

¹⁾ Příčinou zbarvení Nilu jsou zemité látky, jež Nil přináší z Habeše a Sudanu.

Zázračný tento chléb, praví odpůrci, byl prý přirozenou mannou poloostrova Sinaiského.

Roste totiž na mnohých místech poloostrova Sinaiského strom zvaný tamaryšek mannonosný, z jehož větví píchnutím hmyzu, červce mannového, vytéká sladká šťáva, manna. Jest to hustá klovatina, která, když ztuhne, podobá se pryskyřici. Parnem slunečním se rozehřívá, padá k zemi a jest od domorodců sbírána a s chlebem požívána chutná jako med.

Avšak mezi mannou tamaryškovou a mannou biblickou jest veliký rozdíl. Manna biblická byla sbírána během celé doby roční po 40 let, sklizeň manny přirozené děje se pouze v měsíci červnu a červenci, a jest tak vzácná, že by podle svědectví Stanleyova (Sinai and Palestine 1868, str. 26.) nemohla vyživit jediného člověka po 6 měsíců Manna biblická nepadala se stromu, ale s nebe, nebývala nalezena jen pod stromem, ale po všem ležení vůkol. — Padala mimo sobotu každý den a měrou tak hojnou, že stačila k nasycení všeho lidu. — Manna přirozená může býti po delší dobu chována, ale manna biblická již druhý den se kazila. *Cokoli někdo sobě ponechal na druhý den, shnilo a červy se rozlezlo.* Toliko manna, která padla v pátek, zůstala neporušena i v sobotu Konečně nikdo ať sbíral, jak sbíral, neměl při měření manny více než jeden gomor (3 88 litru).

Jiných zázraků Mojžíšových rozbíratí netřeba. Kdyby jen jeden skutek Mojžíšův jako zázrak byl prokázán, nemohlo by se pochybovati, že Bůh Mojžíše povolal a poslal.

2. Mojžíš potvrdil své vyšší poslání také proroctvími. Předpo věděl rány egyptské, zkázu Faraonova vojska (II. M. 14. 13.), déšť manny, příchod křepelek, záhubu vzbouřených levitů (IV. M. 10. 32.) Předpověděl, že ti, kteří dvacátý rok života dovršili, do země zaslíbené nevejdou, kromě Josue a Káleba, že lid po jeho smrti odpadne a bohům cizím bude sloužiti (V. M. 31. 16.), že nepřítel o třech hlavních svátcích nikdy nebude znepokojovali země. (II. M. 34. 24.) Předpovědi tyto vztahují se k věcem, povýšeným nad poznání lidské, a poněvadž podle svědectví historie skutečně se naplnily, nelze pochybovati, že Mojžíš od Boha byl osvěcen.

Zázraky Mojžíšovy a jeho proroctví dokazují nezvratně, že učení, jež v Pentateuchu jest uloženo, skutečně pochází od Boha.

§ 23. Pokračování.

1. Zázraky, o nichž se vypravuje v ostatních knihách Písma sv., rovněž nemohou býti popírány. Lze zajisté dokázati, že lid vyhlášenými zázraky nemohl býti klamán, aniž sám jimi klamal.

a) Ti, jimž zázraky se přičítají (Josue, Gedeon, proroci), byli mužové poctiví, vynikali svatým životem, pročež podvodu nebyli schopni.

b) Zázraky, o nichž se mluví, dály se v době, kdy Israěl ve vzdělanosti již pokročil a národům byl znám.

c) Za pravost zázraků ručí řevnivost mezi oběma říšemi; zázraky, které by byla předstírala říše judská, nebyly by došly uznání v říši israelské.

Tolikéž nelze připustiti, že by si byl lid israelský zázraky sám vymyslíl,

a) nebo zázraky byly vykonány na potlačenou modloslužbu, jsou tudíž těžkou obžalobou a zahanbující výčitkou všeho lidu;

b) plynula z nich povinnost zanechatí hříchu a podrobiti se zákonu;

c) nelze pochopiti, jak podvod všeho lidu mohl v tajnosti býti zachován.

2. Také **prorocství**, jimiž ona část Písma sv. jest potvrzena, jež povstala po Mojžíšovi, jsou jak hojná tak slavná. Týkají se buď jednotlivých osob aneb celých národů.

Tak Bůh vyjevil S a m u e l o v i neposlušnost Saulovu, N a t h a n o v i hřích Davidův, a Š a l o m o u n o v i, že po jeho smrti rozděleno bude království.

S a m u e l e m oznámil Bůh H e l i m u, že starce nebude v jeho domě a že oba synové jedním dnem mu zemrou, A h i á š e m J e r o b o a m o v i, že vlásti bude nad desíti pokoleními, E l i á š e m A c h a b o v i, že psi krev jeho lízati budou, jako lízali krev Nabothovu a j. v.

I s a i á š věští zajetí babylonské (skoro 200 let napřed), předpovídá pád hrdého Babylonu Médskými a Perskými a označuje Kýra (Koreš) jakožto osvoboditele lidu. J e r e m i á š, jenž byl svědkem zkázy Jerusaléma, zvěstoval vyhnancům, že potrvá zajetí 70 roků, že Babylon bude rozmetán a lid propuštěn. D a n i e l, jenž žil za posledních králů babylonských a na počátku říše perské, vidí zkázu říše perské, vzrůst a rozklad říše makedonsko-řecké a j. v.

Historie dosvědčuje, že předpovědi ty se naplnily.

Co budoucnost přinese, nikdo nemůže věděti, toliko Bůh. Poněvadž pak proroci Starého zákona znali budoucí osudy některých jednotlivcův a národů, jest jisto, že Bůh to byl, jenž jim dal spatřiti do budoucna.

Tak **zázraky**, jež spravedliví mužové Starého zákona ve jménu Božím konali, a **proroctví**, jež hlásali, **dokazují**, že také učení **provázená těmito činy nadpřirozenými**, má svůj původ v Bohu, že **jest zjevením Božím**.

Oddíl čtvrtý.

Historická pravdivost knih Nového zákona.

§ 24. Knihy Nového zákona.

Jdouce, učte všechny národy (Mat. 28, 19.), řekl Pán Ježíš apoštolům před svým nanebevstoupením. Sám učení svého nenapsal, aniž k tomu měl ty, které povolal za rozšiřovatele svého božského učení. Nebyly tedy knihy Nového zákona sepsány proto, aby se v nich uchovalo náboženství Kristem zjevené, nýbrž z jiných důležitých příčin. Byly také sepsány v době, kdy již víra křesťanská daleko byla rozšířena. Většina jich byla určena jen jistým křesťanským obcím neb jednotlivým osobám. Tím, že při službách Božích byly předčítány, rozšířily se také i mezi obce jiné, až někdy na začátku 2. století sneseny byly ve sbírku jednu jako **Písmo sv. Nového zákona**.

Písmo sv. Nového zákona obsahuje **27 knih**, a jsou to knihy dějepisné, naučné a prorocké.

Dějepisných knih jest 5,
naučných 21,
prorocká 1.

Knihy Nového zákona psány jsou řecky (nářečím hellenistickým) kromě evangelia sv. Matouše, které jest psáno hebrejsky (nářečím aramejským).

Knihy historické jsou: **čtyři evangelia**, jež napsali svatí Matouš Marek, Lukáš, Jan a **Skutky apoštolské** napsané od sv. Lukáše.

Sv. Matouš byl celným (výběřčím daně) v Kafarnau a byv později povolán za apoštola, stal se svědkem činů a řečí Páně. Evangelium své napsal nedlouho před zkázou Jerusáléma (r. 70), aby israelitům, kteří stále ještě očekávali Messiáše, a křesťanům, kteří dříve byli israelity, dokázal, že Ježíš Kristus jest zaslíbený Messiáš, protože se na něm vyplnila všechna proroctví Starého zákona.

Sv. Marek pocházel z Jerusáléma a byv od sv. Petra na víru křesťanskou obrácen, stal se průvodčím sv. Pavla a Barnabáše na

cestách apoštolských a posléze společníkem sv. Petra v Římě. Své evangelium napsal pod dozorem tohoto apoštola na žádost křesťanů římských, jimž události ze života Kristova méně byly známy. Proto také více přihlíží k dějinám než k učení Páně.

Sv. Lukáš narodil se v Antiochii Sýrské a byl lékařem. Později stal se věrným společníkem a průvodčím sv. apoštola Pavla, pod jehož dozorem také své evangelium napsal. Evangelium, jež věnoval vznešenému Římanu Theofilovi, napsal proto, aby vyvrátil nepravé pověsti, jež o životě Páně kolovaly.

Sv. Jan miláček Páně, sepsal své evangelium na prosby věřících, aby proti některým bludařům, jako byli Gnostikové, Ebionité, Dokéti, dokázal, že Ježíš Kristus jest vtělený Syn Boží.

Skutky apoštolské jsou pokračováním evangelia *sv. Lukáše* a vypisuje v nich tento svatý evangelista působení apoštolův po nanebevstoupení Páně, zvláště působení sv. Petra a Pavla.

Knihy naučné jsou: **Listy** čili **epištoly**, jež posílali sv. apoštolové jednotlivým věřícím neb celým obcím křesťanů, aby je buď u víře utvrdili, bloudící napomenuli a napravili, nebo spory vzniklé mezi nimi uklidili.

Takových listů napsal *sv. Pavel* 14, *sv. Jakub* 1, *sv. Petr* 2, *sv. Jan* 3, *sv. Juda* 1.

Čtrnáct listů sv. Pavla jest: list k Římanům, dva listy ke Korintským, list ke Galatským, k Efeským, k Filipským, ke Kološským, dva listy k Thesalonickým, dva listy k Timotheovi, jeden list k Titovi, k Filemonovi a k Židům.

Prorockou knihou Nového zákona jest **Zjevení svatého Jana**, jehož se mu od Boha dostalo na ostrově Patmu o budoucích osudech církve.

§ 25. Pravost knih Nového zákona.

1. O pravosti knih Nového zákona můžeme se přesvědčiti, přihlédneme-li

- a) k jich mluvě a způsobu vypravování, a
- b) k jich obsahu.

a) **Spisovatelé** novozákonní **píší mluvou hellenistickou**. Jest to nářečí řecké, jehož užili ve spisech svých Josefus Flavius a jiní řecky mluvící israelité za prvních dob křesťanských. Časté užívání obrátů hebrejských, mnohá hebrejská slova v tomto nářečí řeckém, znalost Starého zákona a veliká k němu úcta dosvědčují, že spisovatelé **byli rodilí israelité** a že **žili v prvních dobách křesťanských**.

Reč spisů novozákonných jest prosta, líčení jednoduchá a uspořádání neumělé; všecka krása tkví tu v myšlenkách, které ovšem od spisovatelů nepocházejí. Z toho poznáváme, že **spisovatelé byli muži prostí, neučení**, jakými byli mužové práce — gallilejští rybáři.

b) **Spisy nového zákona jsou prosty všech anachronismů**;) není v nich nic, co by odporovalo času apoštolskému; neboť vše, co vypravují o národě israelském, o jeho povaze a smýšlení, o vynikajících osobách a stranách v Israeli, o rozdělení a místopisu země, všechno to se dokonale shoduje se zaručenými správami jiných spisovatelů hodnověrných.

Pozdější spisovatelé psali by jinak na př. při proroctví o zkáze Jerusalema byli by podotkli, jak se věrně vyplnilo, jako píše při proroctví o zradě Jidášově a zapření Petrově. Důkaz to, že **knihy historické byly napsány před rokem 70.**, neboť nelze si mysliti, aby synové národa tak pokořeného zkázu města a zničení chrámu pominuli mlčením.

Uvážíme-li, že spisovatelé novozákonní nevynikali vzděláním, o čemž zřejmě svědčí jejich jednoduchý sloh a že nebylo na světě země, která by na sklonu času apoštolského tolikeroou změnu byla podstoupila jako Palestina,²⁾ dojista uznáme, že **spisovatel pozdější nebyl by se ubránil omylu** a že tudíž Nový zákon pochází z prvního století křesťanského od mužů, kteří vlastníma očima viděli, co vypravují.

¹⁾ **A n a c h r o n i s m u s** jest poblouzení v čase, jehož se dopouští, kdo klade nějakou osobu nebo událost do jiné doby, než ve které žila nebo se přihodila. Básníci a výtvarní umělci dopouštějí se podobné chyby často vědomě i nevědomě. Tak na př. v Shakespearově „Juliu Caesarovi“ bijí hodiny na věži, ačkoliv vynález bicích hodin spadá teprve do XI. století. — Schiller, ve svém dramatu »Piccolomini«, které jednáním svým spadá do války třicetileté (1618—1648) mluví o hromosvodu, jenž teprve r. 1760 byl vynalezen. — Malíři středověku líčí Krista a svaté jako své současníky a na obrazech jejich, majících za předmět děje biblické, vidíme města, hrady a kraj středověký.

²⁾ V době, do které dějiny novozákonné spadají, Palestina brzo tak, brzo jinak byla spravována. Římané po libosti zemi israelskou trhali a jednotlivým částem vladaře ustanovovali. Vzbudil-li některý vladař jejich podezření, byl moci své zbaven a jiný na jeho místo dosazen, aneb i jeho území k říši římské připojeno. Písmo sv. dotýká se všech těchto změn, avšak nedopouští se přehmatu. Kruté útisky Říma pohnuly israelity konečně ke vzpouře. Israelité v nerovném boji podlehli, r. 70. Jerúsalem byl zbořen, chrám vyvrácen; oběť přestala a slavnosti zanikly. Za císaře Hadriana znova vzplanul boj mezi israelity a Římany. Israelité byli opět poraženi, do všeho světa roz-

2. Pravost spisů Nového zákona jest dokázána také svědectvími hodnověrných svědků.

V jaké vážnosti měli křesťané v prvních dobách knihy Písma sv., o tom nejlépe svědčí okolnost, že mnozí raději smrt podstoupili, než by svaté knihy ty pohanům byli vydali. Nebyli by zajisté tak činili, kdyby o pravosti jich nebyli přesvědčeni.

Vedle tohoto **svědectví tisíců mučedníkův křesťanských** potvrzují pravost knih Nového zákona **nejstarší spisovatelé křesťanští**, sv. Kliment římský, sv. Ignát, sv. Polykarp, sv. Justin, sv. Irenej a j., kteří ve spisech svých spisovatele knih novozákonných jménem uvádějí a hojnými citáty z jich spisů se dokládají. Svědectví jejich jsou tím závažnější, že byli věku apoštolskému blízcí — žili v 2. a 3. století, příslušeli rozličným krajinám tehdejšího věku a obětovali celý život svůj tomu, aby pravdy se dopídili. Mnozí z nich prozkoumali všechny školy filosofické, až teprve ve víře křesťanské našli uspokojení.

Sv. Klement římský uvádí ve své epištole ke Korintským mnohé nauky, které jsou zaznamenány ve třech prvních evangeliích, na mnoha místech dotýká se listů sv. Pavla a epištolu ke Korintským připomíná výslovně řka: *Veźměte do rukou svých list apoštola Pavla, co vám v něm psal?*

Sv. Ignát († 107) vetkal hojné myšlenky ze spisů novozákonných do svých listův a vzpomíná Pavlovy epištoly k Efeským výslovně. (K Ef. c. 12.)

Sv. Polykarp († 168) sepsal podle Eusebia mnoho listů, ze kterých se však zachovala jen epištola k Filipenským (psaná r. 107. nebo 108., což jde na jevo z její 13. kapitoly. Citáty, jichž řečená epištola jest plná, dokazují, že sv. Polykarp znal evangelium sv. Matouše a Lukáše, listy sv. apoštolů Petra, Pavla a Jana.

Sv. Justin († 166.) ve své první apologii, kterouž předložil císaři Antoniovi, uvádí nejen mnohá místa novozákonná, nýbrž výslovně praví, že se ve schůzích křesťanů předčítají spisy prorokův a apoštolův, jež slovy evangelia.

Sv. Irenej († 202.), žák Polykarpův, praví: *Sv. Matouš napsal evangelium hebrejsky, když Petr a Pavel v Římě kázali a církev zakládali. Po jejich odchodu napsal tlumočník Petřův Marek, ty*

ptýlení a na místě Jerusáléma povstalo město pohanské. Synedrium vši moci své jest zbaveno a z Jerusáléma vypuzeno. Za válek israelských zmizely všechny budovy známé z utrpení Páně. Mnohá města beze stopy zanikla, nové obce byly zakládány a obce starší pojmenovány. Jen za Hadriana zničeno do základu 50 měst a několik set obcí menších. Zkrátka Palestina přeměnila svou tvářnost v prvním století po Kr. úplně.

věci, které od Petra byl slyšel. Lukáš pak, průvodčí Pavlův, sepsal to, co sv. Pavel byl kázal. Posléze také sv. Jan, přebývaje v Ejesu, vydal písemné evangelium. Mimo to vzpomíná skoro všech ostatních spisů novozákonných, dokládá se jimi a hájí jejich původu Božího.

I **bludaři** (Ebionité, Nazareovci, Gnostikové, Montanisté) dosvědčují pravost knih Nového zákona. Mnohá kniha byla jim zajisté nepohodlna, mluvíc proti nim a vyvracejíc jejich nauky. A tu se mohli nejsnáze vyprostiti z rozpaků, kdyby byli takovým nepohodlným knihám upřeli pravost. Avšak toho se nikterak neodvažují, nýbrž raději text Písma sv. překrucují a nesprávně vykládají, aby z něho své nauky mohli vyvoditi. Toť důkazem, že i bludaři byli přesvědčeni o apoštolském původu knih Nového zákona.

Ani největší nepřátelé křesťanů mezi pohany, **pohanští filosofové**, kteří všemi zbraněmi snažili se zničití církev a náboženství křesťanské, proti pravosti knih Nového zákona nenamítali nic, poněvadž nemohli.

Celsus na př. jenž žil na počátku 2. století, snažil se zlehčiti, co v evangeliích jest vypravováno a objeviti mezi evangelisty neshody. Touže cestou kráčeji Porphyrius, Julian a jiní. Nikdo však neodvažuje se tvrditi, že knihy Nového zákona jsou podvrženy.

Pro pravost knih Nového zákona, zvláště evangelií, svědčí také **evangelia apokryfická**, podvržená, jež jako taková byla od církve zamítnuta.

Apokryfy jsou spisy, které sice svou zevnější úpravou a vnitřním obsahem podobny jsou knihám Písma sv., kterých však církev za pravé neuznala a pro bludy a lži v nich obsažené ze sbírky knih pravých (kanonických) je vyloučila. Tyto svým neznámým původem záhadné, dříve ukrývané knihy povstaly buď od bludařů, kteří v nich se jménem apoštolů nebo jiných osob biblických chtěli snadněji své bludy šířiti, aneb od křesťanů jinak zbožných, kterým stručné vypravování biblické o životě Ježíšově a jeho apoštolů nepostačovalo a proto je z pověstí a smýšlených bájí doplňovali. Jsou to vedle jiných zvláště apokryfické evangelium sv. Jakuba a evangelium Nikodemovo. — Ve staročeské literatuře zachovalo se několik rukopisných překladů knih apokryfických, na př. život Adamův a Čtenie Nikodemovo.

Poněvadž některá tato evangelia podvržená jsou tak upravena, že právě vyplňují mezery, jež naše evangelia zůstávají v životě Kristově, na př. od jeho 12. do 30. roku a j. je to důkazem, že spisovatelé apokryfů knihy Nového zákona znali, když pověstmi smýšlenými se snažili je doplniti. Kdyby nebylo peněz pravých, nebylo by padělaných.

§ 26. Neporušenost knih Nového zákona.

Knihy Nového zákona nebyly soukromým majetkem jednotlivých obcí křesťanských neb osob, pro které zvláště byly napsány. Byly to listiny veřejné, všemu křesťanstvu společné a posvátné. Proto s horlivostí náboženskou v hojném počtu byly opisovány a to tím více, že při službách Božích byly předčítány a vykládány. Ačkoliv tak mnohým opisováním¹⁾ pro neznalost neb nepozornost opisovatelů text Písma sv. v jednotlivých slovech nebo písmenech na některých místech byl pozměněn, přece v obsahu neutrpěly knihy Nového zákona žádné podstatné změny. Ač mnohá století již uplynula, knihy Nového zákona porušeny nebyly ano porušeny býti ani nemohly.

1. Že **knihy Nového zákona jsou neporušeny**, za to nám ručí:

a) Nejstarší zachované **překlady ze století pátého a čtvrtého**. Jsou to *codex Vatikánský a Sinaiský*.²⁾

b) Křesťanští **spisovatelé prvních tří století**, kteřížto ve svých spisech tolik míst z Nového zákona uvádějí, že by se z nich bezmála celé Písmo sv. mohlo sestaviti.

c) Nejstarší **překlady** Písma sv., jež pocházejí z **počátku druhého století**. Jest to překlad sýrský *Pešito* (tolik jako věrný, světlý) a překlad latinský nazvaný *Itala*.

Poněvadž tyto vzácné památky z dob nejstarších se shodují s příslušnými místy našich vydání Písma sv., jest nám to důkazem, že knihy Nového zákona od času apoštolských až po naše doby zůstaly neporušeny.

2. Knihy Nového zákona však ani **porušeny býti nemohly**. Neboť kromě toho, že předčítáním při službách Božích vešly knihy Písma sv. ve všeobecnou známost, porušení se státi nemohlo.

a) **za doby, kdy žili sv. apoštolové**, kteří by dojísta každý takový pokus překazili.

b) **V polovině druhého století** žili žáci apoštolští. Tito mužové znali dobře spisy svých apoštolských učitelův a velice si jich vážili, pročež nemožno si mysliti, že by k porušení textu byli svolili.

¹⁾ Nejspolehlivější kritikové tvrdí, že bylo opisů Písma sv. přes 30.000.

²⁾ *Codex* (kodex) původně znamená *kmen stromu*, též *sloup*, k němuž bývali otroci přikováni. Poněvadž však před vynalezením papíru se psávalo na kmenové, voskem potažené dřevo, znamenalo slovo *codex* také *knihu*. Zvláště zovou se tak *staré rukopisy*.

c) **V době pozdější** dostalo se Písmo sv. hojnými opisy také do rukou odpůrců, pohanů a bludařů, kteří dojista byli by tomu zabránili, kdyby se byli křesťané pokusili do spisů apoštolských něco vložití nebo něco z nich vynechatí.

§ 27. **Hodnověrnost knih Nového zákona.**

Knihy Nového zákona jsou hodny víry, neboť spisovatelé jich

1. pravdu znáti mohli a
2. pravdu psáti chtěli.

1. **Spisovatelé knih Nového zákona mohli pravdu znáti** a byli schopni pravdu povědět, neboť kromě sv. Marka, Lukáše a Pavla, byli apoštoly, **očitými svědky toho, co vypravují**. Marek ve svém evangeliu napsal, co od apoštola Petra slyšel, Lukáš pod dozorem Pavlovým zaznamenal v evangeliu, co, pilně pátraje, se dozvěděl od očitých svědků. Co ve Skutcích apoštolských vypravuje, toho namnoze sám byl svědkem. Pavel, jsa vychován ve školách fariseů, mohl znáti skutky i nauku Páně, poněvadž fariseové pilně naslouchali slovům Kristovým, ne tak z lásky ku pravdě, jako spíše, aby Krista polapili v řeči. Později byv zázračně obrácen a za apoštola povolán, nabyl vyšším zjevením právě známosti o nauce Kristově, jak o tom sám vypravuje.¹⁾ Později bylo učení Pavlovo od sv. Petra a jiných apoštolů zkoumáno a pravým shledáno.²⁾ Nechyběla tudíž znalost věci žádnému z původců knih Nového zákona.

Apoštolové **byli po tři léta po boku Páně** a proto mohli věrně vylíčiti skutky i povahu Kristovu i správně jeho nauku. **Nauka Kristova** jest pro všechny lidi ustanovena, proto **nemohla ani apoštolům býti nepřístupna** a jestli něčemu přece nerozuměli, víme, že Spasitel apoštoly zvlášť poučoval, smysl podobenství a slova Písma sv. jim vykládaje. (Luk. 24, 45.) Že **nebyli lehkověrní**, o tom svědčí to, že Kristus pro jejich malou víru a tvrdost srdce často je káral. (Mat. 17, 19., Luk. 8, 25., Mat. 8, 26.) Konečně sestoupil na ně **Duch svatý**,

¹⁾ *Známo zajisté činím vám, bratří, že evangelium, kteréž kázáno jest ode mne, není podle člověka; nebo já jsem ho nepřijal, ani se mu nenaučil od člověka, ale skrze zjevení Ježíše Krista. (Gal. 1, 11. a 12.)*

²⁾ *Vstoupil pak jsem tam (do Jerusalema) podle zjevení, a rozmlouval jsem s nimi (apoštoly) o evangeliu, kteréž káži mezi národy . . . a když poznali milost, kteráž mi dána jest, Jakub a Petr a Jan, podali mně a Barnabášovi pravice k tovaryšství, abychom my mezi pohaný šli, a oni mezi Židy (Gal. 2, 2. a 9.)*

jenž **je vyučil všeliké pravdě**, jak jim Pán Ježíš předpověděl řka: *Utěšitel pak Duch svatý, kteréhož pošle Otec ve jménu mém, tenť vás naučí všem věcem a připomene vám všecko, cožkoli jsem mluvil vám.* (Jan 14, 26.) Tak spisovatelé knih Nového zákona pravdu znáti mohli.

2. Že **spisovatelé knih Nového zákona pravdu říci chtěli**, dosvědčuje jejich **způsob vypravování**. Vypravování je prosto vši umělé strojenosti a všeho nadsazování. Největší události vypravují jako věci obyčejné. Nikde nesnášejí důkazův, aby přesvědčili, nikde čtenářům svým nevnučují víry. Upřímně znají se ke svým předsudkům a chybám. **Vypravují tak nestranně**, píší tak **klidně**, že se tomu podívujeme. Zpráva evangelistův o odsouzení Páně jest tak psána, že n snadno jest poznati, vyplynula-li z péra přítele či nepřitele Ježíšova. Vypravují, jak Pilát odsoudil Ježíše, a nikde ani slova výtky nespravedlivého jeho jednání. Vypravují o krutých vojínech římských, o zradě Jidášově a žádná hana, žádné vášnivé slovo neplyne z úst jejich. Kdo takto píše, ten pravdu říci chce a klamati nemíní.

Spisovatelé knih Nového zákona **neměli také příčiny, proč by lhali**. Člověk nelže, nemá-li důvodu. U apoštolů nelze se dopátrati příčiny, která by je mohla pohnouti ke lži. Z jejich učení a spisů nekynula jim ni čest, ni hmotný zisk. Věděli, že týmž pérem, kterým psali evangelia, sami si podepsali ortel smrti. Věděli, jak svět evangelium přijme. Sám Pán jim to oznámil, řka: *Budete v nenávisti pro jméno mé.* (Mat. 10, 22.) *Každý, kdo vás zabije, domnívati se bude, že Bohu slouží.* (Jan 16, 2.) Slova ta brzo ukázala se pravdivá. A právě v té době, ve které tato předpověď se počala plniti, apoštolové chopili se péra, aby vydali i písemné svědectví o Kristu.

Konečně spisovatelé knih Nového zákona **byli mužové poctiví**. To svědectví jim vydávají i jejich nepřátelé, kteří zakazují jim kázati, ale ze lži a podvodu neviní jich nikdo.

3. Spisovatelé knih Nového zákona ani **nemohli psáti nepravdu v době, kdy žili svědkové toho, co vypravují**. Vypravují věci, jež se udály veřejně, před nemnohým časem a v krajině nikoliv odlehlé, nýbrž obecně přístupné. První čtenáři spisů novozákonných mohli snadno pokusem se přesvědčiti o pravdomluvnosti sv. apoštolů. Postačilo zajíti do Judska neb Galileje a přeptati se na to, co evangelisté vypravují. Rovněž **nemohli lháti, hledíce ke druhům v povolání**. Evangelisté věděli, že to, co zaznamenávají, ostatní apoštolé hlásají po všem světě a že nejeden z nich se pokusí, aby také pérem vy-

líčil život a nauku Páně. Kdyby sv. apoštolové nebyli mluvili pravdu, byly by mezi nimi vznikly nesmiřitelné odpory. Jsou sice mezi evangelisty také odpory, ale jsou to odpory zdánlivé a týkají se věcí podřízených. Neshody tyto nejsou hodnověrnosti našich evangelii nijak na úkor, naopak dokazují, že spisy novozákonné nejsou dílem lidí, kteří se napřed smluvili.

Některé neshody na př. pocházejí odtud, že v evangeliích není vždy dbáno pořádku chronologického. Každý evangelista vytkl si totiž zvláštní cíl a podle toho vybral a seřadil jednotlivé děje. Jiné odchylky mají příčinu v tom, že některý počítá čas podle římského, jiný podle israelského způsobu; ten uvádí genealogii Josefa a onen Marie atd.

Z toho, co praveno, vysvítá, že knihy Nového zákona jsou úplně spolehlivé. Obsah jejich tou měrou je zaručen, že věru není spisu, který by se jim v této příčině mohl rovnati. *»Příběhy Sokratovy, o nichž nikdo nepochybuje, jsou méně zaručeny, než osudy Ježíše Krista.«* Rousseau, Emil IV.

Oddíl pátý.

Božský původ zjevení Nového zákona.

§ 28. Osoba a důstojnost Ježíše Krista.

Zjevení Nového zákona neboli zjevení křesťanské jest náboženská nauka Ježíše Krista. **Původcem této nauky křesťanské jest Ježíš Kristus;** bez Krista nebylo by křesťanství. Učení o Bohu tak vznešené nemá však svůj původ jen v Kristu jako člověku, ale jest dílem Boha, jenž v čase vzal na sebe lidskou přirozenost t. j. tělo lidské a duši lidskou, stal se člověkem a při tom nepřestal býti Bohem. Ježíš Kristus jest **Bůh a spolu člověk.** Jako Syn Boží se stal člověkem, aby nás svou smrtí na kříži vykoupil a na věky spasil. Sám praví, že *přišel, aby hledal a spasil, co bylo zahynulo* (Luk. 19, 10.), *aby život svůj dal na vykoupění za mnohé.* (Mat. 20, 28.).

Jako Vykupitel lidstva vystoupil Kristus ve svém 30. roce, kdy začal choditi po své vlasti, aby kázal shromážděným zástupům svoji nauku. **Pravdivost svých slov potvrzoval:**

a) **svatostí svého života.** Tak táže se svých nepřátel: *Kdo z vás bude mne trestati z hříchu?* (Jan 8, 46.)

b) **svědectvími svatého Písma**, když pravil: *Zpytujte Písma . . . tať jsou, ježto svědectví vydávají o mně.* (Jan 5, 39.)

c) **zázraky a proroctvími**. K nim se odvolával, když pravil: *Skutkové, kteréž já činím, svědectví o mně vydávají, že mne Otec poslal.* (Jan 5, 36.)

Abychom o Božském původu nauky Kristovy se přesvědčili, bude nám dokázati, že Ježíš Kristus jest

I. slíbený Messiáš,

II. jednorozený Syn Boží, pravý Bůh.

I. Ježíš Kristus, slíbený Messiáš.

§ 29. Proroctví a předobrazy.

1. Aby lidé slíbeného Messiáše mohli poznati, vylíčil Bůh mnoho set let napřed ve Starém zákoně celý jeho život. Vzbudil totiž v Israeli čas od času muže, které duchem svým osvítil a hlasateli své vůle učinil. Byli to **proroci**. Hlavním úkolem proroků bylo, lid od hříchu, zvláště modloslužby odvracet i na Messiáše připravovati, o Messiáši předpovídati. A čím více se blížil messiášský čas, tím zřetelněji a určitěji zazníval hlas prorokův. Největším byl Isaiáš (žil kol r. 750. př. Kr.), jenž tak určitě předpovídal o Messiáši, že nazýván bývá evangelistou Starého zákona. Poslední byl Malachiáš (žil kol r. 450. př. Kr.).

Proroci starozákonní předpovíдали o Messiáši, jakého bude původu, o jeho životě a působení, o jeho utrpení a smrti, o jeho vzkříšení a oslavení.

O původu Messiáše předpověděli proroci:

a) čas jeho příští;

Již 1700 let př. Kr. předpověděl patriarcha J a k u b, že se Messiáš narodí, až bude berla (odznak moci vládařské) odňata od Judy, t. j. až israelité budou mít cizince za krále. *Nebude berla odňata od Judy a kníže s beder jeho, dokavadž nepřijde, který má poslán býti, a on bude očekávání národů.* (I. Mojž. 49, 10.)

Prorok D a n i e l (605—530) předpověděl, že od nového opevnění Jerusalema (453) až po veřejné vystoupení Messiášovo, uplyne 69 ročních týdnů (sedmiletí) a až ke smrti Messiášově 69½ ročních týdnů.¹⁾

¹⁾ Od vyjití řeči, aby zase vzdělán byl Jerusalema až do Krista vévody týdnů sedm a týdnů šedesáte a dva budou a zase vzdělána bude ulice a zdi v úzkosti

b) místo jeho narození;

A ty Betléme Efrata maličký jsi v tisících judských; z tebe mi vyjde, jenž bude panovníkem v Israeli, a východové jeho od počátku ode dnů věčnosti. (Mich. 5, 2.)

c) že bude synem panny.

Aj panna počne a porodí syna a nazváno bude jméno jeho Emanuel, t. j. Bůh s námi. (Is. 7, 14.)

O životě a působení Messiáše předpověděli proroci:

a) že bude činiti zázraky;

Bůh sám přijde a spasí vás. Tehdáž otevrou se oči slepých, a uši hluchých otevřeny budou; tehdáž poskočí kulhavý jako jelen, a rozvázán bude jazyk němých. (Is. 35, 4 6.)

b) že bude prorokem;

Proroka jako mne vzbudí vám Hospodin Bůh váš; toho poslouchajte. (V. Mojž. 18, 18.)

c) že bude knězem;

David v jednom ze svých žalmů píše o Messiáši: *Ty jsi knězem na věky podle řádu Melchisedechova. (Žalm 109, 4.)*

d) že bude králem;

Vesel se dcero Sionská, plesej dcero Jerusalemská! Aj král tvůj přijde tobě spravedlivý a Spasitel sám chudý sedě na oslici a oslátku mladém oslice. (Zach. 9, 9.)

O utrpení a smrti Messiáše předpověděli proroci:

a) že bude prodán za 30 stříbrných;

I odvážili mzdu mou třiceti stříbrných. I řekl Hospodin ke mně: Vrz to před hrnčáře, krásnou mzdu, kterouž jsem oceněn od nich. I vzal jsem třiceti stříbrných a uvrhl jsem je do domu Hospodinova před hrnčáře. (Zach. 11, 12.)

b) že bude bičován, uplván a posmíván;

času. A po týdnech šedesáti a dvou zabit bude Kristus, a nebude lid jeho, který ho zapře. A místo i svatyni rozmece lid s vévodou, který přijde a konec jeho pohubení a po konci boje uložené zpuštění. Utvrdí pak smlouvu mnohým jedním týdnem a v polovici téhodne přestane obět a obětování a bude ve chrámě ohavnost spuštění a až do skonání a konce trvati bude zpustošení. (Dan. 9, 25.—27.) Tato předpověď Danielova se vyplnila, když ve 20. roce své vlády (453 př. Kr.) dal král perský Artaxerxes povolení Mehemiášovi, by Jerusalem byl opět ohrazen a branami opevněn. Připočteme-li k roku 453. 69×7 čili 483 roky, nebo $69\frac{1}{2} \times 7$ tedy $486\frac{1}{2}$ roků, obdržíme rok 30. po Kr. jako rok veřejného vystoupení Messiášova, nebo rok $33\frac{1}{4}$, jako rok jeho smrti.

Tělo své dal jsem bijícím a líce své rvoucím, tváře své neodvrátil jsem od lajících a plijících na mne. (Is. 50, 6.) Všichni, kteří mne vidí, posmívají se mi, mluví rty a potřásají hlavou. Doufal v Hospodina, nechť jej vytrhne, nechť ho vysvobodí, poněvadž chce jemu (t. j. přeje mu jako svému miláčku). (Ž. 21.)

c) že bude zbodán a že o roucho jeho bude metán los;

Zbodli ruce i nohy mé a sčítli všechny kosti mé, rozdělili sobě roucho mé a o oděv můj metali los. (Ž. 21, 17. 19.)

d) že bude usmrcen, že zemře sice mezi bezbožnými, ale pohřben bude jako bohatec.

Po téhodnech šedesáti a dvou zabít bude Kristus. (Dan. 9, 26) U bezbožných vykázán mu hrob, ale u boháče ve smrti (nalezl jej) protože nepravosti neučinil a lest není nalezena v ústech jeho. (Is. 53, 9.) Po zákonném řádu měl Kristus býti pohřben na místě popravném. Avšak Bůh toho zneuctění odvrátil od nevinného a postaral se, aby pohřben byl bohatě.

O Messiášově oslavení předpověděli proroci:

a) že vstane z mrtvých;

Nezanecháš duše mé v hrobě, aniž dáš svatému svému viděti porušení. (Žalm 15, 10.)

b) že vstoupí na nebesa;

Vstoupil jsi na výsost a vzal jsi vězně. (Ž. 67, 19.)

c) že založí církev;

A panovati bude od moře až do moře . . . a klaněti se budou jemu všickni králové, všickni národové sloužiti budou jemu. (Žalm 71, 8. 11.)

d) že církev jeho se rozšíří po celém světě a ustavičně bude trvati.

Pošlu některé z těch, kteří spaseni budou, do Afriky — a k ostrovům daleko, k těm, kteří neslyšeli o mně a neviděli slávy mé. (Is. 66, 19.) Vzbudí Bůh nebeský království, kteréž na věky nebude rozptýleno. (Dan. 2, 44.)

2. Život Messiášův byl také ve Starém zákoně naznačen mnohými **předobrazy**. Předobrazem rozumíme věc, osobu nebo událost, která určena k tomu, aby na něco budoucího, nějakou věc, osobu nebo událost poukazovala a takořka již předem zobrazovala. Předobrazem Vykupitelovým rozumíme tedy ony osoby, události a věci ve Starém zákoně, jež nastiňovaly budoucího Vykupitele, jeho život, působení, utrpení, smrt a oslavení. Nejdůležitější z nich jsou: Abel,

Melchisedech, Isák, Josef egyptský, Jonáš, beránek velikonoční, měděný had.

Abel byl pastýřem, obětoval obět, která se Bohu líbila, pro svou svatost a nevinnost byl od bratra nenáviděn a zabit.

Melchisedech byl králem a spolu knězem, obětoval Bohu chléb a víno.

Isák byl jediný syn Abrahamův, sám nesl na horu Moria dříví, na němž měl býti obětován.

Josef egyptský byl miláčkem otce svého, od bratrů byl nenáviděn a za 20 stříbrných prodán, nehájil se, když nevinně byl obžalován, dlel v žaláři mezi dvěma odsouzcenci, z nichž jednomu předpověděl milost, vyšel ze žaláře byl povýšen a vysvobodil mnoho lidí od smrti hladem, odpustil svým bratrům.

Jonáš byl tři dny v útrobách ryby a po třech dnech vyšel živ.

Beránek velikonoční byl čistý, bez poskvrny, kosti jeho nesměly býti zlámány, krví jeho zachráněni byli israelité od smrti časné.

Měděný had byl na sloup vyzdvižen, byl záchranným prostředkem před smrtí tělesnou, kdo s důvěrou v pomoc Boží na něho pohlédl, byl uzdraven.

Poněvadž vše, co o **Messiáši** předpověděli proroci a naznačovaly předobrazy, věrně se vyplnilo na Ježíši Kristu, jest patrné, že **Ježíš Kristus jest v pravdě slíbený Messiáš.**

To svědectví vydávají Kristu i **sv. apoštolové**, kteří v něj jako **Messiáše** uvěřili a tuto víru slovem i písmem (sv. Matouš svým evangeliem) po všem světě hlásali.

§ 30. Vlastní výpovědi Kristovy.

Že **Ježíš Kristus jest slíbený Messiáš** poznáváme také z jeho vlastních výpovědí.

Ježíš Kristus při rozličných příležitostech, před přáteli i nepřáteli, i před lidem četně shromážděným sám o sobě **dosvědčoval, že jest Bohem poslaný Vykupitel, Messiáš.**

Když o slavnosti stánků učil Kristus v chrámě a jeho posluchači se divili řkouce: *Kterak umí tento Písma neučiv se?* tu řekl jim Kristus: *Mé učení není mé, ale toho, jenž mne poslal.* (Jan 7, 16.)

Když učenníci Janovi Krista se tázali: *Ty-li jsi, jenž přijíti má, či-li jiného čekati máme?* odpověděl, dovolávaje se v duchu proctví Isaiášova:¹⁾ *Jdouce zvěstujte Janovi, co jste viděli a slyšeli: slepí vidí, kulhaví chodí, malomocní se očišťují, hluchí slyší, mrtví z mrtvých vstávají, chudým se zvěstuje evangelium.* (Mat. 11, 4.)

Když žena Samaritánka u studnice Jakubovy řekla Pánu Ježíši: *Vím, že Messiáš, až přijde, oznámí nám všechno,* odpověděl jí Kristus: *Já jsem, jenž mluvím s tebou.* (Jan 4, 25.)

Tak mluvil o sobě Kristus za svého veřejného života, tak pravil i nedlouho před svou smrtí v modlitebně velekněžské: *Tentot' jest pak život věčný, aby poznali tebe samého pravého Boha, a kterého jsi poslal, Ježíše Krista.* (Jan 17, 3.)

Že přes to **všichni israelité neuvěřili v Ježíše Krista**, toho příčinou byla jejich touha po světském panství Messiášově. Neuvěřili, poněvadž od Messiáše očekávali výhod časných, poněvadž jeho vznešené a čisté učení nebylo jim po chuti a poněvadž od fariseů byli svedeni. Ostatně bylo předpověděno i to, že Messiáš od svých bude zavržen.

Israelité velmi dobře věděli, že se již naplnil čas příchodu Messiáše, od proroků předpověděný, ale větší část jich zaslepena předsudkem o Vykupiteli pozemském, neočekávala Messiáše, jakožto vysvoboditele od hříchu, nýbrž doufala, že až přijde, zbaví je nenáviděných Římanů, pod jichž nadvládou úpěli. Proto nebyl jim Kristus Messiášem, jakého si přáli, ale za to uvěřili jiným, kteří za Messiáše se vydávajíce slibovali jim svobodu a vítězství nad mocnými nepřáteli. Vedle jiných byl takovým lžimessiášem také *Bar-Kochba* t. j. syn hvězdy.

Když slavný rabin Akiba spatřil mohutnou postavu tohoto muže a seznal rozhodnou jeho vůli zvolal: »Toť král Messiáš, toť hvězda, která vzešla nad Jakubem.« Tak stal se Bar-Kochba vůdcem lidu, Messiášem, jakého israelští si přáli a shromáždil kol sebe na 400.000, dle jiných na 580.000 mužů způsobil v zemi israelské povstání. Na potlačenou vzpouru vyslal císař Hadrián do Palestiny statečného vojevůdce Julia Severa. V zoufalém boji, v němž na 500.000 israelitů padlo mečem, ohněm a hladem, zahynul také lžimessiáš Bar-Kochba (r. 135. po Kr.).

¹⁾ *Bůh sám přijde a spasí vás. Tehdáž otevrou se oči slepých a uši hluchých otevřeny budou. Tehdáž poskočí kulhavý jako jelen, a rozvázán bude jazyk němých.* (Is. 35, 4.—6.)

II. Ježíš Kristus, jednorozený Syn Boží, pravý Bůh.

§ 31. Vnější svědectva o božství Kristově.

Božství Kristovo jest dosvědčeno:

1. jeho vlastními výpovědmi,
2. svědectvími Boha Otce,
3. starozákonnými proroky,
4. výpovědmi mnohých vrstevníků.

1. Božství Ježíše Krista dosvědčeno jest jeho vlastními výpovědmi, jimiž se nazývá Synem Božím a připisuje si vlastnosti a skutky Božské.

a) Kristus nazývá se synem Božím.

Kristus rozmlouvaje s Nikodemem nazval se *jednorozeným Synem Božím, jenž není poslán, aby soudil svět, ale aby jím svět byl spasen.* (Jan 3, 17.)

Když potkal člověka, jemuž byl navrátil zrak, řekl mu: *Uvěříš-li v Syna Božího?* Když pak uzdravený odpověděl: »Kdo jest Pane, abych uvěřil v něho?«, řekl mu Kristus: *I viděl jsi ho, a který mluví s tebou, tenť jest.* (Jan 9, 36)

Když uslyšel o nemoci Lazarově pravil: *Nemoc tato není k smrti, ale ku slávě Boží, aby oslaven byl Syn Boží skrze ni.* (Jan 11, 4.)

Když vyslýchán byl před nejvyšší radou a velekněz Jej zapřísahal řka: *Zaklínám tě Bohem živým, abys pověděl nám, jsi-li Kristus, Syn Boží;* odpověděl určitě a klidně: *Ty jsi řekl, já jsem.* (Mat. 26, 63.)

b) Kristus přikládá si takové vlastnosti, které sluší jen Bohu a takové skutky, které jen Bůh může konati.

Přikládá si **věčné bytí**. Když horšili se fariseové nad slovy Kristovými, že Abrahama viděl, odpověděl jim: *Amen, amen pravím vám, prvé nežli Abraham byl, já jsem.* (Jan 8, 58.)

Přikládá si **rovnou podstatu s Otcem**. Když na důkaz svého poslání ukazoval na zázraky, jež činí, pravil: *„Já a Otec jedno jsme.“* (Jan 10, 30.) Přivlastňuje si **všemohoucnost**. Když před svým na nebevstoupením odevzdal apoštolům učitelský úřad pravil: *„Dána jest mi všeliká moc na nebi i na zemi.“* (Mat. 28, 18.)

Přivlastňuje si **všudypřítomnost**, když dále dí: (Mat. 28, 19. a 20.) *Jdouce učte všechny národy . . . a aj, já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa.*

Připisuje si **svatost**. *•Kdo z vás bude mne trestati z hříchu?•* (Jan 8, 46.), táže se svých nepřátel.

Přisuzuje si **moc odpouštět hříchy a moc tuto dává také apoštolům**. *»Doufej synu, odpouštějí se tobě hříchové tvoji . (Mat. 9, 2.)* řekl člověku mrtvici raněnému. *•Přijměte Ducha Svatého, kterýmž odpustíte hříchy, odpouštějí se jim a kterýmž zadržíte, zadržány jsou. (Jan 20, 22. a 23.),* řekl apoštolům po svém z mrtvých vstání.

Žádá i pocty božské. Žádá víry: *Věříte v Boha, i ve mne věřte,* (Jan 14, 1.) Žádá modlitby: *»Začkoli budete prositi Otce ve jménu mém, to učiním, aby oslaven byl Otce v Synu. (Jan 14, 13.)* Žádá si lásky, lásky nade všechno, lásky větší nežli k otci, nežli k matce, nežli k synu nebo dceři (Mat. 10, 37.), lásky, jež necouvá ani před smrtí. (Mat. 10, 38.) A těm, kteří zemrou pro něho, dá život věčný. (Mat. 10, 39.)

2. Že Ježíš Kristus jest jednorozený Syn Boží a tím i pravý Bůh slovem i skutkem dosvědčil Bůh Otec.

Když Kristus v Jordáně byl křtěn, a když před apoštoly[•] na hoře Tábor se proměnil, otevřelo se nebe a s nebe bylo slyšeti hlas: *»Tentož jest Syn můj milý, v němž jsem si dobře zalíbil (Mat. 3, 17.) — toho poslouchajte«.* (Mat. 17, 5.) Když několik dní před svojí smrtí kázal v chrámě Jerusálémském, a prosil Otce, aby jméno Svě oslavil, hlas s nebe přišel: *•Oslavil jsem a ještě oslavím.•* (Jan 12, 28.)

Když narodil se Kristus, oslavil Bůh jeho narození nebeskou září, anděly a hvězdou, a když zemřel, tma nastala po vší zemi, opona chrámová se roztrhla, země se třásla, skály pukaly, nedávno mrtví z hrobu vstali a ukazovali se v Jerusálémě. Zvláštní tyto úkazy při narození a smrti Kristově dosvědčují božskou jeho velebnost.

3. Proroci starozákonní nepředpověděli o slíbeném Messiáši jen jeho zrození, utrpení a smrti jako člověka, ale se vší určitostí označovali, že bude také Bohem.

»Bůh sám přijde a spasí vás« (Is. 35, 4.) *»A nazváno bude jméno jeho Podivný, Bůh, Rádce. Silný, Otec budoucího věku, kníže pokoje.«* (Is. 9, 6.) *A nazve jméno jeho Emmanuel.* (t. j. Bůh s námi), (Is. 7, 14.) předpovídá prorok Isaiáš. Daniel nazývá jej *»Svatým svatých«.* (9, 24.)

Poněvadž všechna proroctví o Messiáši jako člověku se vyplnila jenom na Ježíši Kristu, vztahují se k němu i proroctví tato a jest tudíž Ježíš Kristus pravý Bůh.

4. Božství Ježíše Krista dosvědčují také výpovědi mnohých Jeho vrstevníkův.

Svatí apoštolové jednomyslně vyznávají božství Kristovo. Jejich svědectví je tím důležitě, že po tři léta s Kristem obcovali a svou výpověď smrtí zpečetěli.

Není možno, aby člověk člověka měl za Boha. Ani největší muž těm kteří s ním obcují, nemůže se jevití než jako člověk. U Krista jest tomu naopak. *Kdo Ho neznal, nevěřil, kdo Ho však poznal, uvěřil, že jest jednorozeným od Otce.* (Jan 1, 14.)

Na otázku Kristovu, za koho jej apoštolové mají, odpovídá sv. Petr: *Ty jsi Kristus, Syn Boha živého.* (Mat. 16, 16.) Svatý Jan ukončuje svoje evangelium slovy: *Toto psáno jest, abyste věřili, že Ježíš jest Kristus, syn Boží, a abyste věřice život měli ve jménu Jeho.* (Jan 20, 31.) Sv. Tomáš, zahanben pro svoji nevěru padá Kristu k nohám a dí: *Pán můj a Bůh můj.* (Jan 20, 28.)

I nekřesťané dosvědčují, že Kristus měl vyšší přirozenost nežli lidskou.

Setník, pohan, jenž svědkem byl ukřižování Páně, dí: *V pravdě člověk tento byl Syn Boží.* (Mar. 15, 39.) Josefus Flavius, výborný znatel národa israelského, nazvav Krista mužem moudrým podotýká, *ač slušno-li nazývati jej člověkem, neboť byl působitelem skutků zázračných.*

§ 32. Osoba Kristova co do rozumu.

Jsou určité zákony, jimž duch lidský podléhá ve svém vývoji, na př. nikdo se nenarodí učeným, člověk neumí, čemu se nenaučil. U Krista — shledáváme opak toho. Duch jeho nebyl poddán těmto zákonům.

Jest zjištěno, že **okolnosti, v nichž Kristus žil, nebyly duchovnímu jeho vzdělání příznivy.** Narodil se v národě nehrubě pokročilém, v čase mravně zkaženém. Bydlil v městečku, jež ani v Israeli nemělo dobré pověsti. Žil v chudobě, pomáhaje svému pěstounu v řemesle tesařském do 30. roku svého věku. Do škol nechodil, učitelů neměl, se vzdělanými neobcoval.

Kdo za takových okolností vyspěl, nemůže býti než člověkem obyčejným, myšlenek všedních, rozhledu omezeného. Avšak na Kristu vidíme opak všeho toho.

1. Shledáváme, že **Kristus Písmo sv. zná, ač se mu neučil**. Již ve 12 letech překvapuje v chrámě učitele a muže znalé zákona *odpovědmi a rozumností Svou*. (Luk. 2, 47.) A když veřejně počal učit, osvědčil tak dokonalou znalost svatých knih, že lid divil se tomu řka: *Kterak tento umí písma, neučiv se?* (Jan 7, 15.)

2. Zříme, že **Kristus beze vší předchozí přípravy, vystupuje jako učitel všeho světa**. Hlásá nauku novou, neslýchanou, které nikdo před ním nevýučoval a která výborností svou tak vyniká, že ani naše doba přese všecku svou pokročilost není s to, aby ji nahradila něčím lepším.

Nepřátelé Kristovi v národě israelském, dojati krásou jeho nauky vyznávají: *Nikdy člověk tak nemluvil jako tento*. (Jan 7, 46.) A když krajané, mezi nimiž vyrostl, naslouchali jeho slovům, nemohli pochopiti, jak bez učení stal se tak moudrým. Proto s podivem počali se tázati: *Zdaliž není tento syn Josefův?* (Luk. 4, 22.) *Odkud má všechny ty věci? A jaká jest to moudrost, která jest mu dána?* (Mar. 6, 2.)

3. Všecky pokusy vysvětliti vědění Kristovo způsobem přirozeným potkaly se s nezdarem.

Kristus jako člověk nemohl svou nauku sestaviti z jiných nauk náboženských neb filosofických tím, že nejlepší učení z nich vybral a je spojil v celek, jako to učinil na př. Muhamed, původce islamu. To předpokládá práci, již provéstí Kristu při jeho vzdělání a za okolností, v nichž žil, bylo nemožno. Muhamed na svých cestách za obchodem poznal náboženství křesťanské a israelské; Kristus mimo útěk do Egypta nevykročil z Palestiny. Nemožno jest také z nauk méně dokonalých vytvořiti nauku tak velebnou.

Nauku tak vznešenou, k níž nedospěli nejslavnější filosofové pohanští, **nemohl si ani Kristus jako člověk vymyslíti**. On také nepřičítá učení to sobě, nevydává se za jeho původce. Slovy: *Mé učení není mé, ale toho, jenž mne poslal*, (Jan 7, 16.) ukazuje na Božský původ své nauky.

Ježto tedy Kristus jako člověk, jemuž nedostalo se vzdělání, nebyl s to, aby tak dokonalé učení uspořádal nebo vymyslíl, nezbyvá, než abychom jej uznali Bohem a křesťanskému náboženství abychom přiřkli Božský původ.

4. Kristus i způsobem svého učení osvědčuje vyšší t. j. Božské vědění.

Kristus *učí jako moc máje* (Mat. 7, 29.) určitě a rozhodně. *Toto praví Hospodin*; těmi a podobnými slovy začínají své učení Mojžiš a proroci. Když Kristus učí, **mluví jako Bůh**, řka: *Slyšeli jste, že řečeno jest starým . . . ale já pravím vám* (Mat. 5, 21.) a jindy: *»Amen, amen pravím vám.* (Jan 6, 47.)

Největší záhady řeší, aniž by přemýšlel. S toužou jistotou mluví o pravdách známých i neznámých, o věcech přítomných i budoucích. Slova svých neodvolává, neopravuje, nikdy není v rozpacích. Námitky nepřátel právě překonává a jejich úklady bez námahy maří.

§ 33. Osoba Kristova co do vůle.

Následkem hříchu dědičného vůle lidská jest nakloněna ke zlému. Každý člověk dopouští se hříchu a je potřebí veliké síly mravní, aby si osvojil alespoň některou ctnost. Oproti tomu Kristus — jest prost všech hříchů a vzorem všech ctností.

1. Kristus nikdy nehřešil.

a) **Sám dosvědčuje svoji nevinu.** Jiným, že hřešili, připomíná. *»Hle učiněn jsi zdrav, již nehřeš, aby se ti něco horšího nepřihodilo«* (Jan 5, 14.), praví člověku 38 let nemocnému. Všecky, aby za odpuštění hříchu svých prosili, vyzývá slovy: *Odpusť nám naše viny.* Sám ničeho nelituje a k ničemu se nezná. On jediný vyřkl slovo, kteréhož po něm žádný člověk nesmí vyřknouti, leč by se rouhal. On jediný mohl se beze strachu tázati svých nepřátel: *»Kdo z vás bude mne trestati z hříchu ?* (Jan 8, 46.)

b) **Že Kristus hříchu neměl, dosvědčují mu jeho přátelé i nepřátelé.**

Sv. Jan Kř. nazývá Krista *beránkem, jenž snímá hříchy světa.* Sv. Petr jmenuje Ho *beránkem čistým a neposkvrněným* (I. P. 1, 19.), *jenž hříchu neučinil, aniž jest nalezena lest v ústech jeho* (I. P. 2, 22.) Sv. Jan ev. dí, že *hříchu v něm není.* (I. Jan 3, 5)

Takové svědectví vydávají Kristu i nepřátelé. Umlkají, když se jich táže *»Kdo z vás bude mne trestati z hříchu ?«* (Jan 8, 46.) Aby mohli jej na smrt vydati, *nuceni jsou hledati proti němu lichého svědectví.* (Mat. 26, 59.) Jidáš zrádce volá: *zhřešil jsem, zradiv krev spravedlivou.* (Mat. 27, 4.) Pilát soudce prohlašuje, že *na něm žádné*

vinu nenalézá. (Luk. 23, 22.) A jsa donucen odsouditi Její umývá si ruce řka: *Nevinen jsem krví spravedlivého tohoto.* (Mat. 27, 24.) Ani nejbystřejší oko není s to, aby na Kristu vypátralo skvrnu.

2. Kristus jest nejvznešenějším vzorem ctností.

• *Základem všech ctností jest láska k Bohu a k bližnímu.* • (Mat. 22, 40.) Měřítkem lásky k Bohu jest podle výroku Kristova poslušnost. A tou se Kristus skvěl v míře největší, neboť jak Písmo sv. dosvědčuje, On všečen život Svůj zasvětil věrnému plnění vůle Boží. *Nesestoupil, aby plnil vůli Svou, nýbrž vůli toho, jenž jej poslal.* (Jan 6, 38.) *Plniti vůli Božskou, bylo mu pokrmem* (Jan 4, 34.), a slova: »*Ne má vůle, ale Tvá vůle se staň*« pravidlem. Nikdy nehledal slávy své, *nýbrž ve všem slávy nebeského Otce byl pečliv.* (Jan 8, 49.) Sv. Pavel dí, *že Otce svého poslušen byl až k smrti kříže.* (Filip. 2, 8.) Z toho je patrné, že Kristus **Boha miloval nade všecko.**

Ne méně **srdce jeho oplývalo i láskou k bližnímu.** Nikoho nebylo, aniž kdy bude, jenž by člověčenstvo miloval láskou tak čistou, vroucí a neskonalou jako Kristus. Sám na sebe zapomínaje Kristus obětuje se všecek službám lidstva. *Nepřišel, aby se mu sloužilo, ale aby sloužil.* (Mar. 10, 45.) *Pojďte ke mně všichni, kteří pracujete a obtíženi jste, a já vás občerstvím,* volá k trpícím. (Mat 11, 28.) *Jeho život byl nepřetržitým dobročinněním. Chodil dobře činně.* (Sk. ap. 10, 38.) a na konec za spásu lidstva obětoval vlastní život.

Kristus **ze své lásky nikoho nevylučoval.** I ke hříšníkům se snižoval, chtěje získati je ctností. Kristus ani těch milovati nepřestal, kteří mu ublížili. Když služebník Annášův v líce jej udeřil, Kristus nezahořel hněvem, nýbrž klidně pravil: *Zle-li jsem mluvil, dej svědectví o zlu, pakli dobře, proč mne tepeš?* (Jan 18, 23.) Petra, jenž jej zapřel, kárá toliko pohledem, zrádci praví: *Příteli, k čemu jsi přišel?* a za své katany se modlí ještě na kříži.

Kdo by hloubku a vroucnost lásky Kristovy ještě lépe poznati chtěl, ať pozorně přečte evangelium sv. Jana od kapitoly 13.—17., kde zaznamenány jsou ony řeči, jež činil k apoštolům večer před smrtí svou. Žádný člověk, který má cituplné srdce, nemůže nepřiznati, že tak mluvití a tak milovati dovede jen Bůh.

Z této dvojnásobné lásky Kristovy jako květy vypučely ctnosti jiné a spojili se u věnec. Jsou to především podivuhodná **pokora**, kterou se skláněl k lidem chudým, opovrženým. Ten, jenž se nazýval Synem Božím, v pokoře a poslušnosti poddán byl pozemské matce své a svému pěstounu, apoštolům nohy umýval. Podivuhodná jest **tichost a mírnost**, kterou Kristus osvědčoval vůči svým přá-

telům i nepřátelům. *Když mu láli, nelál, když trpěl, nehrozil* (I. P. 2, 23.) Za všecka dobrodiní dostalo se mu nevděku, byl tupen, posmíván, k smrti odsouzen, a všechno to snáší s podivuhodnou **trpělivostí**. Ježíši Kristu nechybí žádná ctnost. On jest **nedostižitelným vzorem mravní dokonalosti**. To svědectví vydávají mu i jeho nepřátelé.

Tak již v 18. stol. obdivuje se Rousseau Kristu, an dí: *„Jak zaslepen musí býti ten, kdo odvažuje se přirovnati syna Sofroniskova k synu Mariinu — Sokrates žil a umřel jako mudřec, Kristus žil a umřel jako Bůh“* (Rousseau, Emil IV.)

V době novější v Německu Strauss, v Americe Parker, ve Francii Renan nedovedli zadržeti tato významná slova: *„Po Kristu nepřijde nikdo, kdo by ho překonal, ba ani kdo by dosáhl po něm a skrze něho téhož vysokého stupně v životě náboženském.“* (Strauss: *Du passager et du permanent dans le christianisme*. Altona 1839 pag. 127.) *Ježíš šíří kolem sebe nové světlo, zářící jako den, vznešené jako nebesa a pravé jako Bůh . . . Bůh jest v srdci tohoto člověka.* (Th. Parker: *Discours sur les matières relatives à la religion*, pag. 275.) *Odpočívej nyní v slávě své, vznešený zakladateli! Tvé dílo jest dokonáno . . . Jsa daleko ještě mocnější, jsa daleko více milován nežli za svého života pozemského, stal jsi se základním kamenem lidstva, a vyrvati jméno Tvé světu, znamenalo by otrásti jím až do základů. Mezi tebou a Bohem nebude svět činiti rozdíl. Ujmi se oslavený vítězi, svého království, kamž budou tě následovati po královské cestě, kterou jsi otevřel, nesčetné zástupy Tvých ctitelů* (Renan. *Vie de Jésus*, p. 426.)

Od času Kristových, nazývá se cesta vedoucí k dokonalosti *„následováním Krista“*. Světci, jejichž ctnostem se podivujeme, byli jen slabí napodobitelé Kristovi. Jako při východu slunce hasnou hvězdy, tak mizí dokonalost lidská proti Kristu.

Vyniká-li Kristus do té míry mravnou dokonalostí, že mu nikdo po bok nemůže býti postaven, jest zjevné, že není pouze člověkem, že jest Bohem.

Skutky Kristovy.

§ 34. Zázraky Ježíše Krista.

Činy, jimiž Kristus potvrdil své božství, jsou zázraky a proroctví.

V Písmě sv. nejsou všechny zázraky Kristovy uvedeny. *Mnohé zajisté i jiné divy činil Ježíš před obličejem učenníků svých, jež*

nejsou psány v knize této. (Jan 20, 30.) Zázraky Kristus osvědčil svou moc

a) **nad nerozumnou přírodou**; proměnil vodu ve víno na svatbě v Káni (Jan 2.), rozmnožil chleby na poušti (Jan 6.), dal apoštolům zaloviti hojnost ryb (Luk. 5.), utišil bouři na moři (Mat. 8.), chodil po vodě (Mat. 14.) a j.;

b) **nad lidmi**; uzdravoval nemocné všeho druhu, často pouhým slovem, uzdravil slepé (Mar. 10, Mat. 20, Jan 9.), chromé (Mat. 5, Luk. 13.), člověka němého (Mat. 9.), očišťoval malomocné (Mat. 8, Luk. 5.), křísil mrtvé (Luk. 7, Mar. 5, Jan 11.) a j.;

c) **nad zlými duchy**; vymítal zlé duchy z posedlých, ze dvou v krajině Gerasenské (Mat. 8.), z jednoho posedlého v Kafarnau (Luk. 4) z dívky kananejské (Mat. 15.), z člověka němého (Mat. 9.) a j.;

d) **na sobě**; proměnil se před očima apoštolů na hoře Tábor, vstal z mrtvých, vstoupil na nebesa.

Na potvrzenou božství Kristova třeba dokázati,

1. že Kristus zázraky činil,
2. že činy Kristovy jsou pravými zázraky,
3. že dosvědčují jeho božství.

1. **Že Kristus zázraky činil, tomu nasvědčuje:**

a) **historická spolehlivost Písma sv.,**

b) **vlastní doznání Kristovo.** *Běda tobě Korozaím, běda tobě Bethsaido, nebo kdyby v Tyru a Sidonu činění byli divové, kteří činění jsou ve vás, dávno by v žíní a v popelu pokání činili.* (Mat. 11, 21.)

Domněnka, že Kristus zázraky předstíral, nesnáší se s jeho svatostí.

c) **víra sv. apoštolů.** Kdyby Kristus nebyl činil zázrakův, sv. apoštolové nebyli by mu uvěřili, nebyli by k vůli Kristu vše opustili, život plný útrap podstoupili a konečně krev svou prolili. To svědectví vydává jim Kristus, když dí: *Neuzříte-li zázraků, neuvěříte.* (Jan 4, 48.)

d) **svědectví obecného lidu.** *Zástupové vidouce činy Kristovy, báli se a velebili Boha, jenž dal lidem takovou moc* (Mat. 8, 27.) *a soudili, že Bůh lid svůj navštívil.* (Luk 7, 16.) Pouhým kázáním sebe úchvatnějším Kristus nebyl by způsobil v lidu tak mocného pohnutí.

e) **chování se nepřátel.** Fariseové některé zázraky úředně zkoumali, jako na př. uzdravení slepého od narození, a ježto jich nepo-

pírají, dojista se přesvědčili o jejich pravosti. Když Lazar byl vzkříšen, sešli se nejvyšší kněží a fariseové v radu a pravili: *Co učiníme, nebo člověk tento činí mnohé divy?* (Jan 11, 47.) Tím vysoká rada zázračných skutků Kristových nepopřela, ale vynesla nález, aby Kristus byl ukřižován a Lazar usmrčen. Aby nepřátelé nebyli nuceni věriti, že Kristus činí zázraky z moci Boží, říkali, že činí tak pomocí Belzebuba, knížete duchů zlých.

f) spojitost zázraků s křesťanským učením. Slova Kristova a jeho činy jsou nerozlučně spojeny. Konal zajisté Kristus zázraky dílem na potvrzenou předneseného učení, (Mat. 9, 6.) dílem zázraky byly mu podnětem k vyučování. (Jan 9.) Ztoho vidno, že zázraků z evangelií vytrhati nelze. Kdo uznává učení Kristovo, jak v evangeliích je zaznamenáno, tomu uznati jest i zázraky.¹⁾

Poněvadž zázraky Kristovy jsou nejpádňjším důkazem jeho božství, staly se předmětem mnohých útoků nepřátel Kristových.

Aby zázraky ze života Kristova odstranili, popírali pravost evangelií tvrdíce, že prý evangelické zázraky nejsou nic jiného než snůška bájí a pověstí, jež v křesťanských obcích ve 2. století povstaly a od neznámých mužů byly napsány. (Strausz.) Avšak

a) pravost a hodnověrnost evangelií jest nezvratnými důvody prokázána a nemůže rozumně ani býti popírána.

b) Vybájení zázraků Kristových nebylo možné v čase, do něhož se klade. Báje mohou povstati v čase předhistorickém, kdy písmo ještě jest neznámo, mohou vzniknouti v národě, který je takřka ve stavu dětství, u něhož obrazotvornost převládá a rozumová činnost ještě nenastala. První století po smrti Kristově byla však doba, kdy říše římská slynula vzdělaností, kdy kvetlo bádání dějepisné a dějepis sám. V takové době tvoření bájí a víra v báje není možna.

Bylo nemožno, aby v 1. nebo 2. stol. tvořily se báje o Kristu, který nežil někdy za dávných časů a v dalekých a neznámých zemích, nýbrž nedávno před tím v římské provincii, v zemi judské a Jehož život a působení nemohly zůstatí neznámy.

c) Mezi prvními křesťany nebyli jen lidé prosti vzdělání, kteří by slepě bájím uvěřili. Dějiny dosvědčují, že křesťanství nejprve se rozšířilo právě ve městech nejvzdělanějších a že mezi křesťany oné doby byli mužové vysokého duševního vzdělání, na př. Pavel, Dionysius, člen areopagu v Athenách, Klement, slavný učitel v Alexandrii, filosof Justin, Tertullián a j. v.

¹⁾ Sv. Augustin zázraky Kristovy dokazuje těmito památnými slovy: *»Kristus na potvrzenou svého božství a učení buď zázraky činil nebo jich nečinil. Konal-li zázraky, jest zřejmo, že byl Bůh, nekonal-li jich, jest zázrakem největším, že svět člověka tak zneuctěného, poníženého a ukřižovaného Bohem uznal a jeho učení, které věřili a plniti tak jest obtížno, přijal, ač mu bylo předloženo několika chudými a nevzdělanými rybáři.* (De civ. l. 22.)

Ti zajisté podle nezaručených pověstí nebyli by uvěřili v božství ukřižovaného, aby se stali jeho vyznavači.

d) Domněnka, že snad zázraky Kristovy byly smyšleny, odporuje nezvratným a nepopíratelným faktům dějepisným. Již v 1. století, jak dějepis dosvědčuje, nesčetní křesťané statečně vytrpěli pro svou víru v božství Kristovo nejtěžší pronásledování, nejkrutější muka, ano i smrt. Tato statečnost byla by nevysvětlitelná, kdyby zázraky Kristovy, o něž se tato víra opírá, nebyly leč nezaručené pověsti a báje.

e) Domněnka, jakoby zázraky Kristovy byly smyšleny, odporuje i sama sobě. V božství Kristovo bylo věreno ve všech obcích křesťanských¹⁾ a to právě pro jeho zázraky. Domnívati se, že evangelické zázraky byly vymyšleny od věřících, znamenalo by, že lidé tito byli věřícími dříve než se stala pohnutka, pro kterou se stali věřícími. Nikoli věřící byli původci zázraků Kristových, nýbrž obráceně, zázraky Kristovy učinily z nevěřících věřící.

§ 35. Pokračování.

2. Podivuhodné skutky Kristovy jsou pravými zázraky.

Mnohé zázraky Kristovy **převyšují řád veškeré přírody**. Příroda ani sama, ani na pouhé slovo člověka nezpůsobí nikdy, aby z vody stalo se víno, aby slepí nabyli zraku, aby mrtví byli vzkříšeni k novému životu. Kristus koná zázraky způsobem, který již napřed vylučuje všelikou působnost přirozenou, nečiní příprav, neužívá prostředkův způsobilých k vykonávání zázraku, jeho moc odnáší se i ku vzdáleným.

b) **Za klam pokládány býti nemohou**, nebo byly konány veřejně, u přítomnosti nepřátel Kristových, často před zástupy lidu, u přítomnosti mužů učených, po tři leta veřejné činnosti Páně.

Kdyby zázraky Kristovy měly původ v příčinách přirozených, byly by příčiny tyto při velikém množství zázraků aspoň někdy vyšly na jevo.

c) **Nic v nich není, co by bylo Boha nedůstojno**. Směřují vždy k slávě Boží a ku blahu lidstva. Nikdy Kristus nečiní zázraků z mar-nivě okázalosti nebo na ukojenou zvědavosti.

Jako fariseové nechtěli uvěřiti, že Kristus z moci Boží činí zázraky, podobně pozdější nepřátelé Kristovy snažili se zázraky Kristovy vysvětliti jiným způsobem než nadpřirozeným.

¹⁾ Plinius ve svém listu k Trojanovi píše, že křesťané *Kristu jako svému Bohu chvalozpěvy pějí*.

Talmúd ¹⁾ má dvojí výklad zázraků Kristových; někteří rabínové se snaží vysvětliti zázraky Kristovy uměním magickým, jiní praví, že Kristus vnikl do velesvatyně a naučil se vyslovovati jméno Boží a tak že nabyl mocí zázraků.

Podobně uměním magickým vysvětlují zázraky Kristovy pohané prvních století křesťanských, jako Celsus, Porphyrius, Hierocles a j.

Pozdější odpůrci nechtíce uznati božství Kristova, vynaložili postupem času všechn svůj důvtip, aby ze života Kristova vymýtili vše nadpřirozené. I to, co jmenujeme zázrakem, událo se podle nich sice skutečně, ale způsobem přirozeným (racionalisté).

a) Na vysvětlenou zázraků dovolávají se náhody, na př. při křtu Páně zahřmělo, což si lid vyložil jako souhlas s nebe.

b) Tvrdí, že evangelické zázraky byly jen neobyčejné přirozené úkazy, jež učedníky neznalými zákonů přírodních byly pokládány za zázraky. Avšak jakkoli od dob Kristových znalost zákonů přírodních valně pokročila, nejsme s to ani my, abychom zázraky Kristovy vyložili z příčin přirozených. Poznáváme spíše, že zázraky Kristovy, jak se vypravují v evangeliích, přirozenými silami nemohly býti vykonány.

c) Přičítají Kristu znalost tajných sil přírodních. Ale jak Kristus tyto síly poznal a proč my jich neznáme, a čím to, že působily proti zákonům, jež v přírodě mají obecnou platnost, odpůrci neudávají.

d) Praví, že Kristus uzdravoval nemocné magnetisováním²⁾. Avšak to mohlo by se státi jen při některých fysicky-nervových nemocech, a jen na určitých pro ně vnímavých lidech. Kristus léčí nemocné všeho druhu, bez rozdílu stáří a pohlaví.

e) Mnohé podivuhodné účinky způsobila prý také důvěra, kterou lnuli nemocní ke Kristu. Nelze upříti, že důvěra v lékaře mnoho přispívá k uzdravení, avšak nemožno, aby tímto způsobem nabývali slepí zraku, hluchí sluchu a mrtví života. Ostatně i když byli nadšeni pevnou důvěrou ke Kristu ti, kteří byli jím uzdraveni, vyplynula tato důvěra právě ze zázraků Kristových.

¹⁾ Talmúd (aram. poučení, zvlášť o zákoně, odtud zákon sám, jeho znalost a jeho výklad) jest vedle Písma sv. zákonníkem israelitů v době po Kristu, objímajícím veškeré náboženské i právní poměry israelitů, sneseným na základě „tóry“ (Pentateuchu) a tradice podle výkladů předních učenců israelských, působících na vysokých školách palestinských a babylonských.

²⁾ Někteří přírodozpytci a lékaři se domnívali, že jako jest magnetismus v řiši kovů, tak že jest i v těle živočišném (magnetismus animální, živočišný), že možno jej vzbuzovati a převáděti z jednoho těla do druhého, t. j. magnetisovati.

Ant. Mesmer († 1815) lékař a professor na universitě Vídeňské a Pařížské tvrdil, že magnetismem možno léčiti rozličné neduhy a sám též tímto prostředkem mnohé léčil. Proti tomu Angličan Braid (bred) podal r. 1841 vědecké důkazy, že animální magnetismus postrádá jsoucnosti a že vyléčené zjevy lze vysvětliti náklonností některých osob k poruchám soustavy nervové.

Není ovšem nemožno při jednotlivých událostech, které evangelium jako zázraky uvádí, pronést pochybnost proti zázračnému rázu, avšak pouhá pochybnost není ještě vyvrácení a pouhý pokus vysvětliti některý zázrak způsobem přirozeným není ještě důkazem, že všechny zázraky jsou přirozené události, a kdyby jen jediný zázrak zůstal zázrakem, spočívá v něm pro božství Kristovo právě tak veliký důkaz jako ve 100 zázracích.

Jak si odpůrci počínali, možno viděti na spise Renanově „Život Ježíšův“.

Renán uznává pravost evangelií, pocházejí prý z 1. století a jsou napsána asi od těch, jimž se obecně přiřítají. Než přes to s lehkým srdcem vymítá z nich, co se mu nehodí a texty mění a překrucuje tou měrou, že Kristus jiným se jeví podle něho, jiným podle sv. evangelií.

Uznává, že v Kristu je jakoby zhuštěno všechno to, co v lidské přirozenosti je dobrého a vznešeného, že Kristus nikdy nebude překonán, že všechny věky hlásati budou, že mezi lidmi nikdo nebyl vyšším Ježíše Krista. Pokládá také za dovoleno, tuto vznešenou osobu, která dosud řídí osudy světa, nazvati božskou, ovšem ne ve smyslu, že by Kristus byl Bohem, nýbrž že jest osobou, která člověčenstvo nejvíce přiblížila k Bohu. Ale nechť je Kristu přiznati pravého božství, úmyslně se vyhýbá zázrakům Kristovým.

Pokud nemohou býti vyloženy způsobem přirozeným, pomíjí jich mlčením. Každá nadpřirozená událost mizí před ním, jakoby se do propasti propadla. Tato methoda přináší Renanovi výhodu, že jej sprostuje obtížného vysvětlování. Tímto způsobem ztrácí se v rukou Renanových dobré dvě třetiny novozákonného textu. A co přece zachoval, to ze spojení vytrhl a urovnal ke svým účelům.

Odvolává se sice na mnohá místa Písma sv., kdo však udaných textů vyhledá, přesvědčí se nejednou, že nedokazují, co jimi má býti dokázáno.

Tím Renan zbavuje se hodnověrnosti nestranného historika.

Kdyby Renan byl důsledným, uznal by sám nevyhnutelně, že Kristus jest pravý Bůh. Prohlásil Krista za nejdokonalějšího ze všech lidí; člověk tak dokonalý lháti nemůže, nýbrž jest pravdomluvný, a máme mu věřiti.

Avšak Kristus na přemnohých místech tvrdí, že jest Syn Boží, že jeho otec jest Bůh, že koná zázraky, díla Boží, ano tuto pravdu potvrdil před smrtí slavnou přísahou.

3. Zázraky Kristovy dokazují jeho božství, neboť

a) Kristus činil zázraky, aby dokázal, že jest slíbeným Messiasem, Bohem. Ukazuje na své zázraky praví k nevěřícím: *»Nechcete-li věřiti mně, skutkům věřte, abyste poznali a věřili, že ve mně jest Otec a já v Otci.«* (Jan 10, 38.) Když uslyšel o nemoci Lazarově, pravil: *»Nemoc ta není k smrti, ale k slávě Boží, aby oslaven byl Syn Boží skrze ni.«* (Jan 11, 4.) Slepého, jejž uzdravil, se táže: *»Věříš-li v Syna Božího?«* (Jan 9, 35.)

b) Zázraků Kristových se dovolávali apoštolé na důkaz jeho božství. Tak píše sv. Jan: *»Mnohé jiné divy činil Kristus . . . tyto*

jsou napsány, abyste věřili, že Ježíš jest Kristus, Syn Boží.» (Jan 20, 30.)

c) Kristus činil zázraky svou vlastní mocí. »*Panc, chccš-li, můžcš mne očistiti,*« volá k němu malomocný a Kristus dí: »*Chci, bud' čist.*« (Mat. 8, 2.) Slovem: »*Dívko vstaň!*« (Mar. 5, 41.) volá dceru Jairovu k životu a j. v.

d) Kristus **moc činit zázraky uděluje apoštolům a věřícím** (Mar. 16, 17. Jan 14, 12.), apoštolové ve jménu Kristově uzdravovali nemocné, křísili mrtvé. Petr uzdravil chromého od narození u dveří chrámových (Skut. 3, 2.), Eneáše 8 let nemocného v Lyddě. (Skut. 9, 33.).

Nikdo nečiní zázraků svou vlastní mocí kromě Boha, nikdo nemůže dáti tuto moc jiným kromě Boha. Tudíž Kristus jest Bůh.

§ 36. Kristovo z mrtvých vstání.

Korunou všech zázraků Kristových jest jeho slavné z mrtvých vstání. Ono utvrdilo víru sv. apoštolů, ono jest i základem víry naší podle slov sv. Pavla »*Nevstal-li Kristus z mrtvých, marno jest kázání naše, marna jest i víra vaše.*« (I. Kor. 15, 14.)

Dne třetího po smrti Kristově rozšířila se mezi apoštoly zpráva, že Pán vstal z mrtvých. Tato zpráva docházela den ode dne větší víry a stala se konečně přesvědčením veškeré církve. Ti, již zázraků neuznávají, pokoušejí se i tu o výklad přirozený. Někteří totiž praví, že Kristus, isa prý jen zdánlivě mrtev, ve chladu podzemním opět procitl. Když pak ze hrobu vystoupil, byl prý od apoštolů jako vítěz nad smrtí pozdraven a oslavován. Jiní obviňují apoštoly, že tělo Kristovo odstranili a sami zprávu o jeho z mrtvých vstání rozšířili. Na vyvrácenou z těchto námitek jest nám dokázati,

1. že Kristus zemřel;
2. že Kristus vstal z mrtvých.

1. Z mrtvých vstání Páně předpokládá Jeho smrt. V příčině té můžeme říci, že není člověka, jehož úmrtí tou měrou bylo by zaručeno, jako smrt Kristova na kříži. **Kristus na kříži skonál, to dosvědčují:**

a) **Svatí evangelisté**, kteří souhlasně praví, že Kristus na kříži zemřel. (Mat. 27, 50., Mar. 15, 37., Luk. 23, 46., Jan 19, 30.). Že zemřel tak brzy, jest snadno si vysvětliti, neboť od onoho okamžiku, kdy

Kristus po poslední večeři překročil potok Cedron a vešel se sv. apoštolů do zahrady Getsemanské, až do posledního Jeho slova s kříže *•Dokonáno jest•*, trpěl Kristus nevýslovné bolesti a muka na těle i na duši. Vysílen padá pod těžkým křížem, a jen obava nepřátel, aby již na cestě nezemřel, přiměla je k tomu, že Šimona Cyrénského donutili, aby kříž za Krista nesl. Jestliže se obávali katané smrti Kristovy již na cestě, muselo hrozné utrpení na kříži smrt jen urychlit.

b) **Vojínové římsí** majíce rozkaz, aby všem třem ukřižovaným zlámali kosti, Kristu toho neučinili, protože o skutečné smrti Jeho byli přesvědčeni. Ale, aby jim snad nebyla dávana vina, že byli povinnosti své nedbalí, proklál jeden z nich kopím jeho bok a vyšla krev a voda. (Jan 19, 33. a násl.) Krev byla již v rozkladu, jak se děje v mrtvém těle.¹⁾

c) **Setník**, jenž ukřižování odsouzených a urychlení smrti z povinnosti služební byl přítomen, před Pilátem úředně smrt Kristovu dosvědčil, když přišel Josef z Arimathie prosit za tělo Kristovo, by směl je pochovati. (Mar. 15, 45.)

d) **Přátelé Kristovi**, matka, sv. Jan a j., nebyli by dojista jeho těla pochovali, kdyby v něm byla jen jiskra života. A kdyby i zdánlivě mrtvého pochovali, byl by jistě v hrobě uzavřeném zemřel **silnou vůní** ze 100 liber (římských = 32 kg.) vonné masti, již prostěradla byla napuštěna.

e) **Nepřátelé Kristovi**, jsouce Jeho smrti žádostivi, nebyli by připustili, aby polomrtev s kříže byl sňat.

¹⁾ U Římanů těla odsouzenců nechávána na kříži obyčejně tak dlouho, až zpráchnivěla nebo od dravých ptáků byla sežrána. Teprv od dob Augustových se dovolovalo přátelům odpravených snít těla s kříže a pochovati je. U Israelitů však vůbec těla odpravených nesměla zůstat bez pohřbu do druhého dne. Tenkrátě israelité měli ještě zvláštní příčinu, aby nenechávali těla odpravených na kříži do druhého dne, neboť na druhý den připadala sobota velikonoční. Ale odsouzeneci nebyli ještě všickni mrtvi, neboť ukřižování nepřivádělo samo sebou smrti, nýbrž smrt nastávala při něm buď hladem nebo byla po římském způsobu urychlena probodnutím. Proto nejvyšší kněží a zákonníci chtěli také, aby se smrt ukřižovaných urychlila, a to přerážením hnatů. Byli asi přesvědčeni, že tím by se smrt odsouzených zvláště urychlila. Avšak úkon ten byl samostatným trestem smrti; k urychlení jiného způsobu smrti smělo se ho užítí jen s nejvyšším svolením. Proto odebrali se členové vysoké rady k Pilátovi s prosbou, by k tomu dal svolení. Pilát žádosti vysoké rady vyhověl a dal příslušný rozkaz.

A kdyby přes to Kristus ve hrobě byl oživil, **nebyl by se mohl sprostíti pláten**, jimiž tělo Jeho podle obyčeje israelského bylo oví-
nuto. Nebyl by mohl **odvaliti kamene**, jímž hrob byl uzavřen a
jež nábožné ženy, které přišly pomazat těla Kristova, odvaliti si
netroufali. Nebyl by mohl s probodenýma nohama **vykonati tak
dlouhé cesty** jako byla z Jerusalema do Emaus (2^{1/2} hodiny) aniž
by učenníci jeho pozorovali, že mu něco na zdraví schází.

§ 37. Pokračování.

2. Jako jistou jest Kristova smrt, tak zaručeným jest i jeho
z mrtvých vstání. **Že Kristus v pravdě vstal z mrtvých dokazuje:**

a) Souhlasné vypravování sv. apoštolův.

Lehkověrní apoštolé nebyli. Když jim ženy zvěstovaly, že vi-
děli Pána, nevěřili, ale slova tato zdála se jim býti jako pletky (Luk.
24, 11.) Nevěřili dvěma učenníkům, jímž se Kristus zjevil na cestě
z Jerusalema do Emaus. (Mar. 16, 13. a násl.) Ba nedůvěřovali ani
vlastním smyslům, když Kristus přišel k nim zavřenými
dveřmi, domnívali se, že vidí ducha. (Luk. 24, 37.) A sv. Tomáš za-
mítl dokonce svědectví všech, řka, že neuvěří, pokud se sám ne-
přesvědčí. (Jan 20, 25.)

Také příznakem nebyli apoštolé klamáni. Kristus viděn byl ča-
stěji, na různých místech, ode mnohých zároveň, kdysi od pěti set
bratří spolu (I. Kor. 15, 6.), nejen za šera, nýbrž i za bílého dne.
Kristus zjevuje se mluvil a jedl s apoštoly svými, rány své jim uka-
zoval a vybízel je, aby se jeho těla dotkli. Tímto způsobem apo-
štolé nabyli nezvratného přesvědčení o z mrtvých vstání Kristově.

b) Svědectví vojínů a chování se vysoké rady.

Druhého dne po pohřbu Páně rozpomenuli se členové vysoké
rady na slova, kterými Kristus předpověděl své vzkříšení, a šli
k Pilátovi se žádostí, aby ke hrobu postavena byla stráž. *»Panc roz-
pomenuli jsme se«, pravili, »že ten svůdce řekl ještě živ jsa: »Po
třech dnech zase vstanu.« Rozkaž tedy ostříhati hrobu až do třetího
dne, aby snad učenníci jeho nepřišli a neukradli ho a neřekli lidu:
»Vstalt jest z mrtvých«; i budet poslední blud horší než první.«*
(Mat. 27, 63. a 64.) Pilát odkázal je na oddělení vojska římského,
které jim již na počátku svátků bylo dáno na udržení pokoje a po-
řádku. Tak ostříhán byl hrob stráží a kámen opatřen pečetí úřední.

A Kristus nedbaje strážce ani pečeti velekněží v neděli ráno, dříve než slunce vyšlo, vstal z mrtvých. Když se o tom vysoká rada od vojínů dozvěděla, uplatila je penězi, aby lhouce pravili, že **v noci přišli učenníci a tělo Kristovo odnesli.** (Mat. 28, 12. a násl.)

Ježto hrob Kristův byl zapečetěn a stráží obstaven, bylo apoštolům užití buď násilí nebo lsti, chtěli-li se Kristova těla zmocniti.

Avšak sv. apoštolé k násilí byli bázlivi. Když Kristus od nepřátel byl jat, všichni rozprchli se jako stádo plachých ovcí a ze strachu se skrývali. Ten, jenž mezi nimi byl první, otázkou dívky služebné tak se polekal, že svého mistra třikráte nemůžně zapřel. Tito bojácní lidé nebyli s to, aby se odvážili útoku na stráž ozbrojenou a násilně vnikli do hrobu Kristova.

Apoštolé neužili lsti. Strážníci sice vypravovali, že v noci, když usnuli, apoštolé přišli a tělo Kristovo vzali, avšak tato řeč nemůže býti pravdiva; nebo kdo spí, neví, co se kolem něho děje. Dobře dokládá k tomu sv. Augustin: *»Blázne, spal-lis, kterak víš, kdo jej vzal? a bděl-lis, proč jsi dopustil ho vzíti?«* Dále lomoz vzniklý z odvalování kamene byl by stráž dojistá probudil a konečně vysoká rada byla by si jinak počínala, kdyby stráž byla věřila, t. j. byla by si na vojíny u Piláta stěžovala, apoštoly pro porušení pečeti úřední stihala, těla Kristova zpět požadovala atd. Toho však vysoká rada nečiní, naopak vojíny bere v ochranu, když jim dí: *»A uslyší-li o tom vladař, my ho přemluvíme a vás bezpečny učiníme«* (Mat 28, 14.), a apoštoly nestihá, nýbrž toliko mlčení o Kristu vzkříšeném jim přikazuje.

c) **Podivuhodná změna sv. apoštolů.** Pokud Kristus žil, apoštolé byli bázlivi a malověrní; ale několik dní po smrti Páně neohroženě hlásají nauku křesťanskou. Zamýšlejí ukřižovanému Kristu zjednati uznání nejen v Jerusalemě, ale i mezi pohany. Odpůrců se nelekají, mukám se radují a s myslí veselou podstupují smrt. Na vysvětlenou tohoto náhlého a pronikavého obratu nestačí leč zázračné z mrtvých vstání Kristovo.

d) **Účinek apoštolského slova.** Když sv. apoštolé v Jerusalemě počali hlásati, že Bůh vzkřísil z mrtvých toho Ježíše, jež knížata israelská usmrtila (Sk. ap. 2, 34.), uvěřilo jim mnoho tisíc lidí, mezi nimiž byli mužové učení, kněží, zákonníci a členové vysoké rady. Ti, než uvěřili, dojistá přísně zkoumali, je-li řeč sv. apoštolů pravdiva.

c) Konečně živým pomníkem Kristova z mrtvých vstání jest **svěcení neděle, slavení svátků velikonočních** a vůbec **jsoucnost katolické církve**. — Apoštolé byli by se zajisté rozešli a ke svým řemeslům navrátili, kdyby Kristus nebyl z mrtvých vstal. Vědomí, že se zklamali, bylo by ochromilo všecku jejich sílu. Zkrátka, kdyby Kristus byl zůstal ve hrobě, i jeho dílo bylo by zůstalo pohřbeno na věky.

Tak mnohými důkazy zjištěno jest z mrtvých vstání Páně, Jím Kristus své dílo korunoval, ono jest důkazem Jeho božství.

§ 38. Proroctví Ježíše Krista.

Důkazem božství Kristova jsou vedle zázraků i jeho proroctví. Kristus proslovil mnohá slavná proroctví, z nichž některá se již naplnila nebo plní, ostatní vztahující se ke skonu světa a druhému příchodu Kristovu splnění očekávají.

Proroctví Kristova, jež se buď naplnila nebo dosud plní, týkají se jeho vlastní osoby a učenníkův, církve a národa israelského.

O sobě Kristus předpověděl:

a) že bude týrán a ukřižován a třetího dne že vstane z mrtvých;

»*Aj vstupujeme do Jerusaléma a dokoná se (tam) všechno, co psáno jest skrze proroky o Synu člověka. Nebo vydán bude pohanům, a bude posmíván, a bičován, i uplván; a když jej ubíjejí, zabijí ho, a třetího dne vstane z mrtvých.*« (Luk. 18, 31—33.) *Jako Mojžíš povýšil hada na poušti, tak musí povýšen býti Syn člověka.* (Jan 3, 14.) *Zrušte chrám tento a ve třech dnech jej zase vzdělám.* (Jan 2, 19.)

b) že vstoupí na nebesa.

»*Uzříte Syna člověka, an vstupuje, kdež prvé byl.* (Jan 6, 63.)

O učennících Kristus předpověděl:

a) že ho Jidáš zradí a Petr zapře;

»*Zajisté pravím vám, že jeden z vás mne zradí.* pravil Kristus při poslední večeři a na otázku Jidášovu: „*zdali já jsem to mistře?*“ dí jemu: »*Ty jsi řekl.*« (Mat. 26, 25.) Když Petr ubezpečoval Krista, že on se nad ním nepohorší, řekl mu Kristus: »*Amen pravím tobě, že ty dnes této noci, prvé než kohout dvakrát zazpívá, třikrát mne zapřeš.*« (Mar. 14, 30.)

b) že všichni ho opustí;

» *Všichni se pohoršíte nade mnou této noci; nebo psáno jest: Biti budou pastýře a rozprchnou se ovce.*« (Mar. 14, 27.)

c) že přijmou Ducha sv.;

» *Když pak přijde Utěšitel, kteréhož já pošlu Vám od Otce, ducha pravdy, kterýž od Otce pochází, tenť bude o mně svědectví vydávati.*« (Jan 15, 26.)

d) že učení jeho budou hlásati po všem světě;

» *A budete mi svědkové v Jerusalemě a ve všem Judsku i Samařsku a až do posledních končin země.*« (Sk. 1, 8.)

e) že jim bude snášeti mnohá protivenství, Petr že zemře na kříži (Jan 21, 18.), Jan smrtí přirozenou. (Jan 21, 22.)

» *Posílám vás jako ovce mezi vlky . . . a před vladaře i před krále voděni budete pro mne . . . a budete v nenávisti všechněm pro jméno mé.* (Mat. 10.) *Ano přichází hodina, že každý, kdo vás zabije, domnívati se bude, že by tím Bohu sloužil.*« (Jan 16, 2.)

O církvi Kristus předpověděl:

a) že rychle se rozšíří a nikdy nezanikne;

Aby označil rychlý vzrůst své církve, přirovnal ji Kristus k zrně hořčičnému a ke kvasu. (Mat. 13, 31.) Stálé trvání církve předpověděl slovy: *Brány pekelné ji nepřemohou.* (Mat. 16, 18.) » *Aj já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa.*« (Mat. 28, 20.)

b) že i pohané do ní vejdou.

» *Mámť i jiné ovce, kteréž nejsou z tohoto ovčince i ty musím přivésti a hlas můj slyšeti budou a bude jeden ovčinec a jeden pastýř.*« (Jan 10, 16.)

O národu israelském Kristus předpověděl:

a) že bude od Boha zavržen;

Dokončiv podobenství o nešlechtných vinařích Kristus praví: » *Protož pravím vám, že bude odňato od vás království Boží a bude dáno lidu přinášejícímu užitky jeho.*« (Mat. 21, 43.) A jindy: » *Mnozí přijdou od východu a západu a stoliti budou s Abrahamem, Isákem a Jakubem v království nebeském, ale synové tohoto království vyvrženi budou do temnosti zevnitřní.*« (Mat. 8, 11.)

b) že Jerusalem bude zničen a jistá znamení že budou pád města předcházeti;

Povstanou nepraví Kristové (Mat. 24, 5.), budou války a mnohá soužení jako zemětřesení, mor a hlad (Mat. 24, 7.), nastane *ohavnost spuštění na místě svatém.* (Mat. 24. 15. a násl.)

Když se Kristus ubíral před svým utrpením do Jerusáléma, vida město, plakal nad ním, řka: *»Přijdou na tebe dnové a obkličí tě nepřátelé tvoji náspem a oblehnou tě, a sevrou se všech stran. I bude soužení veliké jakého nebylo od počátku světa až dosavad, aniž kdy bude. A na zem povalí tebe i děti tvoje, které v tobě jsou a neostaví v tobě kamene na kameni, protože jsi nepoznalo času navštívení svého.«* (Mat. 24, Luk. 19, 41.—44.)

c) že chrám bude trvale spustošen;

»Aj zanechá se vám dům váš pustý. Nebo pravím vám, neuzříte mne od této chvíle, až i dite: Požehnaný, jenž se bere ve jménu Páně.¹⁾ (Mat. 23, 38. 39.)

d) že stane se tak dříve než vymře jedno lidské pokolení;

»Amen pravím vám, že nepomine pokolení toto, až se všechny ty věci stanou. (Mat. 24, 34.)

e) že národ israelský bude rozptýlen, avšak nicméně zachován.

»I padati budou ostrím meče a budou zjímáni a odvedeni mezi všechny národy . . . pokud se nenaplní časové národův.²⁾ (Luk. 21, 24.)

§ 39. Pokračování.

Na potvrzenou božství Kristova třeba dokázati:

1. že Kristus proroctví pronesl,
2. že proroctví jeho jsou pravá,
3. že dokazují jeho božství.

1. Že **Kristus proroctví**, která se mu připisují také **pronesl**, tomu nasvědčuje:

a) **Historická spolehlivost Písma sv.**

Svatí apoštolové byli muži poctiví, zaznamenali jen to, co na pravdě se zakládalo. Není myslitelné, že snad apoštolové tyto výpovědi vložili svému mistru v ústa teprve po událostech, že proroctví Kristova si vymyslili. Apoštolové nebyli by vybájili proroctví, jež je zneuctívají, aby na věky svět mluvil o jejich slabostech.

b) **Proroctví Kristova** nebyla známa jen apoštolům, **znal je i lid**, znali je i nepřátelé.

¹⁾ t. j. dokud mne za pravého Messiáše neuznáte, dotud vám také nebude spomoženo.

²⁾ t. j. dokud nebudou všichni národové na víru Kristovu obráceni.

Aby nevyplnila se předpověď Kristova o jeho z mrtvých vstání, žádali členové vysoké rady na Pilátovi, aby hrob dal obstaviti stráží.

Když křesťané před zkázou města viděli *ohavnost spuštění na místě svatém*, opustili podle předpovědi Kristovy Jerusalema a odešli do města Pelly za Jordánem.

2. Předpovědi Kristovy jsou **pravá proroctví**.

a) Vztahují se k věcem a událostem takovým, jichž **nelze předvídati z pouhého domyslu lidského**.

Jako člověk mohl snad Kristus předvídati, že nepřátelé neustanou, pokud ho neusmrtí, ale že zemře několik dní po tom, kdy lid jej vítal jako krále, když naposled vjížděl na oslátku do Jerusalema, že zemře smrtí israelitům neobvyklou, že Jidáš ho zradí a Petr, že třikráte jej zapře, to věděti mohl jen ten, jenž vševědoucností svou proniká neznámé budoucno. Kristus mohl jako člověk tušiti, že israelité se pozdvihnou, že vzpoura jejich bude potrestána, ale že se to stane dřív než by jeden věk lidský uplynul, že bude město náspem obehnáno a i s chrámem se zemí srovnáno tak, že kámen nezůstane na kameni, ač Římané nemívali obyčej bořiti měst svatých, že chrám nebude nikdy znovu vystavěn, to mohl věděti jen ten, jenž řídí osudy lidské — Bůh.

b) Důkazem pravosti proroctví jest jeho vyplnění; a že **proroctví Kristova se naplnila**, zřejmě jest z Písma sv. a z dějin.

Evangelia, Skutky apoštolské a církevní dějiny potvrzují, že vyplnilo se vše, co Kristus předpověděl o sobě, svých učennících a církvi.

O vyplnění proroctví o zkáze města a chrámu vydává svědectví očitý svědek, israelita Josefus Flavius ve svém spise *»O válce židovské Knihy sedmery.«*

Vypravuje, že již před válkou bylo v Palestině mnoho krvavých bouří a srážek, k nimž hlavně podnět dala vydíravost římských prokurátorů. Hlad, jenž soužil Palestinu již za císaře Klaudia dostoupil vrcholu, když Titus obléhal Jerusalema. Zemětřesení hrůzou naplnilo israelity. Povstali nepraví Kristové, kteří se vydávali za Messiáše a mnohé přivedli v záhubu. Když již chrám byl v plamenech, uvedl jeden takový Lžimessiáš 6000 lidí do svatyně předstíraje, že to Hospodin rozkazuje, že se jim tam ukáže znamení spásy; a všichni zahynuli v dýmu požáru.

Ohavnost spuštění, již Kristus prohlásil za poslední znamení k útěku, nastala, když zeloté neboli horlivci chrám učinili si hradem, z něhož proti mírnější straně se bránili.

Také slova Kristova o pádu Jerusalema došla splnění. Titus obklíčil město zdí, aby nikdo nemohl prchnouti, a skácev všecko stromoví kolem Jerusalema,

udělal náspy. Potravu do města nebylo možno dopravovati. V Jerusalemě nastal hlad a nesmírná bída sevřela obležené. Nouze byla tak veliká, že israelité požívali i těch věcí, kterých ani zvíře se netkne. Marie, dcera Eleazarova, vlastní dítě upekla, půl ho snědla a druhou polovici nabízela lupičům. Mnoho lidu umíralo hladem. Z hladu vypukl mor, který krutě řádl mezi obleženými.

Než přese všecko své utrpení israelité tvrdošijně odmítali smířlivé návrhy Titovy. Konečně vojsko římské zteklo hradby a zmocnilo se města. Chrám zapálen a kde kdo na ulici dopaden, zabit. Titus vida, že se mu nepodařilo zachrániti chrám, rozkázal celé město do základů vyvrátiti. Zachováno pouze několik věží, vše ostatní bylo srovnáno se zemí.

Chrám jerusalemský podnes jest v ssutinách. Israelité nejednou se pokoušeli jej obnoviti, avšak úsilí jejich zůstalo marno.

Národ israelský od vyvrácení Jerusalema po všem světě rozptýlený, žije podnes. *Nejsou nepodobny střepům nádoby hrnčířské, již roztržil Hospodin.* (Jer. 19, 11.) Dějiny však dosvědčují, že i národové poddáni jsou zákonu assimilace. Podmanění národové se svými podmaniteli znenáhla se směšují, až konečně splynou v jeden kmen. Jen Israel zdá se býti vyňat z tohoto zákona. Kdekoli žije, všude zachovává své zvláštnosti bez porušení. Slova Kristova o trvalém zachování tohoto lidu uprostřed národů docházejí skvělého potvrzení.

3. Prorocí Kristova jsou důkazem jeho božství.

Předpovídali budoucí věci i proroci, avšak mezi proroky a Kristem jest rozdíl veliký. Oni předpovídali, co od Boha jim bylo zjeveno. Kristus prorocstvími ukazuje, že **vědění věcí budoucích má sám ze sebe**. Proroci oznamují, že jejich předpovědi uskuteční Bůh, avšak ze slov Kristových jde na jevo, že **on jest, jenž prorocství naplňuje**, že jest Bohem. Tak praví Petrovi »*Ty jsi Petr (t. j. skála) a na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné ji nepřemohou;* (Mat. 16, 18.) a jindy: *Zrušte chrám tento a ve třech dnech jej zase vzdělám.* (Jan 2, 19.)

Dílo Kristovo.

§ 40. Rozšíření a trvání církve.

Dílem Kristovým jest křesťanství neboli církev. Je-li Kristus Bůh, pak i dílo jeho má na sobě známky božství. Známky, jež tomu nasvědčují, že církev jest původu Božího, jsou:

1. její zázračné rozšíření a nepřetržité trvání,
2. blahodárné působení.

Církev Kristova s podivuhodnou rychlostí šířila se po celém známém světě. Již desátého dne po nanebevstoupení Páně uvěřilo

k slovům Petrovým v Ježíše Krista a dalo se pokřtiti 3.000 a brzo na to 5.000 lidí. Počet křesťanů rostl na každý den. Sotva uplynulo 30 let, byla církev Kristova již rozšířena nejen po celé říši římské, ale i za jejími hranicemi po všech tehdy známých dílech sěta. Skoro 300 let trvalo kruté pronásledování křesťanů, ale církev šířila se dál a dál. Zrno hořčičné, k němuž Kristus církev přirovnal, vzrostlo v mohutný strom.

Již sv. Pavel ve svém listě k Římanům dí: *Víra naše hlásá se po všem světě.* (Řím 1, 8.) Plinius, místodržitel v Bithynii napsal okolo r. 100 císaři Trojánovi: *Všude rozšířila se tato víra v městech, vesnicích, po venkově; chrámy našich bohů jsou opuštěny, drahý čas již nepřináší žádných obětí.* Církevní spisovatel Tertullian napsal na počátku III. století k Římanům: *Od včerejška jsme a všechno jsme naplnili: města, ostrovy, trhy, shromáždění i samo ležení vojenské, palác, senát i forum, jediné chrámy vašich model prázdný jsme vám zůstavili.*

Toto rychlé rozšíření křesťanství nemůže se vysvětliti způsobem přirozeným, uvážíme-li jakými prostředky se církev rozšiřovala a jak mnohé překážky se jí stavěly v cestu.

Jsou tři mocné prostředky, jimiž veliké věci mohou se vykonati, *slovo, meč a zlato*. Avšak Kristus neužil žádného z nich. **K rozšíření církve** nezvolil si mužů učených, výmluvných, ale 12 chudých rybářův a výběrčích cla z opovrženého národa, z opovržené Galilee. Neopatřil jich zlatem, sám jsa chud, aniž je měl k tomu, aby násilím, s mečem v ruce, rozšiřovali jeho učení. Těchto **12 mužů prostých, neučených, bez moci a bohatství rozešlo se do světa** kázat Ukřižovaného a lidé jim uvěřili.

Překážky, znesnadňující šíření církve, byly:

1. vniterné,
2. vnější.

Vniterné překážky měly svůj původ v obsahu učení Kristova, vnější v nenávisti israelitů i pohanů k vyznavačům nového učení.

1. Učení Kristovo bylo israelitům, podle slov sv. Pavla, **pohoršením.** (I. Kor. 1, 8.) Israelité honosili se, že jsou potomky Abrahámovými, v pohanech viděli *syny zavržení* a pohrdali jimi. Od Messiáše očekávali, že jim zjedná panství nad veškerým světem. Proto nemohlo se jim líbiti učení, jež jim upíralo tyto přednosti a kladlo je

na roveň s pohany; učení, které jim kladlo za vinu, že Messiáše, po němž tak dlouho toužili, zavrhlí a jako zločince ukřižovali.

Učení křesťanské nemohlo se líbiti ani **pohanům**. Bylo jim podle slov sv. Pavla **bláznovstvím**. Nerozumem jim bylo uznati za Boha toho, jež vlastní rodáci zavrhlí a ukřižovali. Zvyklí životu rozmařilému a prostopášnému nemohli tak snadno nalézt zalíbení v učení, jež jim ukládalo střídmost a čistotu, pokoru a sebezapírání, lásku k chudým, otrokům a nepřátelům, jichž nenáviděli.

2. Pro tyto požadavky nelíbilo se křesťanství ani israelitům, ani pohanům, kteří nelibost k učení přenesli i na vyznavače, křesťany. Nastalo pronásledování církve. Proti církvi povstali israelité i pohané. **Israelité nenávisť ke Kristu přenesli i na křesťany**. Hlasatele víry křesťanské žalářovali, mrskali, kamenovali a také v cizině usilovali vzbuditi nenávisť proti křesťanům. Sv. Justin jim vytýká, *že do všech končin vysílají placené posly, aby pohany proti křesťanům popuzovali*.

S israelity **proti církvi bojovali i pohané**. Byli to především pohanští kněží, umělci a řemeslníci, jimž záleželo na udržení pohanství a kteří různými **pomluvami** rozněcovali zášť proti křesťanům. Křesťanům vytýkáno, že jsou bezbožci (atheisté) a nepřátelé říše. Že se scházeli ke službám Božím na místech skrytých, obviňováni byli, že osnují spiknutí, že oddávají se nepravostem, že děti zabíjejí a maso jejich jedí a krev pijí. **Křesťanům připisovány všelike pohromy**, které stíhaly některé krajiny, že prý bohové se hněvají. Známé bylo pořekadlo: *Jupiter nedává deště, veď nás na křesťany*.¹⁾ Pro tyto a jiné příčiny byli křesťané pronásledováni jako lidé nebezpeční, ano nejhorší. Císařové římsí vydávali proti nim ukrutné zákony a užívali všech prostředků moci své, aby vyhladili nenáviděný blud, jak nazývali víru křesťanskou. Deset bylo velikých a obecných pronásledování křesťanů. Každé nové bylo krutější a krvavější předešlého. Avšak církev nepodlehla; čím krutěji byla pronásledována, tím více rostla. *Krev mučenníků byla semenem nových křesťanů*. (Tertullian.) A sotva církev nabyla svobody, již noví opět povstali jí nepřátelé. Byli to **bludaři a reformatorové, panovníci**, kteří mocí svou zasahovali do záležitostí církevních, **volní myslitelé**, kteří učení

¹⁾ *Vystoupí-li voda Tібery ke zdím, praví Tertullian, nevystoupí-li Nil na luhy, zavřeno-li nebe, třese-li se země, panuje-li hlad a mor, ihned křesťany před lva.*

církve uváděli v posměch. Ti všichni snažili se otřásti základy církve, ale marně. Církev přežila všechny nepřátele své, bojem vždy jen na novo posílena.

Tak žije církev uprostřed ustavičných bojů skoro 2000 rokův. Není zla, které by jí nebylo stihlo, není neštěstí, které by jí nebylo potkalo. Kolem církve klesají trůny, hynou říše, zanikají národové, ona však stojí nepohnutě, jako skála uprostřed okeánu. Čas, jenž ničeho neušetří, církve a jejího zřízení se nedotkl. Toť výmluvný důkaz, že církev není z tohoto světa. Kdyby pocházela od lidí, neušla by osudu, jemuž všeliké dílo lidské jest podrobena. Propadla by proměnám a porušení, jak již Gamaliel soudil: *Je-li z lidí dílo to, rozpadne se, pakli z Boha jest, nebudete moci ho zrušiti.* (Sk. ap. 5, 38.) Tak rychlé rozšíření a trvání církve dokazuje, že Bůh jest, jenž ji založil.

§ 41. Blahodárné působení církve.

Žádná událost světová nemá takového významu a nepřinesla lidstvu tolik dobrodiní, jako rozeslání 12 apoštolů, aby hlásali nauku Kristovu. Křesťanstvím počal lidstvu nový věk. Myšlenky a zásady křesťanské pronikly jako kvas všecken starý svět a obnovily jej.

1. **Křesťanství potlačilo modloslužbu.** Lidstvo, vyjímajíc národ israelský v ohledu náboženském podobalo se poutníku, který v lese překvapen tmou, neví, kterou cestou se má ubírat. Rozum lidský bloudil hledaje boha. Na tisíce bylo bohů a bohyň, zbožňovány byly i lidské vášně a náruživosti. Nejsměšnější a nejohavnější pověry šířily se do nekonečna a to nejen u národů divokých a nevzdělaných, ale i u takových, kteří ve vědách a uměních nad jiné vynikali. V tomto úpadku náboženském křesťanství *chodícím v temnostech rozžehlo světlo veliké.* (Is. 9, 2.) t. j. **poučilo lidstvo o jediném pravém Bohu všech lidí a jiných pravdách náboženských a upokojilo je.** Kam proniklo křesťanství, tam kácely se modly, před nimiž plazíval se dříve nesmrtelný duch lidský.

2. Křesťanství vedle hlásání pravd náboženských **položilo základ k obecnému vzdělání.** První školy byly klášterní, farní, katedrální. Celé řady (Benediktini, Piaristé, Jesuité, Školní bratři a j.) obírali se téměř výhradně vyučováním mládeže. Většina universit založena papeži.

3. Náboženství křesťanské **mravně napravilo svět.** V době před Kristem rozmařilost, prestopášnost a špatné mravy šířily se mezi

bohatými i chudými, vznešenými i nízkými. Zlo množilo se každým dnem a nic nemohlo je zameziti. Náboženství pohanické nevedlo lid k dobru, spíše lid ještě kazilo. Neboť nebylo špatnosti, které by se byli bohové sami nedopustili. Lid nemohl vzhlížeti k bohům jako ku vzorům ctnosti. I úcta bohů byla ukrutná a nestydatá. Ani u israelitů nebylo lépe (fariseové, saduceové). Až křesťanstvím způsoben byl obrat. Jako noční ptactvo prchá před vycházejícím sluncem do svých úkrytů, tak i nepravosti ustupovaly před světlem víry křesťanské. Ovšem křesťanství nezamezilo naprosto všeho hřešení, neboť přirozenost lidská sama sebou jest ke zlu nakloněna, avšak dojista **zlomilo panství hříchu** a vytlačilo jej z veřejnosti. Kdekoli ujal se křesťanství, tam **upevnila se kázeň, ušlechtil se mrav a vykvetly ctnosti**, jež pohanům ani podle jména nebyly známy, na př. pokora, čistota, láska k nepřítelům. Křesťanství moc svou osvědčilo i na lidech mravně zvrhlých, že je obrodilo a nezřídka i ke svatosti povzneslo.

Sv. Justin praví: *Kterí jsme byli oddáni chlípnosti, milujeme čistotu; kteří jsme lakotou byli zaslepeni, vládneme vším společně; kteří jsme se vespolek nenáviděli a vraždili a s cizinci ani obcovati nechtěli, žijeme nyní po příchodu Kristově ve vzájemném přátelství a modlíme se za všechny protivníky své.* (Ap. I. c. 14.) Rovněž pohané dosvědčují mravnou dokonalost křesťanův. Plinius ml. píše císaři Trajanovi: *„Křesťané slavně se zavazují, že zlého páchatí nebudou.“* Julian pohany vybízí, aby také usilovali o dobročinnost a čistotu křesťanův. Svatost křesťanů byla dle svědectví Tertullianova pohanům tak známa, že se nemálo divili, dopustil-li se křesťan nějaké špatnosti. Soudce Cajus sv. Afře věřiti nechtěl, že jest křesťankou, poněvadž vedla život pohoršlivý, než se dala pokřtiti. Proroctví Isaiášovo došlo stkvělého naplnění.¹⁾ — Lidé, kteří svou povahou byli podobni vlkům a lvům, slovem evangelia zkrotli jako beránkové.

4. Křesťanství obnovilo svět ve všech poměrech života společenského (sociálního).

Žalostný byl před Kristem osud ženy a dítěte. Žena byla prvním otrokem v domě, libovolným majetkem muže, jemuž mnohoženství bylo dovoleno. Z veřejnosti úplně vyloučena, žila uzavřena v domě, vyjítí nesměla, leč úplně zahalena. I u Římanů, kde byla více vážena, stála pod pravomocí muže, který v nejednom případě

¹⁾ Bydliti bude vlk s beránkem, a rys s kozlálkem ležeti bude, tele a lev a ovce spolu přebývati budou, a malé pacholátko je bude pohaněti. (Is. 11, 6.)

rozhodoval nad jejím životem i smrtí. Práva k majetku vůbec neměla, zemřel-li muž, byl nejstarší syn pánem domu a jejím poručníkem. Život novorozeného dítěte čekajícího lásky a péče svých rodičů byl v rukou otcových. Narozené dítě bylo položeno k nohám otcovým. Nepozvedl-li otec dítěte, bylo utraceno nebo pohozeno.¹⁾ Také o výchování dítěte otec Říman mnoho se nestaral. Dítět svěřeno služce řecké, které přidán jeden nebo dva z nejnižších a často i nejobmezenějších otroků.

Utěšený obrat v životě rodinném nastal teprve křesťanstvím. Ono **posvětilo život rodinný, ženu povýšilo na roveň muži**, manžely spojilo páskou lásky a věrnosti a za nejpřednější povinnost jim uložilo, aby děti své v bázni Boží vychovávali. Křesťanství **obmezilo pohazování dítek**, pohozených se ujímalo, stavělo pro ně nalezince a sirotčince a tak **staralo se o jejich výchování**.

Neblahý byl také stav otroků a chudých v době před Kristem. Více než dvě třetiny lidí sténalo u Řeků a Římanů pod nesnesitelným jhem otročským.²⁾ Otroci nebyli považováni za lidi, na trhu byli prodáváni jako živé zboží. Hromadně byli hnáni na smrt v divadlech k zábavě lidu, by s dravými šelmami nebo mezi sebou se potýkali. Smutný byl také osud chudých. Chudoba pokládána za trest bohů, chudý člověk byl předmětem opovržení.³⁾ Jediné přání, které vznešený pohan měl vůči chudému, bylo, aby chudý pokud možno brzo zemřel.⁴⁾

Teprve učení Kristovo, že všichni jsme dětmi jednoho Otce, zlomilo a **sňalo pouta otročká**, prohlašujíc zásadu rovnosti všech. Kdo se chtěl stát křesťanem, musil slíbiti, že dá svobodu svým

¹⁾ Na dvanácti deskách zákona (římského) stálo: „*Chabé děcko ať zabije otec záhy!*“ A mudréc Seneca píše: „*Usmrcujeme vzteklého psa, zběsilého býka, a topíme dítky, jsou-li sláby a nedostatečny, a to ne ve zlosti, ale abychom se zbavili všeho neužitečného.*“ (V. Kopecký, Obrana základních pravd křesťanských str. 48.)

²⁾ V Attice počítáno jenom na 30.000 svobodných občanů 400.000 otroků, ve Spartě na 36.000 občanů 244.000 otroků. Bohatý Říman Scaurus měl 4000 otroků v Římě a tolik též na venkově, Crassus měl na 20.000 otroků.

³⁾ U Gallů, jak Caesar dí, *byl chudý jako otrok odstrčen*. Hrdí Římané, píše Seneka, *pokládali chudě za dobytek*.

⁴⁾ Církevní spisovatel Lactantius vypravuje o císaři Maximiánovi, že chtěl odstraniti ze svého okolí chudé, kázal je shromáždit na náměstí a dovésti k břehu mořskému. Tam byli vsazeni do chatrných, sešlých lodí, zavezeni na širé moře a svému osudu zůstaveni.

otrokům.¹⁾ Křesťanství **ujalo se lidí chudých, nemocných a opuštěných**. Výmluvně o tom svědčí nesčetné dobročinné ústavy, v nichž útulek nalézají nemocní, opuštění, osiřelí, všichni, kteří pomoci jiných potřebují.

Křesťanství ukazujíc na Krista, jenž tělesně i duševně pracoval, **posvětilo práci**, která před tím byla hanbou a zahálku prohlásilo za hřích.

Křesťanství **utušilo a posvětilo všechny svazky společenské**, jež jsou na př. mezi pánem a služebníkem, králem a poddaným a mezi jednotlivými národy. Křesťanství **sbratřilo národy**. Pohané cizince pokládali za nepřitele, jehož třeba nenáviděti, zabíjeti. Křesťanství hlásajíc víru v jednoho Boha, Otce všech, slučovalo nejrůznější národy poutem svaté lásky.

Tak blahodárně působila církev, nositelka křesťanství mezi všemi národy ve všech dobách i potřebách lidstva. Učení Kristovo, jež lidstvo mravně napravilo a celý svět v lásce obrodilo, nemůže býti dílem lidským, ale ukazuje na vyšší důstojnost Kristovu, dokazuje jeho božství.

¹⁾ Již za císaře Trajána propustil Hermes, prefekt města Říma, při svém křtu 1250 otroků, Chromantius 1400 otroků. Dle Salviana nebylo v V. století dne, kterého by nebyli otroci svobodou a občanskými právy podarováni. Ve středověku povstaly dvě řehole k výkupování otroků (Trinitáři, řád Nolasků).

ČÁST TŘETÍ.

Pravost katolické církve.

Oddíl první.

O církvi.

§ 42. Pojem a založení církve.

Slovo **církev** pochází z řeckého slova *kyryaké*, jež znamená *Páně*; k čemuž dlužno doplniti: společnost nebo sbor. Běle toho církev ve vlastním smyslu značí **společnost Páně**, t. j. společnost křesťanů.

Církev katolická jest viditelná společnost všech pravověřících křesťanů, kteří jedno učení vyznávají, jedněch svátostí užívají a římského papeže za svou nejvyšší hlavu uznávají.

Původcem a zakladatelem církve jest Kristus. Že Kristus měl úmysl založiti církev, jde na jevo ze slov, která pravil k Petrovi: *Ty jsi Petr (t. j. skála) a na té skále vzdělám církev svou* (Mat. 16, 18.). A co zamýšlel, také vykonal. Shromáždil kolem sebe věřící, vyvolil z nich 12 apoštolů a po svém z mrtvých vstání svěřil jim řízení církve pod vrchní správou apoštola Petra.

§ 43. Zřízení církve.

Kristus zřídil ve své církvi úřad učitelský, kněžský a královský a propůjčil jej apoštolům.

Kristus propůjčil apoštolům **úřad učitelský**. Aby učení jeho zachovali a hlásali neporušeno a čisto, věnoval jim již za svého života zvláštní péči. Vyvoliv si je z ostatních věřících, zvlášť ještě je poučoval, předsudky jejich rozptyloval a co lidu pověděl v podoben-

stvích, jim vyložil zřejmě. Sesláním Ducha svatého udělil jim ještě zvláštní dar, aby evangelium jeho neomylně hlásali. Úřad učitelský udělil jim Kristus před svým nanebevstoupením, když jim pravil: *Jdouce do celého světa učte všechny národy... učíte je zachovávatí všecko, cokoli jsem přikázal vám.* (Mat. 28, 18.—20.)

Kristus propůjčil apoštolům **úřad kněžský**, když jim odevzdal moc konati obět mše sv. a udělovati svaté svátosti. Tak při poslední večeři proměniv chléb a víno ve své tělo a ve svou krev pravil jim: *»To činte na mou památku.«* (Luk. 22, 19.) — Po svém z mrtvých vstání dal jim moc odpouštětí hříchů slovy: *Kterým odpustíte hříchů, odpouštějí se jim a kterým zadržíte, zadržány jsou* (Jan 20, 22. 23.) — Před svým nanebevstoupením dal jim moc křtiti, když jim řekl . . . *učte všechny národy, křtíce je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.* (Mat. 28, 19.)

Kristus propůjčil apoštolům **úřad královský** nebo pastýřský, t. j. dal jim moc církev řídit a spravovati, zákony dávat i rušiti, souditi a trestati. Tak pravil jim: *Cožkoli svázete na zemi, bude svázáno i na nebi, a cožkoli rozvázete na zemi, bude rozvázáno i na nebi.* (Mat. 18, 18.) *Kdo vás slyší, mne slyší, kdo vámi pohrdá, mnou pohrdá* (Luk. 10, 16.) *Kdo církev neuposlechne, budiž tobě jako pohan a publikán.* (Mat. 18, 17.)

Tento **trojí úřad apoštolové vykonávali** hned po seslání Ducha svatého. Byli v církvi Kristově učiteli a kněžími, byli i zákonodárci a soudci. Tak na prvním sněmu apoštolském v Jerusalemě **vydali** zákon o přijímání pohanů do církve slovy: *Vidělo se zajisté Duchu svatému i nám, žádného více břemene na vás neukládati.* (Sk. ap. 15, 28.) Apoštolové napomínali a hrozili, na př. sv. Pavel vyzývá Korintské ku polepšení, *aby nebyl nucen naložiti s nimi podle té moci, která mu dána jest od Pána.* (II. Kor. 13, 10.) Apoštolové konečně soudili a trestali. Tak Petr vyobcoval z církve Šimona kouzelníka, a vyřkl trest nad Ananiášem a Safirou.

Tato trojnásobná moc dána jsouc na prospěch církve, nemohla s apoštoly zaniknouti. **Dle vůle Kristovy měl úřad apoštolský trvati v církvi navždy.** Řekl zajisté Spasitel: *Já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa.* (Mat. 28, 20.) Pročež apoštolové moc, již přijali od Krista, vzkládáním rukou a modlitbou přenášeli na jiné ustanovivše je svými zástupci a nástupci v křesťanských obcích nově založených. Tito nástupcové apoštolů nazýváni byli *biskupové* tolik jako dozorcí nebo dohlížitelé a měli vykonávati trojí úřad

Kristův místo apoštolů, ale jako apoštolové pod vrchní správou Petrovou. Měli také právo ustanovovati vzkládáním rukou a modlitbou zase jiné za biskupy. Tak trojí úřad Kristův přešel z apoštolů až na biskupy, kteří nyní žijí. Avšak jen ti biskupové jsou řádnými nástupci apoštolů, kteří řádně jsouce na úřad svůj posvěcení trvají ve spojení s papežem. Jako apoštolové měli ku pomoci kněze a jáhny, tak nyní podporují biskupy v jich úřadě hlavně kněží jim podřízení.

Biskup jest dědicem plné moci apoštolské a pravým nástupcem apoštolů. Od apoštolů liší se jen tím, že vládne přesně omezenému území, jež jmenuje se *biskupství* neboli *diecese*. (Z řeckého *dioikesis*, t. j. hospodaření, správa.)

Arcibiskupem nazývá se biskup, jemuž několik jiných biskupství jest podřízeno. Diecese arcibiskupova nazývá se arcidiecese. Ve větších diecesích bývá mimo biskupa nebo arcibiskupa ještě jeden nebo několik biskupů jiných, kteří mu pomáhají v úkonech biskupských. Biskup takový nazývá se **biskupem světícím**, protože vykonává hlavně různá svěcení biskupská.

Biskup jest ve své diecesi řádným učitelem, knězem a pastýřem (*ordinarius, ordinariat*). O svou moc sdílí se větší nebo menší měrou s kněžími a jáhny, kteří jsou ve vykonávání svého úřadu podřízeni svému biskupu a smějí jej vykonati pouze s jeho zmocněním. Tomu zmocnění se říká *církevní posláni* (*misse*).

§ 44. Hlava církve.

Církev jako viditelná společnost všech pravověřících křesťanů potřebuje také viditelné hlavy a tou učinil Kristus Petra, když mu před svým nanebevstoupením odevzdał nejvyšší moc v církvi.

Také dříve již **Kristus vyznamenal Petra při mnohé příležitosti**, ač nejmilejším z apoštolů byl mu svatý Jan. Jako druhdy změnil Bůh jméno syna Thareova Abram, t. j. otec vznešený, v Abraham, t. j. otec množství a jako dal Jakobovi jméno Israel t. j. bojovník Boží, tak dává i Kristus Petrovi významné jméno při jeho zvolení za apoštola. Když totiž Ondřej přivedl bratra svého Šimona k Pánu Ježíši, tehdy pohleděv naň Ježíš řekl: *Ty jsi Šimon, syn Jonášův; ty slouiti budeš Kéfas, jenž se vykládá Petr* t. j. skála. (Jan 1, 42) Když táže se svých apoštolů, obrací se Kristus obyčejně na Petra; jej zvláště činí svědkem svých činů i zázračných událostí ve svém

životě (při proměnění na hoře Tábor, při vzkříšení dcery Jairovy, při modlitbě v zahradě Getsemanské), jemu dává nalézti peníz daně; za něho se zvláště modlí před svou smrtí, aby nezhylnula víra jeho a aby on potvrzoval bratří svých; jemu prvnímu myje nohy, jemu prvnímu z apoštolů se zjevuje po svém vzkříšení, jemu oznamuje, jakou smrtí zemře.

Když přišel Kristus jednoho dne do krajin Caesaree Filipovy otázal se apoštolů, za koho jej lidé mají. A oni řekli: »*Někteří za Jana Křtitele, jiní za Eliáše, jiní pak za Jeremiáše nebo za jednoho z proroků.*« (Mat. 16, 14.) Na další otázku, za koho oni jej mají, odpověděl Šimon Petr: »*Ty jsi Kristus, syn Boha živého.*« (Mat. 16, 16.) Kristus pochváliv za to Šimona Petra, nazývá jej blahoslaveným a odměnou za jeho vyznání **slíbuj**e, **že učiní jej hlavou církve**, když dí: a já pravím tobě: *Ty jsi Petr (skála); na té skále vzdělám církev svou a brány pekelné ji nepřemohou. A tobě dám klíče království nebeského a což bys koli svázal na zemi, bude svázáno i na nebi, a což bys koli rozvázal na zemi, bude rozvázáno i na nebi.* (Mat. 16, 18, 19.)

Tak Petr podle předpovědi Kristovy má býti základem, na němž jako na skále chce Kristus zbudovati církev. Čím budově jest základ. tím jest společnosti představený a tím má býti církvi Petr. Kristus slíbuj mu od ní klíče.¹⁾ Odevzdání klíčů platilo ode dávna za znamení nejvyšší moci udělované někomu v domě, ve městě nebo říši.

Co Kristus Petrovi slíbil, to také splnil, když po svém z mrtvých vstání **jemu udělil nejvyšší moc v církvi**. Když Petr třikráte vyznal, že Pána miluje, řekl Kristus: *Pasiž beránky mé, pasiš ovce mé.* (Jan 21, 15.—17.)

Slovo *·pásti·* neznamená tu nic jiného než *vlásti, vésti, řídití*. Staří králové nazývali se pastýři lidu a Kristus také v podobenství nazýval se dobrým pastýřem a ty, kteří mu uvěřili, jmenoval svými ovečkami. Tím, že Petrovi svěřil stádce své, učinil jej svým zástupcem neboli viditelnou hlavou všech věřících, církve.

Petr byl si také vědom svého prvenství a **počínal si** po nanebevstoupení Páně **jako nejvyšší hlava církve a byl od apoštolů také za nejvyššího pastýře uznáván**. Tak před sesláním Ducha svatého dal podnět k volbě apoštola Matěje a volbu řídil. V den seslání Ducha

¹⁾ Královstvím Božím ve slovech Kristových jest rozuměti podle souvislosti ne království nebeské, ale církev jako království Boží zde na zemi.

svatého první shromážděnému lidu kázal. On učinil první zázrak uzdraviv chromého u dveří chrámových. Sám jménem ostatních apoštolů mluvil před vysokou radou, první trest vyřkl nad Ananiášem a Safirou, prvního pohana, setníka Kornelia, přijal do církve. Také prvnímu sněmu apoštolskému v Jerusalemě předsedal. K Petrovi šel sv. Pavel, než-li začal kázat, aby rozkazy jeho přijal, ač přímo od Krista byl za apoštola povolán. V evangeliích uvádí se Petr mezi apoštoly vždy na místě prvním. Tak sv. Matouš udává jména sv. apoštolů, dí: *První Šimon, jenž slove Petr.* (Mat. 10. 2.) a nepraví již dále: druhý, třetí atd. Někdy toliko Petr sám se uvádí; praví se na př.: *Petr s jedenácti* (Sk. ap. 2, 14.) *Petr a apoštolé.* (Sk. ap. 5, 29.)

Tato **nejvyšší důstojnost** v církvi nebyla dána Petrovi jen pro jeho osobu, ale jest zařízením, které podle vůle Kristovy **má navždy v církvi trvati.** Neboť kdyby byl Kristus pouze Petrovi propůjčil tuto důstojnost, pak nezbytně smrtí Petrovou bylo by se dílo Kristovo rozpadlo, jsouc bez hlavy a základu. Proto bylo nutno, aby nejvyšší úřad v církvi přešel s Petra i na jeho nástupce. Poněvadž pak Petr církev v Římě založil, ji po 25 roků spravoval, a tam i mučednickou smrtí zemřel, byl hned od počátku jeho nástupce v úřadu apoštolském, biskup římský všeobecně uznáván jako nejvyšší viditelná hlava církve. Nástupci sv. Petra byli sv. Linus, sv. Kletus, sv. Klement,¹⁾ jehož ostatky přinesli svatí Cyrill a Methoděj s sebou na Moravu a j. Tak i nyní **biskup římský jest** řádným nástupcem sv. Petra, **nejvyšší viditelnou hlavou církve** a říká se mu **papež** nebo **svatý otec.** Doposud bylo 258 papežů. Nynější papež jmenuje se Pius X.²⁾

Jako Petr užíval moci a přednosti své jako hlava církve, tak i jeho **nástupcové** v prvních stoletích křesťanských **vykonávali v církvi nejvyšší moc.**

V té době, kdy nástupcem Petrovým byl sv. Klement, vznikly rozepře mezi křesťany v Korintě. Ačkoliv tehda ještě byl živ sv. Jan,

¹⁾ Sv. Klement byl spolupracovníkem sv. Pavla a přestál s ním mnohá protivenství a nebezpečí. Za císaře Trajána byl poslán do vyhnanství na poloostrov Chersones tauridský (nynější Krym). Tam odsouzen byv k práci v mramorových lomech neunavně vyučoval ostatní vyhnance víře křesťanské, až posléze uvržen do moře r. 102. Ostatky jeho našel sv. Cyrill, když r. 858 odebral se k Chazarům, aby jim zvěstoval víru křesťanskou.

²⁾ Pius X. dříve Josef Sarto, narodil se 2. června 1835 v Riese v severní Itálii. Byl na několika místech farářem, r. 1884 biskupem v Mantui, r. 1893 patriarchou a kardinálem v Benátkách. Papežem byl zvolen 4. srpna 1903.

neobrátily se sporné strany k němu do Efesu, nýbrž do vzdáleného Říma k papeži Klementovi, který jako nejvyšší hlava církve učinil svým rozsudkem rozepřím konec. Podobně dalo se i v dobách pozdějších, tak že známým stalo se rčení: *Řím promluvil, spor jest ukončen*. Moc a přednost nástupců Petrových, biskupů římských, jako hlavy církve, povždy v církvi byla uznávána.

Žák apoštolský sv. Polykarp podnikl cestu do Říma k papeži Anicetovi, aby byla odstraněna neshoda o slavení velikonoc. Sv. Irenej navštívil Řím, aby papeži Eleutherovi podal zprávu o stavu církve lyonské. Viktor I. (192—202) zasazoval se o jednotné slavení svátků velikonočních a hrozil exkomunikací biskupům maloasijským, kteří se nechtěli podrobiti. Štěpán I. (253—257) zrušil nálezy biskupů afrických a ustanovil, že křest udělený bludaři nemá býti obnovován, byl-li udělen způsobem od církve předepsaným. I bludaři uznávali přednost biskupů římských, neboť byvše z církve (obce křesťanské) vyloučení, odvolávali se do Říma, na př. Marcion ve II. století. Rovněž císařům římským nebylo neznámo, že biskup římský jest hlavou církve. Císař Aurelian na př. rozhodl proti Pavlu Samosatskému, že jen ten má býti biskupem, koho uzná biskup římský.

Protože římský papež jest nejvyšší viditelnou hlavou církve, církev katolická jmenuje se také církev **římsko-katolická**.

Tak vzdělal Kristus církev, jako viditelnou společnost všech pravověřících křesťanů na viditelném základě, dal jí viditelné představené, ustanovil viditelnou hlavu. Papež, jako hlava celé církve a biskupové jako představení jednotlivých diecézí, úhrnem jmenují se **církev učící**, na rozdíl od ostatních věřících, kteří se jmenují **církev slyšící**. Nejsou to však dvě církve, nýbrž dva různé stavy jedné církve. Papež a biskupové, jako nástupcové apoštolů a správcové církve Kristovy jsou duchovní vrchnosti, kterým věřící mají býti oddáni v úctě, lásce a poslušnosti. O nich platí slova Kristova: *Kdo vás slyší, mne slyší, a kdo vámi pohrdá, mnou pohrdá, kdo pak mnou pohrdá, pohrdá tím, jenž mne poslal. (Luk. 10, 16.) Jestliže pak ani církev neposlechne, budiž tobě jako pohan a publikán. (Mat. 18, 17.)*

§ 45. Znamky církve.

Kristus založiv církev, opatřil ji zjevnými a patrnými znamkami, jimiž se rozeznává od jiných náboženských společností křesťanských. Během času povstalo totiž odštěpením od církve katolické přes 200 jiných církví, z nichž každá o sobě tvrdila a tvrdí,

že jest pravou církví Kristovou. Jelikož však Kristus založil jen jednu církev, může jen jedna církev býti pravá.

Že Kristus založil jen jednu církev, jest patrnó z jeho vlastních slov. Tak pravil Petrovi: »*Ty jsi Petr (t. j. skála) a na té skále vzdělám církev svou.*« (Mat. 16, 18.), nikoliv církve své, a jindy řekl: *Bude jeden ovčinec a jeden pastýř.* (Jan 10, 16)

Aby lidé pravou církev Kristovu poznali, dal jí Pán Ježíš tyto hlavní známky; máť býti 1. jedna, 2. svatá, 3. katolická neboli obecná a 4. apoštolská. Kde některá z těchto známek chybí, tam pravá církev býti nemůže.

Pravá církev Kristova má býti jedna t. j. sjednocena, má tvořiti jednotný celek. Kristus, mluvě o církvi, přirovnává ji k věcem vniterně sjednoceným, na př. k řiši, městu, révě a modlí se za sjednocenost věřících, *aby všichni jedno byli* (Jan 17, 20.) Pravá církev má býti sjednocena u víře, v bohoslužbě a ve správě. To vysvítá ze slov Kristových i z učení apoštolů. Tak rozkázal Pán Ježíš apoštolům, aby všem lidem hlásali jedno, totéž učení, které on hlásal, aby obětovali jednu obět, aby udělovali vždy a všude jedny a tytéž svátosti, a s ostatními věřícími aby byli poddáni jedné nejvyšší viditelné hlavě.

Pravá církev Kristova **má býti svatá**. Založena jsouc Kristem, jenž jest Bůh, nejvyšš svatý, sama v sobě jako dílo Kristovo jest svatá. Písmo sv. praví: *Kristus miloval církev a vydal sebe samého za ni, aby ji posvětil, aby byla svatá a neposkvrněná.* (Ef. 5, 26. 27.) Má-li býti svatou, jest nutno, aby měla svaté učení, aby chovala v sobě prostředky, jež vedou k svatosti a měla údy, kteří se stali svatými.

Pravá církev Kristova **má býti katolická** neboli **obecná** a to *v čase* t. j. má trvati od Krista bez přetržení, neustále, i *v prostoru* t. j. nemá býti omezena určitou zemí, nýbrž má po všem světě býti rozšířena. Není však potřebí, aby všichni lidé celého světa byli jejími členy, postačí, je-li způsobila, aby se rozšířila po všem světě a vniká-li postupně do všech končin světa. Že obecnost jest známkou pravé církve Kristovy jest patrnó ze slov Páně: *Učte všechny národy . . . a aj já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa.* (Mat. 28, 19.)

Pravá církev Kristova **má býti apoštolská**. Kristus apoštolům svěřil své učení, jim propůjčil moc spravovati církev. Proto jen ta církev může býti pravou církví, jež pochází od apoštolů t. j. má

učení, které apoštolové hlásali a svým nástupcům zanechali, jež uděluje tytéž svátosti jako apoštolové a má představené, kteří v nepřerušené posloupnosti moc svou přijali od apoštolův.

Ze všech církví, které se vydávají za pravou církev Kristovu, jen **církev římsko-katolická má čtyři známky církve Kristovy.**

Církev římsko-katolická jest jedna, jest sjednocena u víře, neboť měla a má vždy a všude jedno učení Ježíše Krista, jest sjednocena v bohoslužbě, neboť na všech místech světa koná se jedna a táž nekrvavá obět a udělují se tytéž svátosti; ona má na celém světě jednu nejvyšší viditelnou hlavu, římského papeže.

Tato jednota v hlavě nebyla porušena ani papežským schismatem. Pravý papež nepřestal býti hlavou církve, když proti němu povstal vzdoropapež.

Církev římsko-katolická **jest svatá.** Tomu nasvědčuje její učení. Ničemu neučí, co by bylo hříšno a Boha nedůstojno. Zakazuje vše, co se příčí mravnému zákonu. Od svých údů žádá církev nejen víru, ale i život podle víry. Má prostředky, které vedou k svatosti, má obět a svátosti, které člověka posvěcují ve všech potřebách života a podporuje jeho snahu po svatosti. Kdo podle návodu církve jest živ, kráčí cestou, jež vede k dokonalosti, jak vidíme na nesmírném počtu svatých a světic Božích, o jichž svatosti svědčí i zázraky.

Hříšnost jednotlivých údů církve není na újmu její svatosti; neboť osobná svatost není dílem toliko církve, ale i lidské svobody. Svatost církve Kristovy nezáleží v tom, aby všichni údové její byli svatými, ale že má k tomu prostředky a že se snaží, aby údové její se stali svatými.

Církev římsko-katolická **jest obecná.** Jest to církev nejstarší, původní a trvá bez přestání od času Ježíše Krista po všechny časy až do našich dnů. Ona jest způsobilá přijmouti v sebe všechny lidi a národy. Rozšířena jsouc po všem světě neustává v činnosti missijní a získává nové a nové údy. Ačkoli utrpěla také mnohé ztráty, přece počtem svých vyznavačů převyšuje všechny církve ostatní.

Ubylo-li v některé době církvi římsko-katolické věřících tím, že přemnoží od ní odpadli, nabyla v jiných končinách náhradou nových vyznavačů.

Církev římsko-katolická **jest apoštolská.** Učí tomu, čemu učili svatí apoštolové, uděluje tytéž svátosti jako svatí apoštolové, neboť jak patrně z Písma svatého a ústního podání, učení nejstarších církevních Otců úplně souhlasí s učním naším; bohoslužby prvních křesťanů v podstatných částech se srovnávají s bohoslužbou naší, i v dobách apoštolských se udělovalo tolik svátostí, kolika nyní církev přisluhuje. Rovněž její představení jsou řádnými nástupci

svatých apoštolů, neboť na papeže a biskupy řádným způsobem přecházela moc Petrova i apoštolů. Nepřetržitá posloupnost papežů a biskupů jest jako rodokmen katolické církve.

Ostatní náboženské společnosti křesťanské nemají známek pravé církve Kristovy. Všem chybí ne-li všechny, aspoň některé známky.

Není v nich jednoty, neboť jsouce rozštěpeny na mnohé sekty, nejsou nepodobny ratolestem, jež byly násilně od živého kmene odtrženy. Nemají jednoty v učení, poněvadž svobodný výklad sv. Písma činí jednotu nemožnou. Nemají jednoty ve svátostech, ani jedné nejvyšší viditelné hlavy.

Nemohou se vykázatí známkou svatosti. Zakladatelé jejich nebyli mužové svatí, učení jejich místo aby vedlo k svatosti, spíše svatost podkopává. Na př. Lutherova zásada: *hřeš statečně, věř statečněji*, není zajisté povzbuzením k životu ctnostnému. I když jsou v jiných církvích křesťanských jednotlivci zbožní a ctnostní, nemají přec ani jediného svatého, jehož by Bůh byl oslavil zázrakem.

Nejsou obecné. Netrvají od času Pána Ježíše, ale vznikly později tím, že se odloučily od církve katolické. Během času srostly tyto církve s národními a místními poměry, staly se církvemi národními a tím ztratily způsobilost státi se obecnými.

Nejsou apoštolské. Představení jejich nejsou nástupci apoštolů, nýbrž těch, kdož církve ty založili

§ 46. Úkol církve.

Když Kristus po svém z mrtvých vstání se naposled apoštolům ukázal a s nimi se loučil, pravil jim: *Jako mne poslal Otec, tak i já posílám vás.* (Jan 20, 21.) Sám přišel na svět, aby hledal a spasil, což bylo zahynulo a proto vykonával trojí úřad: učitelský: kněžský a královský. Písmo sv. o něm dí: *Byl prorokem* (učitelem), *aby hlásal pravdu* (Jan 18, 37.), *jež člověka osvobozuje a k životu věčnému vede.* (Jan 6, 40.) *Byl knězem, aby obětí své krve hříchy naše smyl,* (Mat. 26, 28.) *a život věčný nám zasloužil.* (Jan 3, 14.) *Byl králem, aby své poddané cestou pravdy a ctnosti do věčné blaženosti uvedl.* (Jan 10, 27.)

Tento trojí úřad přenesl Kristus na své apoštoly. Hlásáním jeho učení měli všem národům ukazovati cestu k spáse, vykonáváním

kněžského úřadu Kristova měli věřícím na cestě k spáse pomáhati, a jako pastýři stáde Kristova, měli bezpečně je vésti ke Kristu, jako dobrý pastýř vede ovečky do svého ovčince.

Byli tudíž apoštolové k tomu povoláni, aby zastupovali Krista a pokračovali v jeho činnosti vykupitelské. Po nich úlohu tu přejala církev. Tak **úkolem církve jest, aby vedla lidi k věčnému spasení.**

1. Poněvadž církev jest k tomu založena, aby vedla lidi k spáse, jest **nutno, aby trvala tak dlouho, pokud žítí budou lidé.** Věčné trvání církve jest potvrzeno slovy Kristovými: *já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa.* (Mat. 28, 20.) — *a brány pekelné ji nepřemohou.* (Mat. 16, 18.)

Jen tehdy mohla by církev zaniknouti, kdyby lidé její pomoci nepotřebovali, nebo kdyby Kristus církev nahraditi chtěl jiným ústavem spásy. Avšak ani toho ani onoho nelze připustiti. Církev nikdy nebude zbytečná. Ať lidé po stupních osvěty dostoupí místa sebe vyššího, církve budou vždy potřebovati. Chováť v sobě křesťanské náboženství pravdy, jež převyšují poznávací sílu člověkovu, pročež vždy bude potřebí autority, která by lidem tyto pravdy hlásala a hodnověrně zaručovala. Rovněž jest jisto, že lidé po všecken čas zůstanou tvory hříšnými, pročež nebudou se moci obejiti bez církve, které jest udělena moc ve jménu Božím hříchy odpouštěti.

2. Církev jsouc založena k spáse lidstva jest nevyhnutelná t. j., **nevyhnutelně potřebna** každému, kdo chce býti spasen. Ji učinil Kristus hlasatelkou své pravdy a rozdatelkou svých milostí a tak odevzdal jí prostředky vedoucí k spáse. Řekl zajisté: *Kdo uvěří a pokřtěn bude, spasen bude, kdo pak neuvěří, bude zatracen* (Mar. 16, 16.), a jindy: *Tento jest pak život věčný, aby poznali tebe, jediného Boha pravého, a jehož jsi poslal, Ježíše Krista.* (Jan 17, 3.) Poněvadž církev katolická jest samojediná pravou církví Kristovou, jest také **jedině církev katolická ustanovena k spáse lidí.** Ona jediná má neporušené učení Kristovo a všechny ostatní prostředky, jež bezpečně vedou k spasení, a proto nazývá se **samospasitelná.**

Tím, že církev katolická nazývá se samospasitelnou, nemíní se, že spasení budou všichni, kteří náležejí k církvi katolické a naopak, že zavržení budou všichni, kteří nejsou jejími údy. Církev katolická nepůsobí sama spasení, ale jest **prostředkem k spasení.**

Je-li toliko církev katolická ustanovena k spáse lidí, jest zřejmo, že kdo chce býti spasen, nemůže se vzdalovati církve, ale jest ve

svědomí svém vázán **býti údem katolické církve**, a **věřiti tomu, čemu ona učí, a konati, co přikazuje.**

Kdo **vlastní vinou** není v církvi katolické, všemu nevěří a vše nekoná, co ona velí, má se o své spasení co báti. O těch, kteří **bez vlastní viny** nenáleží do církve katolické, můžeme doufati, že jim Bůh pomůže jiným způsobem k spasení, jestliže své vyznání nepochybně mají za jediné pravé, anebo pravdy upřímně hledají. Učíť sv. Pavel, že *Bůh chce, aby všichni lidé byli spaseni* (I. Tim. 2, 4.) a že *Kristus za všechny umřel*. (II. Kor. 5, 14.)

3. Kristus založil církev k spáse lidstva a splnomocnil ji, aby jménem jeho vykonávala úřad učitelský, kněžský a královský. Ale apoštolové a jich nástupci byli a jsou lidé, chybám podrobení. Kdyby církev pochybila u vykonávání svěřeného jí úřadu Kristova t. j., kdyby něčemu učila, co zjevené pravdě odporuje, kdyby porušila ustanovení, jež působí milosti, kdyby nařídila, co se přičí vůli Boží, pak by nedostála svému úkolu, pak by byla lidem spíše na záhubu nežli k spáse.

Aby se tak nestalo, aby zamezeno bylo všeliké poblouznění církve, udělil jí Kristus dar neomylnosti. **Zřídlem neomylnosti jest ustavičná přítomnost Kristova v církvi a nepřetržitá pomoc Ducha svatého.** Právěť Kristus apoštolům před svým nanebevstoupením: *Jdouce učte všechny národy . . . a aj já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa.* (Mat. 28, 20.) A při poslední večeři řekl: *A já prositi budu Otce, a jiného utěšitele dá vám, aby s vámi zůstával na věky . . . Utěšitel pak Duch svatý, kteréhož pošle Otec ve jménu mém, tenť vás naučí všem věcem, a připomene vám všechno, cožkoli jsem mluvil vám.* (Jan 14, 16., 26.)

Že byli apoštolové přesvědčeni o pomoci a spolupůsobení Ducha sv., vysvítá z rozhodnutí apoštolů na sněmě Jerusalemském, jež týkalo se přijímání pohanů do církve Kristovy a znělo: *Vidělo se zajiště Duchu svatému i nám, žádného více na vás břemeno nevzkládati.* (Sk. ap. 15, 28.) Proto také sv. Pavel, věda, že Duch sv. nepřipustí, aby učení církve znešvařeno bylo lží, nazývá církev *sloupem a utvrzením pravdy.* (I. Tim. 3, 15.) Že přispěním Ducha sv. byli si apoštolové také jisti v hlásání pravého učení Kristova, vysvítá ze slov Pavlových: *Kdyby anděl s nebe kázal vám, mimo to, co jsme vám kázali, proklet buď.* (Gal. 1, 8.)

§ 47. Pokračování.

Slib ustavičné pomoci Ježíše Krista a Ducha sv. vztahoval se i na nástupce apoštolů, neboť apoštolové nemohli hlásati učení Kristova až do skonání světa, aniž mohl s nimi zůstatí Duch svatý na věky, protože zemřeli. Neomylností nástupců apoštolských mají zjevené pravdy býti zachovány v původní čistotě.

Neomylnost církve vztahuje se toliko k zjevení Božímu. Avšak zjevení Boží chová v sobě dvojí pravdy, jedny týkají se víry, druhé mravů; pročez lze říci, že církev jest neomylna **v učení o víře a mravech.**

Dar neomylnosti přísluší:

1. papeži spolu s biskupy,
2. také papeži samému.

1. **Dar neomylnosti přísluší papeži spolu s biskupy**, když společně jako církev učící pro celou církev ohlašují, co jest čistým, neporušeným učením Páně. To děje se

- a) na všeobecných sněmech církevních,
- b) nálezem církve rozptýlené.

Všeobecný sněm církevní je shromáždění biskupů celého katolického světa konané za předsednictví papeže nebo jeho zástupce, aby se na něm projednávaly záležitosti týkající se celé církve. Takových sněmů církevních bylo od počátku církve 20. Poslední byl Vatikánský r. 1870. Táže-li se papež všech jednotlivých biskupů ve všech zemích katolických, nepovolav jich na jedno místo, nazývá se jejich shodné prohlášení **nález církve rozptýlené**. Tak na základě souhlasného nálezu církve rozptýlené prohlásil papež Pius IX. roku 1854. článek víry o neposkvrněném početí Panny Marie. Rozhodnutí všeobecného sněmu církevního i nálezy církve rozptýlené týkající se učení víry nebo mravů pro celou církev závazné jsou prosty bludu.

Neomylnost výroků všeobecných sněmů církevních stvrzují nejstarší spisovatelé církevní. Tak sv. Athanasius († 379) píše: Všeobecným sněmem vyřknuté slovo Boží zůstává na věky. Sv. Basil († 379) vyslovil se o biskupech sněmu Nicejského, že mluvili v nůk nutím Ducha svatého. Sv. Řehoř Veliký († 604) praví o prvních čtyřech sněmech: Přijímám a ctím výroky sněmů právě tak jako čtyři evangelia. Neomylnost všeobecných sněmů uznávali i bludařítím, že se odvolávali k jejich nálezům, třebas jim potom odpírali poslušnost. Také neomylnost církve rozptýlené byla povždy uznávána.

2. **Dar neomylnosti přísluší také papeži samému**, když jako nejvyšší učitel a pastýř činí rozhodnutí o víře a mravech pro celou církev.

To patrně ze slov Kristových k Petrovi: *Ty jsi Petr (t. j. skála) ; na té skále vzdělám církev svou, a brány pekelné jí nepřemohou.* (Mat. 16, 18.) Jako budova bezpečně stojí, postavena-li na skále, tak i církev čerpá svoji sílu ze základu, jímž byl Petr a jímž jest jeho nástupce, papež. Neboť kdyby jenom Petr měl býti podle slov Kristových základem církve, pak by smrtí Petrovou církev základu pozbyla.

Je-li podle příslibení Kristova církev jeho nepřemožitelná, jest nezbytně nepřemožitelný i její základ. Nepřemožitelnost církve Kristovy vztahuje se však hlavně na její učení, které nemůže žádným bludem býti porušeno. **Kdyby papež**, jako základ církve, **mohl u víře poblouditi**, bylo by nám říci, že Kristus dal své církvi základ nepevný, nespolehlivý, a **církev založena na základě nepevném, nemohla by vzdorovati útokům nepřátel**, podlehnouc bludu a lži nebyla by ústavem od Krista k spáse lidí založeným.

Slovy *Pasiž beránky mé! Pasiž ovce mé!* (Jan 21, 15. 17.) odevzdal Kristus Petrovi a jeho nástupcům nejvyšší úřad pastýřský nade všemi věřícími a zároveň zavázal všechny věřící, aby následovali svého pastýře. Avšak **papež, u víře bloudící, zavedl by křesťanstvo na scestí** a zmařil by vykupitelské dílo Kristovo.

Slovy *„Já jsem prosil za tebe, aby nezhylnula víra tvá a ty někdy obrátě se, potvrzuj bratři svých.“* (Luk. 22, 32.), modlí se Kristus za Petra, aby nejen zachoval sobě pravou víru, ale aby v ní také utvrzoval všechny věřící. Týž úkol má i nástupce sv. Petra, neboť slova Kristova vztahují se i na něj. Avšak **papež u víře bloudící, ztratil sám pravou víru, nemohl by v ní ostatní věřící utvrzovati**, a modlitba Kristova nebyla by bývala Bohem vyslyšena.

Neomylnost papeže byla vždycky také v církvi uznávána tím, že když nemohl se konati všeobecný sněm, předkládány byly sporné otázky náboženské k rozhodnutí papeži, a rozhodnutí tomu všickni se podrobili. Není tudíž učení církve o neomylnosti papežově nové, jest tak staré jako církev, až konečně na církevním sněmu Vatikánském r. 1870 neomylnost papežova prohlášena za *článek víry*.

Rovněž i ústní podání přisuzuje papeži neomylnost. Sv. Irenej praví, že *nutno jest, aby všickni věřící s římskou církví se shodovali*. Sv. Cyprian dí, že *blud nemá k římské církvi přístupu*. Sv. Augustin

zvolal, když papež zavrhl bludy Pelagiovy: *Řím promluvil, pře jest skončena, kéž by vzal konec i blud*. Také všeobecné sněmy církevní nejednou výslovně uznaly neomylnost papežovu. Tak na př. druhý sněm lyonský r. 1274 pravi, že *církev římské přísluší hájiti křesťanské pravdy a rozhodovati o sporech víry*. Sněm florentinský r. 1439 nazývá papeže *otcem a učitelem všech věřících*. Nikdy také všeobecný sněm církevní neopravoval věroučných rozhodnutí papeže jako učitele církve. I bludaři bezděčně dosvědčují neomylnost papežovu žádající v Římě za potvrzení svých bludů. Tak hleděl Marcion bludu svému nakloniti papeže Aniceta, Nestorius Coelestina, Eutyches Lva Velikého, Sergius Honoria.

Konečně i **po stránce rozumové** lze se přesvědčiti o neomylnosti papeže. Každému jest uznati, že bylo potřebí, aby Kristus na zachovanou víry ustanovil v církvi rozsudiho, který by spory věroučné neomylným způsobem rozsuzoval a tak činil sporům konec. Všeobecné sněmy církevní a nálezy církve rozptýlené nevyhovují této potřebě zcela pro mnohé obtíže a překážky vnější (svolávání sněmu, písemné dobrozdání všech biskupů světa atd.), zvlášť je-li třeba, aby rozhodnutí bylo prosloveno včas. Proto kdyby papež nemohl jako nejvyšší učitel v církvi sám o sobě u věcech víry neomylně rozhodovati, bylo by nám říci, že se Kristus o církev nedobře postaral.

Má-li však nějaké rozhodnutí papežovo pokládáno býti za neomylné, jest k tomu třeba:

1. **Aby rozhodnutí papežovo týkalo se učení víry nebo mravů.** Úsudky a výroky papežův o věcech politických, světských atd. nejsou neklamny.

2. **Aby je papež pronesl jako nejvyšší pastýř všech věřících** (ex cathedra). Jako učitel soukromý není bludu chráněn. Ani vědecké spisy papežů nečiní nároků na neomylnost.

3. **Aby se vztahovalo na celou církev a bylo proneseno slovy jasnými, určitými,** všelikou pochybnost a nejistotu vylučujícími.

Kromě toho papež prvé než učiní takové rozhodnutí, prosí Ducha sv. za osvěcení, nařizuje pobožnosti a modlitby, nauku, o kterou běží, pilně probírá a studuje, s učenými muži se radí, Písmo svaté i tradici bedlivě zkoumá atd. Těchto příprav není sice nevyhnutelně potřebí, avšak papež prohřešil by se opovážlivým spoléháním na Boha, kdyby jich nedbal. Rozhodnutí samo pronáší papež obyčejně způsobem slavnostním, užívaje slov starožitným zvykem ustálených a stihaje nezřídka anathematem učení opačné. Jest tedy s dostatek postaráno o to, aby se mohlo poznati, kdy papež mluví ex cathedra a kdy poučuje jako soukromý učitel.

Takové nálezy papežův nenabývají teprvé platnosti souhlasem biskupův, nýbrž jsou samy o sobě platny a nezměnitelný. Věřící pak jsou povinni těmto nálezům se podrobiti a je přijmouti. (Koncil Vatikánský sed. 4. kap. 4.)

Oddíl druhý.

Prameny zjevení Božího.

§ 48. Písmo svaté.

Před svým nanebevstoupením řekl Pán Ježíš apoštolům: *Jdouce do celého světa učte všecky národy . . . učíte je zachovávat všecko, což jsem koli přikázal vám.* (Mat. 28, 18.—20.) Slovy těmi svěřil Ježíš Kristus učení své apoštolům a jich řádným nástupcům, papeži a biskupům, t. j. církvi učící. Učením Kristovým bylo dokonáno zjevení Boží, jež mělo svůj počátek již v ráji. Strážkyní tohoto zjevení Božího učinil Kristus církev. Aby je zachovávala čisté a neporušené, udělil jí dar neomylnosti, slibiv apoštolům pomoc svou a pomoc Ducha svatého.

Všecko co Bůh zjevil, obsaženo jest dílem v Písmě svatém, dílem v ústním podání nebo tradici. Z Písma sv. a ústního podání čerpá církev své nauky, jež věřícím jako zjevení Boží předkládá k věření. Jest tudíž pramenem zjevení Božího neboli pramenem víry církve katolické:

1. Písmo svaté,
2. ústní podání nebo tradice.

1. Písmo svaté jest sbírka knih, jež za zvláštní pomoci Ducha svatého byly sepsány a od církve za slovo Boží uznány.

Zvláštní onu pomoc Ducha svatého nazýváme *inspirací* (Božským vdechnutím). Spisovatelé knih Písma svatého byli *inspirováni* t. j. Duch sv. způsobem nadpřirozeným osvětlil jejich rozum, vnukl jim, co by měli povědět a zároveň je povzbudil, aby napsali, co jim bylo zjeveno. Proto také nazývají se knihy ty Písmem *svatým*, poněvadž při vzniku jich působila kromě činnosti lidské také moc Božská, poněvadž nejsou jen dílem lidským, ale původ svůj mají v Bohu nejsvětějším.

Původcem Písma sv. jest Bůh:

1. protože myšlenky v Písmě sv. obsažené pocházejí od Boha,

2. že Bůh ve spisovateli vzbudil vůli psáti,

3. že Bůh spisovatele zvláštním způsobem při psaní ochraňoval.

Kdyby myšlenkový obsah knih Písma sv. nebyl se vynořil z Ducha Božího, měli bychom před sebou dílo pouze lidské. Kdyby spisovatel z vlastního popudu napsal, co mu bylo vdechnuto, nebyly by knihy Písma sv. původu Božského. Bez zvláštního přispění Božího nebyl by také spisovatel volil právě ono slovo, jež správně a přesně zjevenou pravdu vyjadřuje.

Takovým způsobem byla napsána celá řada knih před Kristem i po Kristu, jež sneseny v knihu jednu a nazvány Písmo svaté. Knihy ty přijala církev od sv. apoštolů. Aby pak věřící nabyli jistoty o Písmě svatém, poněvadž vedle knih inspirovaných byly také knihy podvržené (apokryfy), sestavila církev záhy **seznam** oněch **knih, jež za vdechnutí Božího byly napsány**, a při nejedné příležitosti slavně jej prohlásila. Seznam ten **nazývá se Kánon a knihy** v něm obsažené slují **kanonické**. Písmo svaté čítá 72 knih a to 45 knih Starého zákona a 27 knih Nového zákona.

Že knihy Písma sv. **byly napsány inspirací**, dokazuje již jejich obsah. **Mojžiš a proroci v nich** výslovně prohlašují se za vyslance Boží a nejednou výslovně **praví, že k rozkazu Božímu psali, co psáno**.

Řekl pak Hospodin k Mojžišovi: Vpiš to na památku do knihy a vlož v uši Josue, nebo vyhladím památku Amalechovu pod nebem. (II. Mojž. 17, 14.) — I řekl Hospodin ke mně: Vezmi sobě knihu velikou a napiš na ni písmem člověka (t. j. obecným) . . . (Is. 8, 1.) — Toto praví Hospodin Bůh israelský řka: Napiš sobě všechna slova, kteráž jsem mluvil tobě, do knihy (Jer. 30, 2.) — Ty pak Danieli, zavři řeči a zapečeť knihu až do času určitého. (Dan. 12, 4.)

Israelité také věřili vždy v inspiraci písem svých. Svědčí o tom Josefus Flavius: *všem židům jest takořka vrozeno tyto knihy za Boží výroky pokládati, při nich setrvati a třebas i za ně zemřiti.* Svědectví to vydávají knihám Starého zákona i Kristus a apoštolové. **Pán Ježíš výslovně nazývá knihy ty příkázáními Božími, a výroky Ducha svatého.**

Proč i vy přestupujete příkázání Boží pro ustanovení vaše? (Mat. 15, 3.), pravil Pán Ježíš fariseům a zákonníkům. A uče v chrámě řekl: *Kterak praví zákonníci, že Kristus jest syn Davidův? Sám zajisté praví David v Duchu svatém: Řekl Pán Pánu mému, sed' na pravici mé: až i položím nepřátele tvé za podnoží noh tvých (Mar. 12, 35, 36)*

Sv. Petr praví, že proroci starozákonní nemluvili z vůle lidské, nýbrž *Duchem svatým jsouce nadchnuti*. (2. Petr 1, 21.) **Sv. Pavel** mluvě o Písmu svatém nazývá je *písmem od Boha vdechnutým*. (II. Tim. 3, 16.)

Také o inspiraci knih Nového zákona nelze pochybovati, neboť sv. apoštolové k hlásání slova Božího naplnění byli Duchem svatým, jež nazývá Kristus Duchem pravdy a o němž dí: *tenť vás naučí všem věcem a připomene vám všechno, cožkoli jsem mluvil vám*. (Jan 14, 26.) Touto **zvláštní pomocí Ducha svatého byli apoštolové obdařeni** ve všem, co jako vyslanci Kristovi hlásali a činili, tedy **i při psaní svých knih**. Jsou tedy i jejich knihy napsány inspirací.

Inspirace knih Písma sv. byla již za nejstarších dob **v církvi uznávána**. To dokazují svatí Otcové, jmenujíce Písmo sv. *listem, psaním, posláním Boha k lidem* (Augustin), a vyznávajíce, že *takořka prstem Božím bylo napsáno*, (Irenej), *anebo Bohem diktováno*. (Řehoř Veliký.) Také na církevních sněmech nejednou bylo prohlášeno, že původcem Písma sv. jest Bůh.

Posledně stalo se tak na sněmu vatikánském r. 1870:

Všecky knihy Starého i Nového zákona se všemi jejich částmi, sluší pokládati svatými a kanonickými, ne snad proto, že pouze lidskou pílí byly složeny a potom autoritou církve potvrzeny, ani proto, že v sobě chovají zjevení Boží bez bludův, ale proto, že za vdechnutí Ducha sv. sepsány jsouce Boha mají původcem. (Koncil Vatikánský, sed. 3. kap. 2.)

§ 49. Ústní podání.

Druhým pramenem zjevení Božího jest ústní podání neboli tradice. Bez tradice neznali bychom dokonale učení Kristova. **Tradici rozumí se zjevené pravdy, jež apoštolové hlásali a církvi zanechali, jež však ve spisech kanonických nejsou zaznamenány.**

Písmo svaté samo o sobě nepostačuje k úplnému poznání nauky Kristovy, neboť Písmo sv. jest

1. neúplno a
2. nejasno.

1. **Písmo svaté neobsahuje veškerého učení Kristova.** Pán Ježíš sám ničeho nepsal a apoštolům také nerozkázal, aby jeho nauky napsali. Řekl jim uče všechny národy. Proto apoštolové s počátku šířili víru Kristovu toliko živým slovem, teprve později někteří z nich

ze zvláštních příčin také napsali, co za prospěšné uznali. Tím jsou jejich zprávy neúplny, vypravují také hlavně jen o činech a zázracích Kristových, velmi málo však o učení Kristově. Při psaní vytkl si každý svůj zvláštní cíl, a pojal ve knihu jen to, co pokládal pro svůj vytčený úkol za nutné. Písmo sv. samo zná se také ke své neúplnosti. Tak dí sv. Jan: *Jestliť i mnoho jiných věcí, které učinil Ježíš, kteréž kdyby měly každá zvláště psány býti, mám za to, že by ani svět nemohl obsáhnouti těch knih, kteréž by měly psány býti.* (Jan 21, 25.)

2. V Písmě sv. není každé místo zcela jasno. Neobvyklé obraty, cizí obrazy a nadsmyslný obsah zvyšují nejasnost našich sv. knih. Sv. Petr sám praví, že v listech Pavlových jsou *některé věci nsnadné k srozumění.* (II. 3, 16.)

Proto také bludaři snažili se dokazovati i nauky své Písmem svatým. Naproti tomu sv. Otcové, vyvracující jejich bludy, dovolávali se tradice na obhájenou pravdy. Ničeho nepřipustili, ničeho neuznali, co odporovalo ústnímu podání.

Ústní podání bylo hned v počátcích církve pokládáno za zjevené slovo Boží spolu s Písmem svatým. Vysvítá to ze slov apoštolských. Tak sv. Pavel ve svém II. listu k Thessalonickým odkazuje věřící nejen na Písmo sv., ale i na tradici, když dí: *Protož bratři . . . zachovávejte ustanovení, kterým jste se naučili buďto skrze naši řeč, aneb skrze náš list.* (II. Thes. 2, 14.) Svatí apoštolové napomínají také své nástupce, aby učení jejich věrně střežili a jiným k věrnému ostříhání je odevzdávali.

O Timothee ostříhej, což tobě svěřeno, varuj se nepobožných novot slov ! (I. Tim. 6, 20.) *a co jsi slyšel ode mne před mnohými svědky, to (zase) svěřuj věrným lidem, kteří způsobní budou i jiné učiti.* (II. Tim. 2, 2.)

Takovým způsobem uchovány jsou v církvi některé pravdy, o nichž v Písmě sv. není zmínky, ač jsou učením svatých apoštolů. Tak víme jedině z ústního podání, že Kristus ustanovil 7 svátostí a jakým způsobem se mají udíleti, že se má světiti neděle místo soboty, že jest dovolen křest dítek, že v nevyhnutelné potřebě smí každý člověk křtiti a j. v.

Ústní podání dostalo se na nás ústním vyučováním a církevními obřady a památkami. Církevními památkami rozumíme starobylé, zvláště umělecké předměty, pocházející hlavně z prvních dob

křesťanských. Jsou to posvátné stavby, sochy, obrazy, mince, nápisy a p. Zvláště důležitý jsou nápisy a obrazy v katakombách. V těchto památkách nalézáme hojné a jasné důkazy víry křesťanské v dobách nejstarších.

Ústní podání uloženo jest pak hlavně ve spisech sv. Otců a učitelů církevních, kteří bývají jmenováni svědky ústního podání, ve vyznáních víry a modlitbách, ve výročí papežů a církevních sněmů.

Nejznamenitější sv. Otcové a učitelé církevní jsou na západě: Svatý Ambrož, biskup v Miláně († 397), sv. Jeroným, mnich († 420), sv. Augustín, biskup v Hippo v Africe († 430) a sv. Řehoř Veliký, papež († 604). Na východě: Sv. Athanáš, patriarcha alexandrinský († 373) sv. Basil Veliký, biskup v Cesarei Kapadocké († 379), sv. Řehoř Nazíánský, patriarcha cařihradský († 390) a sv. Jan Zlatoústý, patriarcha cařihradský († 407).

Mezi vyznáními víry jsou zvláště čtyři tak zvaná všeobecná vyznání, totiž: 1. vyznání víry apoštolské, ze všech nejstarší, 2. vyznání Nicejské (r. 325), 3. vyznání Cařihradské (381) 4. vyznání Tridentické, předepsané papežem Piem IV. z usnesení sněmu Tridentského (1545—1563).

Písmo svaté a tradice činí podklad, v němž veškeré zjevení Boží jest uloženo. Tradice rovněž jako Písmo sv. jest Božského původu, proto právem bývá nazývána »**nepsaným slovem Božím**« a náleží jí táž víra a úcta jako Písmu svatému.

Jako Písmo sv. podobně i **tradice došla nás čista a neporušena.** Církev bdí i nad tímto zdrojem víry a stojí pod ochranou Ducha sv. nedopouští, aby vzalo porušení, co bylo od sv. apoštolů přijato a zákonitými učiteli v nepřetržitém postupu odevzdáno pozdějším věkům.

Kdo tradici zavrhuje, nemůže dokázati, že Písmo sv. jest, od koho pochází, ze kterých knih se skládá, je-li pravo, neporušeno atd. Popíráním tradice klesají základy křesťanské víry.

§ 50. Pravidlo katolické víry.

Z Písma sv. a tradice čerpá církev katolická, co jest učení Ježíše Krista, a pamětlivá svého určení, učení to nám předkládá k věření. K církvi odkazuje nás zakladatel křesťanství Ježíš Kristus, k ní nás posílá a vybízí, abychom od ní poučení přijali, když di

k sv. apoštolům: *Kdo vás slyší, mne slyší, kdo vámi pohrdá, mnou pohrdá, kdo pak mnou pohrdá, pohrdá i tím, jenž mne poslal.* (Luk. 10, 16.)

Pamětlivi těchto Božských slov učinme si pravidlem víry: **Věřím všemu, co mi církev k věření předkládá.** Chraňme se nevěry, jež by nás časně i věčně učinila nešťastnými, pečujme o to, aby víra víc a více v nás rostla a se roznmáhala, jak vybízí nás k tomu sv. Petr (II. 3, 18.), an dí: *Rostež v milosti a poznání Pána našeho a Spasitele, Ježíše Krista!*

Pomůcky, z nichž byly některé doklady přejaty:

Matěj Procházka, Základní nauka náboženství katolického ;
Dr. Anton Wappler, Einleitung und der Beweis der kath. Kirche ;
Dr. Eugen Kadeřávek, Obrana základů víry katolické ;
F. Vigouroux-Dr. A. Podlaha, Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii ;
Em. Bougaud-Ant. Melka, Ježíš Kristus, důkaz jeho božství ;
Frant. Spirago, Katolický lidový katechismus ;
Th. C. Matěj Lhotský, Methodický výklad Nového katechismu ;
Dr. Ant. Podlaha, Biblické dějiny pro školu i dům ;
Dr. Alois Musil, Po stopách událostí Starého zákona.

DODATKY.

I.

Vysvětlivky životopisné.

Agassiz Ludvík (1807—1873), professor geologie a zoologie na Harvardské universitě v Cambridgi (Kambridži), z nejznamenitějších přírodopytců minulého století.

Ambrož svatý (340—397), slavný církevní učitel a kazatel, biskup Milánský. Zvelebil chrámový zpěv a složil mnohé písně kostelní. Od něho jest chvalozpěv »Te Deum«, Tebe Boha chválíme.

Ampère (anpér) André Marie (1775—1836), francouzský matematik a přírodopysmec. Původce theorie elektrodynamické. Po něm se nazývá přístroj k měření síly proudu elektrického ampèremetr.

Apion, řecký historik 1. století po Kr. v Alexandrii. Psal proti Židům. Na obranu jich napsal Josephus Flavius: »Dvě knihy proti Apionovi.«

Aristoteles, nejslavnější filosof řecký (384—322 př. Kr.), žák Platonův, vychovatel Alexandra Velikého. Byl zakladatelem soustavy filosofické, které užívali i filosofové křesťanští v středověku.

Athanasius Veliký, svatý, církevní učitel, biskup Alexandrijský. Byl nejmocnějším protivníkem bludaře Aria. Nazýván byl bičem Arianů. Pětkrát vypuzen, dvacet let ztrávil ve vyhnanství. Zemřel r. 373.

Augustin (354—430), biskup v Hipponu. Matka jeho sv. Monika vzorně jej vychovala, ale dlouho marně se namáhala, aby přiměla jej k tomu, by stal se křesťanem. Až osobní styk se sv. Ambrožem, čtení Písma sv. a slzy matčiny urychlily, co milost Boží v něm působila. Augustin dal se pokřtiti a stal se velikým učitelem a spisovatelem církevním. Spis jeho »O městě božím« přeložil Fr. Lad. Čelakovský.

Augustus (63 př. Kr. - 14 po Kr.), římský císař. Provedl opravy ústavy římské, upevnil říši, podporoval vědy a umění. Za jeho vlády narodil se Ježíš Kristus.

Aurelian (214—275) císař římský.

Bacchus (bakchus), Dionysos, řecký bůh úrody, vína; syn Dya a Semely, vychovaný od nymf na hoře Nyse. Vyobrazován jako muž s bo-

hatým vlasem a vousem. Slavnosti na počest jeho konané, *bacchanalie*, pro nepřístojnosti zakázány.

Barrande Joachim (1799—1883), slavný francouzský geolog a badatel o útvaru silurském v Čechách. Dědicem jeho sbírek, rukopisů i knihovny jest Museum království Českého.

Basil Veliký, svatý, církevní učitel 4. století (nar. r. 330), horlivý kazatel a spisovatel, arcibiskup novocaesarejský v Kappadocii, obhájce víry proti Julianovi Apostatovi a Arianskému císaři Valentovi. Upravil řeholi pro mnichy v krajinách Východních, kteří nazývají se do dnešního dne »Basiliány.«

Bonaventura, svatý, vlastně Jan z Fidanzy (1221—1274), vrstevník sv. Františka z Assisi, od něhož obdržel jméno Bonaventura (t. j. mnoho dobrého z tebe vzejde), znamenitý italský bohoslovec a spisovatel. Docílil na čas spojení Řeků s církví římskou.

Bossuet (bosyé) J. B. (1627—1707), slavný francouzský kazatel a spisovatel církevní.

Budha, tolik jako probuzený, osvícený, zakladatel budhismu. Původní jeho jméno bylo Gautama. Narozen prý 560 př. Kr. ze šlechtické rodiny opustil blahobyť a po dlouhém putování a hloubání o bídě lidské jal se hlásati novou víru; viz budhismus.

Cato (kato), starší (234—149 př. Kr.), vynikající státník a první historický, prosaický spisovatel římský, známý svým výrokem »ostatně myslím, že jest Karthaginu zničiti« i Cato mladší (95—49 př. Kr.), římský státník v době Caesarově, vynikali jako vzory bezúhonných povah a obhájci starořímské republikánské nezištnosti proti ctižádostivým choutkám jednotlivců.

Celsus, řecký filosof ve 2. stol. po Kr., spisy svými vyvracel nauky křesťanské a hájil filosofii pohanskou.

Cicero Markus Tullius (nar. 106 př. Kr.), vynikající státník, řečník a spisovatel římský. Jsa konsulem odkryl spiknutí Catilinovo (katilinovo). Po smrti Caesarově svými řečmi připravil válku proti Antoniovi, na jehož popud r. 43 př. Kr. zavražděn.

Cuvier (kyvié) Georges L. Dag. (1769—1832), slavný zoolog francouzský. Jeho význam ve vědách přírodních spočívá hlavně v tom, že poprvé zevrubněji si všímal zkamenělých čtvernožců. Rozdíly oproti druhům dnešním vykládal změnami způsobenými náhlými převraty na povrchu zemském.

Cyprian, svatý, mučedník, otec církevní, biskup karthagijský (okolo r. 200—258).

Dana (nar. r. 1813), professor na universitě new-havenské, z nej-přednějších přírodozpytců amerických.

Darwin (dárvin) Charles Rob. (1809—1882), znamenitý přírodozpytec anglický. Jeho nauka (darwinismus) snaží se dokázati, že vyšší formy tvorstva vyvíjely se pozvolnou přeměnou z forem nižších; hlavními činiteli při tom jsou dědičnost (vlastnosti rodičů, přenášejí se na potomstvo) a proměnlivost (druh trvající může se změnit v nový). Jedinci nejpríz-

nivěji vyvinutí mají největší naději na vítězství v boji o život a odkazují vlastnosti své potomstvu (přirozený výběr).

Delitzsch Fr. (1813—1890) německý protestantský theolog a jazykozpytný znatel hebrejštiny; známější jest jeho syn Bedřich (nar. 1850) znatel jazyka i dějin assyrských (spis Bábel a bible přel. do češtiny).

Deukalion, v řeckém bájesloví syn Prometheův. Při potopě seslané Diem se zachránil se svou ženou Pyrrhou; z kamení, jež házeli za sebe, vzniklo nové pokolení lidí.

Dionysius (Areopagita), přisedící areopagu, jež apoštol Pavel obrátil na křesťanství. Byl biskupem athenským a vynikal zbožností stejně jako rozsáhlým vzděláním filosofickým. Pro víru podstoupil smrt mučednickou za císaře Domiciana.

Eusebius, příjímím Pamfilus, od r. 314—340 biskup v Caesarei v Palestině a spisovatel. Důležitým dílem pro dějiny prvních tří století křesťanských jsou jeho církevní dějiny v 10 knihách až do r. 325; za kterýžto spis počten byl čestným názvem otce dějepisu církevního. Dějiny jeho přeloženy do češtiny podle latinského překladu od Jana Kocína z Kocinetu. (Vydány 1594 s předmluvou Veleslavínovou.)

Eutychés, řecký mnich 5. století v Cařihradě, odpůrce Nestoriův, původce monofysitismu. *Monofysitismus* — učení, které tvrdilo, že jako jest v Kristu jen jedna osoba, tak že v něm jest jen jedna přirozenost. Odsouzeno na církv. sněmu Chalcedonském r. 451.

Fraas Oskar (1824—1897), německý geolog, správce přírodnického kabinetu ve Stuttgartě.

Gamaliel, slavný židovský učitel 1. století po Kr.

Hadrian Publius Aelius (76—138), císař římský, staral se o zvýšení blahobytu říše, provedl nádherné stavby. Od něho pochází Hadrianovo Mausoleum (hrobka), nyníjší Andělský hrad v Římě.

Haeckel (hekl) Ernst H. (nar. 1834), německý přírodopysce, profesor na universitě v Jeně, hlavní zastance a šířitel darwinismu v Německu.

Heine Heinrich (1797—1856) vynikající německý básník.

Hellwald Friedrich (1842—1892), německý kulturní historik a spisovatel z oboru zeměpisného. Do češtiny přeložena jeho díla Země a obyvatelé její a Přírodopis člověka.

Hierocles (hierokles) řecký filosof na rozhraní 3. a 4. století po Kr. Byv za císaře Diokletiana ustanoven místodržitelem Bithynie, stal se hlavním pronásledovatelem křesťanů. Napsal proti nim také zvláštní spis.

Huxley (hexli) Thom. H. (1825—1895), anglický přírodopysce a lékař, profesor na lékařské škole londýnské, zjednal sobě velikých zásluh o biologii (nauku o živoucích tvorech) zvláště pracemi o nejnižších druzích zvířat. Do češtiny přel. Uvedení ve vědy přírodní (ve Světové knihovně).

Champollion (šanoljon) Jean Fr. le Jeune (mladší) (1791—1832), veliký znatel starého Egypta, rozluštitel písma hieroglyfického.

Ignát, svatý († 107), apoštolský otec, žák sv. Jana, biskup v Antiochii syrské; zemřel jako mučedník, byv hozen lvům v cirku římském.

Irenej, svatý, otec církevní, učedník sv. Polykarpa, biskup v Lyoně, odpůrce gnostiků. Za císaře Septimia Severa podstoupil smrt mučednickou r. 202.

Jan Zlatoústý, svatý (347—407), církevní učitel, patriarcha cárihradský, vynikající a neohrožený kazatel, pro podivuhodnou výmluvnost nazván Zlatoústý.

Jeronym, svatý (okolo r. 343—420), církevní učitel a spisovatel. Zpracoval latinský překlad bible zvaný Vulgata, (řecký překlad nazývá se septuaginta) jenž potvrzen sněmem Tridentským (1545—1563) za jediný ověřený překlad bible.

Josephus Flavius (okolo r. 37—95), israelita, jako vojevůdce vzbouřených israelitů ocitl se v zajetí římském, získal si přízeň Vespasianovu i Titovu, s nímž účastnil se dobytí Jerusalema. Jeho *Knihy sedmery o válce židovské* přeložil Pavel Vorličný (Aquilinas) r. 1553, znovu otištěny 1805; viz Apion.

Julian (331—363), zvaný Apostata (odpadlík). Jako císař římský usiloval o návrat k pohanství a potlačení křesťanství, doufaje tím říši vrátiti někdejší velikost. Sám také soukromě podporoval pohanství jednak zřizováním chrámů, jednak spisy proti křesťanství.

Jupiter (Jova, řecký Zeus, Dia), nejvyšší bůh římský, vládce bohů a lidí, bůh nebes a světla, plnící a vinné úrody, války, ochránce lidstva, veškerého práva, věrnosti a přísah, mezí a hranic.

Justin, svatý († 166), filosof, otec církevní, obhájce učení křesťanského. Zemřel jako mučedník.

Klement Alexandrijský, otec církevní. Jako ředitel katechetické školy v Alexandrii vynikl rozsáhlou činností spisovatelskou. Roku 202 vzdálil se z Alexandrie, aby ušel pronásledování za císaře Severa, zemřel mezi r. 211—218.

Klement Římský, svatý, papež; viz str. 89.

Konfucius, Khun-fu-tsi (551—479 př. Kr.), čínský učitel morálky; doporučuje střední cestu, poznání sama sebe, činí pietu (zbožnost, milosrdenství) základem všech ctností. Nauka jeho stala se státním náboženstvím Číny. Národ čínský vyznamenal jej titulem dokonalého světce a výroky jeho učinil svou biblí.

Kyrus III., zakladatel veleříše Perské, syn Kambysa II., podrobil si Medii, Lydii a r. 539 př. Kr. Babylon, zahynul na výpravě proti vzbouřeným kmenům turánským r. 530 př. Kr.

Lactantius (laktancius) Firmilian, církevní otec a spisovatel, vychovatel syna Konstantina Velikého, Crispa. Pro čistotu a uhlazenost svého slohu nazván křesťanským ciceronem. Zemřel okolo r. 340.

Lamarck Jean B. (1774—1829), francouzský přírodovědec. Svými filosofickými názory byl předchůdcem Darwinovým, zastává se nauky o proměnlivosti druhů a nenáhlém vývoji tvorstva čili theorie vývojové.

Laplace (lapláš) Pierre Simon (1749—1827), slavný matematik a hvězdář francouzský. Původce výkladu o vzniku těles nebeských (mechanického), že vznikla zhuštěním točících se koulí plynových. Podobnou

theorii podal již r. 1755 německý filosof Kant. Odtud název theorie Kant-Laplaceova. Viz str. 20.

Linné (1707—1778), švédský přírodovědec, původce t. zv. přirozené soustavy rostlinstva, jež rozdělil na 24 třídy.

Livingstone (Livingstón) David (1813—1873), anglický missionář a cestovatel po Africe, kde působil 16 let mezi polodivokými kmeny africkými.

Lykurgos, podle pověsti zákonodárce a původce státního zřízení ve Spartě.

Marcion, gnostik 2. století, zakladatel nové nauky, že Kristus měl jen tělo zdánlivé; jako bludař z církve byl vyobcován. Zemřel okolo r. 170.

Minerva, v římské báji bohyně rozumu a vynalézavosti.

Mivart George (1827—1900), anglický přírodovědec, prof. biologie v Londýně.

Muhamed (571—632), vlastním jménem Abul Kásim, zakladatel náboženství, islamu. O učení svém tvrdil, že mu bylo zjeveno archandělem Gabrielem, od něho že jménem Božím povolán byl za proroka a nazván Muhamed (oslavený). Stalo se to v měsíci Ramazanu. Roku 616 vystoupil jako prorok v Mekce, r. 622 nucen uprchnouti do Mediny. Útěk jeho sluje hedžra a jest počátkem letopočtu muhamedánského.

Müller Max Friedrich (1823—1900), výborný znatel jazyka indického, vydavatel anglických překladů Posvátných knih Východu.

Nestorius ze Syrie († 440), mnich, patriarcha cařihradský, učil, že jako jsou v Kristu dvě přirozenosti, tak v něm jsou dvě osoby, božská a lidská; že Panna Maria není bohorodičkou. Když nechtěl odvolati, byl výrokem sněmu církevního v Efesu r. 431 s úřadu patriarchy sesazen. Proti němu povstal Eutyches a upadl do bludu opácného.

Numa Pompilius, podle pověsti druhý král římský. Upravil náboženské řády v Římě.

Parker (parkr) 1810—1860, americký theolog, studoval zvláště německou literaturu a filosofii, jejíž vliv jest ve spisech jeho patrný. Jako kazatel horlivě bojoval za zrušení otroctví.

Pelagius, mnich rodem z Britanie (žil ke konci 4. a v 5. století), byl původcem bludu po něm zvaného. Popíral potřebu milosti Boží k dobrým skutkům a k životu věčnému a o hříchu dědičném tvrdil, že záleží jen ve špatném příkladě, který nám Adam dal. Odsouzen na círk. sněmu v Efesu r. 431.

Pavel Samosatský, stal se r. 260 biskupem v Antiochii. Učení jeho, že Kristus z člověka v Boha se vyvinul odsoudila synoda Antiochijská (269) a sesadila jej s biskupství. Pavel však hájen Zenobií, kněžnou palmyrskou, setrval v biskupství až do r. 272, kdy císař Aurelian dobyl Antiochie.

Plato (427—347 př Kr.) vynikající řecký filosof, žák Sokratův, učitel Aristotelův.

Plinius mladší (62 — okolo r. 114), vynikající římský řečník a spisovatel. Mezi zachovanými spisy jest také 121 dopisů císaři Trajanovi z doby, kdy Plinius byl náměstkem císařovým v Bithynii.

Plutarch (nar. asi 46 po Kr.), řecký spisovatel hlavně životopisů vynikajících Řeků a Římanů (23 dvojice, vždy jednoho Řeka a jednoho Římana).

Polykarp, svatý, apoštolský otec, žák sv. Jana, biskup smyrenský. Za Marka Aurelia byl odsouzen na hranici, že nechtěl zlořečiti Kristu (kolem roku 167).

Porphyrius, spisovatel a latinský básník ve 4. století po Kr.

Prometheus, v řecké báji jeden z Titanů (dětí světovládce Urana a Gaje) donesl proti vůli Diově lidstvu oheň; proto ukován ke Kavkazu; orl denně užíral mu játra, jež přes noc znovu narůstala; osvobozen Herakleem.

Quatrefages (katrfaž) de Bréau (1810—1892), francouzský přírodopysmec, professor anthropologie při Museu pařížském, odpůrce darwinismu.

Quenstedt Friedrich, August (1809—1889), německý přírodopysmec, professor na universitě v Tubinkách.

Řehoř Nysský, svatý, církevní učitel 4. století (nar. r. 331), biskup v Nysse v Kappadocii, bratr sv. Basila Velikého.

Řehoř Veliký, svatý, papež (od r. 590—604), staral se o obrácení Anglosasů, poslav tam opata Augustina se 40 pomocníky. Dvakrát zachránil svou neohrožeností Řím od Longobardů. Upravil chrámový zpěv, jenž po něm sluje gregoriánský.

Renan (r'nan) Ern. (1823—1892), francouzský filosof, historik a spisovatel. Na místo Boha-tvůrce klade nekonečnou proměnu. Věda nahrazuje mu náboženství. Vystoupil proti každému dogmatu a zvláště proti božství Kristovu, jenž mu byl pouze nedostizitelným člověkem.

Rousseau (rusó) Jean Baptista (1712—1778), francouzský romanopisec, filosof a vychovatelský reformátor. Požadoval návrat k přirozenosti a přírodě vůbec. Svými myšlenkami měl veliký vliv na všechn duševní život pozdější; do češtiny přeložen Emil a j.

Salvian (okolo r. 400—480), učený kněz a latinský spisovatel.

Secchi (seki) Ang. (1818—1878), člen řádu jezuitského, proslulý hvězdář italský. Jako řídítel hvězdárny v Římě bádál zvláště s velikým zdarem o spektrech (vidmech) těles nebeských.

Seneca (seneka) A. Lucius (4 př. Kr. až 65 po Kr.), římský filosof, vychovatel Neronův, za jehož mládí jako konsul říši spravoval; na rozkaz Neronův sám si vzal život. Ve spisech svých obírá se nejvíce morální filosofií. V mnohých myšlenkách (jako na př., že všichni lidé jsou si rovni) setkává se s učením Kristovým.

Sergius, od r. 610 patriarcha cařihradský, původce bludného učení (monotheismu), že v Kristu byla pouze jedna působnost a jedna vůle, proti učení církve, že v Kristu jsou dvě vůle, z nichž lidská byla podrobena vůli božské. Pro toto učení snažil se dosíci také souhlasu papeže Honorio. Synoda Lateránská r. 649 a sněm oekumenický VI., cařihradský III. r. 680 vyslovily nad ním anathema.

Sókratés (okolo r. 470—399 př. Kr.) přední filosof starověku, učitel Platonův. Podle jeho nauky člověk má býti moudrým, aby byl šťasten.

Sebezpoznání jest cestou k dokonalosti. Známy jest jeho výrok: »Vím toliko, že nic nevím.«

Solon (nar. 639 př. Kr.), vynikající athénský státník, důmyslně uspořádal athénskou ústavu; obecným zrušením dluhů zaručených pozemkem nebo tělem vyrovnal rozdíly občanské.

Sofroniskus, otec Sokratův, řezbář.

Stanley (sténli H. Morton, původně J. Rowland, (1841—1904) slavný anglický spisovatel a cestovatel po Africe, největší objevitel zemí po Kolumbovi; svými objevy roznítil a dal směr (osadní) činnosti v Africe, zvláště rovníkové.

Strauss David Friedrich (1808—1874), německý protestantský theologický spisovatel a filosof. Popírá možnost zázraků, evangelia jsou mu snůškou bájí, jež povstaly v 1. a 2. století po Kr., kdy vznikaly první obce křesťanské. Vykládá evangelium a Písmo sv. vůbec mythicky, Renan přirozeně.

Suetonius Gajus Tranquillus (asi v 2. pol. II. století po Kr.), římský historik.

Tacitus Cornelius (55—117), římský spisovatel historický.

Tertullian (okolo r. 160 až okolo r. 230), církevní spisovatel. Hájil církve slovem i písmem. V dospělém již věku přidal se k sektě montanistů.

Timotheus, svatý (okolo r. 35—97), průvodčí sv. Pavla na jeho apoštolských cestách. Podle tradice byl prvním biskupem efeským a zemřel smrtí mučednickou. Sv. Pavel mu napsal dva listy.

Titus, svatý, žák a pomocník sv. Pavla, jež r. 51 provázal do Jerusaléma a jemuž byl potom nápomocen při správě církví v Malé Asii, Makedonii a v Řecku; byl biskupem na Krétě. Sv. Pavel mu napsal list.

Trajan Marcus Ulpius (53—117), nejznamenitější císař římský. Ač větší díl své vlády ztrávil na pochodě a v táboře, přece vzorná byla jeho správa říšská. Památka Trajanových úspěchů tak utkvěla, že senát (sbor rádců vlády ve věcech politických) každého z jeho nástupců vítal slovy: »Budiž lepší Augusta a šťastnější Trajana.« Za něho říše římská nabyla největšího rozšíření. Paměť jeho se zachovala i u Jihoslovanů, od nichž jméno »Trojan« přešlo i k jiným Slovanům. Ušlechtilé smýšlení jeho dokazuje výrok, když některého dne nevykonal dobrého skutku: »den jsem ztratil.«

Vigouroux (vigurú) F., ředitel semináře sv. Sulpicia v Paříži. Vydal v r. 1887 objemné dílo »Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii.« Do češtiny přeloženo od Dr. Ant. Podlahy.

Virchow Rudolf (1821—1902), professor na lékařské fakultě v Berlíně. Jest původcem učení, že základ nemocí hledati sluší ve změnách buněčných. Vynikl také jako badatel v anthropologii, v otázkách zdravotnických a j.

Voltaire (voltér) Franc. Mar. Arouet (1694—1778), francouzský filosof, básník a spisovatel. Filosofická činnost jeho jest věnována hlavně boji proti křesťanství. Spisy svými spolupřivodil velikou revoluci francouzskou.

Wallace (vollés) Will. (nar. 1822), anglický přírodovědec a cestovatel.

Wigand Albert (1821—1886), německý botanik (rostlinopisec).

II.

Vysvětlivky cizích a neobvyklých slov.

anathema — církevní klatba, jež vylučovala z církve.

anthropologie — nauka o člověku, člověkozpyt, věda jednájící o tělesné a duševní přirozenosti člověka.

anthropologický — člověkozpytný.

aramejské nářečí — hebrejšтина, kterou mluvilo se v Mesopotamii, Syrii a severních krajinách Palestiny.

areopag — soudní sbor athénský, nazvaný dle svého sídla na pahorku Areopagu.

assimilace — připodobení, přizpůsobení se.

autorita — vážnost, vliv, moc, váha; osoba, která má takovýto vliv.

Benediktini — mniši řehole sv. Benedikta († 543), která z Monte Cassina (v Itálii) rozšířila se po celé Evropě. Do Čech uvedeni sv. Vojtěchem. Byli pěstiteli všeho vzdělání, učili řemeslům, orbě, zahradnictví, vychovávali mládež, sbírali, skládali a opisovali literární památky.

brahmanismus — náboženství indické, náboženství kněží (brahmanů). Všechna bytost vzniká z Brahmy, jím žije a k němu se navrácí. Brahma — první bůh z indické božské trojice (Brahma, Višnu a Šiva), vedle nichž jest množství božstev nižších. Podle učení brahmanů putuje duše člověka po smrti za své hříchy těly zvířecími (stěhování duší).

budhismus — vyznání víry hlásané Budhou. Základní pravdy: narození, stáří, smrt, spojení s nemilým, odloučení od milého jest patero útrap, spojených s bytím každého jednotlivce. Příčinou útrap jest vůle k životu, touha po bytí a užívání, odčiněním těchto útrap úplné zničení této vůle a touhy. Bytí nynější je útrapou, jejím koncem je spasení (nirvānam). Budhismus rozšířen v Indii, Číně, na Korei, Ceylonu a Javě.

buňka — nejjednodušší a nejnižší živoucí tvor, organismus, v říši živočišné a rostlinné.

citát — výrok osoby nebo knihy, výňatek z knihy, jež někdo jiný uvádí.

Delí — bývalé město řecké ve krajině zvané Fokida, s chrámem a slavnou věštírnou Apollónovou (bůh slunce, věšteb a j.).

dialog — rozhovor, rozmluva dvou lidí.

Dodona — slavná věštírna Diova v Epeiru.

dogma — co za pravdu uznáno, na př. pravda víry, kterou katolická církev k věření předkládá.

Dokéti — gnostičtí bludaři, kteří tvrdili, že Kristus má tělo pouze zdánlivé.

Ebionité — zvaní také Nazareovci, zastánci zákona Mojžíšova, učili, že zákona Mojžíšova zachovávati jest i křesťanům.

ethnos — národ.

ethnografický — národopisný.

exemplář — výtisk nebo kus z mnoha předmětů stejnorodých.

fakt (faktum) — skutek, čin, děj, událost skutečná.

Farao — titul krále egyptského, v Písmě sv. užívaný obyčejně místo osobního jeho jména.

Fariseové — (odloučenci, zvláštnůstkáři) náboženská strana starých Israelitů. Zachovávali úzkostlivě a okázale vedlejší a méně závažné předpisy Starého zákona, kdežto potají neštíteli se poklesků sebe větších. Ostatními lidmi, jež považovali za méně dokonalé, pohrdali a jich se stranili (odtud jich jméno).

fetiš — kouzlo, neživý předmět, jemuž se připisuje nadpřirozená moc; **fetišismus** — uctívání fetiše; nejnižší druh modloslužby.

filosof — (milovník moudrosti) člověk obírající se filosofií; **filosofie** — věda, která se snaží vše poznati v příčinách a neuspokojuje se jen poznáním povrchním; **filosofický** — vztahující se k filosofií.

fysikoteleologický — důkaz jsoucnosti Boží, založený na účelnosti v přírodě; **teleologie** — nauka o účelnosti.

Genesis — název 1. knihy Mojžíšovy, jedající o počátku světa a dějinách národa israelského až do vyjití z Egypta.

genealogie — rodopis; **genos** — rod.

geologie — věda zkoumající vrstvy zemské kůry, jak v nynějším stavu jest a jak se tvořila; **geolog** — zeměpytec.

Gnostikové — učinili učení Kristovo předmětem rozumového badání, chlubili se hlubším poznáním učení Kristova (gnosis) a snažili se nejdůležitější otázky náboženské zodpovědět jiným způsobem, než jak na ně odpovídá křesťanství.

historický — minulosti náležející, dějepisný; **historie** — dějiny; **historik** — znalec minulosti, dějepisec.

hypothesa — domněnka, viz str. 36.

charakter — svéráznost věci, osobitost, povaha.

chronologický — podle postupu časového sestavený.

idea — obraz nebo vidina, kterou si o nějakém předmětu utvoříme v rozumu, tolik jako pojem.

islam — viz muhamedanismus.

isolovaný — odloučený, oddělený.

Jesuité — Tovaryšstvo Ježíšovo, duchovní řád založený r. 1534 v Paříži sv. Ignácem z Loyoly na obranu a šíření katolické víry. Do Čech přivedeni za Ferdinanda I. r. 1556 a měli tu v Praze i jiných městech své kolleje (domy) se školami vyššími i nižšími. Roku 1773 papežem Klementem XIV. řád zrušen, ale 1814 zase obnoven.

klassický — vynikající, původně v nejvyšší třídu (klassu) zařaděný, vybraný, obsahem i formou dokonalý, vzorný.

koncil — církevní sněm, viz str. 96.

kontext — spojení, souvislost.

kosmogonie — nauka o vzniku světa a jeho vývoji.

kosmologický — důkaz jsoucnosti Boží ze jsoucnosti světa; **kosmologie** — nauka o stavbě vesmíru.

levité — u israelitů pomocníci kněží chrámových při bohoslužbě.

list propustný — list, jímž mohl u israelitů muž manželku vypověděti a pojmouti jinou. Příčina, pro niž manželka byla propuštěna, nemusela v listu propustném býti udána.

literatura — soubor všech plodů ducha lidského vyjádřených slovy (řečí). Vše co duch lidský věděním (myšlením) a cítěním svým vytvořiv slovy vyjádřil, spadá v literaturu, ať již bylo napsáno či jen ústním podáním v lidu se udržuje (literatura t. zv. tradiční, lidová). V užším slova smyslu znamená literatura jen památky písemné, odtud také český název písemnictví.

magové — čarodějové, kouzelníci a vykladači snů, mudrci, náleželi v Egyptě ke třídě kněžské.

monotheista — kdo věří v jednoho Boha; **monotheismus** — víra v jednoho Boha (u křesťanů, israelitů, muhamedánů).

Montanisté — zvaní po Montanovi, který po r. 140. vystupoval ve Frygii jako prorok, přidržovali se sice učení Kristova, ale činili všeobecným a platným zákonem, co Kristus jenom radil. Zaváděli přísnou askesi (sebezapírání, umrtvování těla) zavrhuje všeliké umění a vzdělanost.

morálka — mravouka, mravověda.

muhamedanismus — islam, tolik jako odevzdání, náboženské učení Muhamedovo; směs názorů pohanských, israelských a křesťanských. Nej-přednější povinností vyznavačů jest modlitba, půst (zvláště v měsíci Ramazanu), almužna, pout do Mekky aspoň jednou za života a boj proti nevěřícím. Věří v nezměnitelné fatum (osud), jemuž neodolatelně každý propadá. Kniha, v níž učení je obsaženo, sluje Al koran (= čítanka).

Nolaskové — mnišský řád založený ve Španělsku r. 1218 od sv. Petra Nolaska. Vytkl si za úkol vykupovati křesťanské otroky z rukou Saracenů. Nazýval se též řádem Panny Marie na vykupování zajatců.

objektivnost — předmětnost, věcnost.

očista — náboženský úkon, jímž se odstraňuje znesvěcení osoby neb věci.

Olympie — město v Elidě (v Řecku) se starou věštírnou. V Olympii konány od 776—394 př. Kr. každého 4. roku pětidenní slavné hry olympijské; nyní ve zříceninách.

orgán — ústroj, část těla, rostliny neb zvířete, vykonávající určité úkony; tak ústroje rostliny jsou kořen, lodyha, list.

organický — ústrojný, znamená tolik co životem a takovou skladbou tělesnou nadaný, jaká životu přísluší.

organismus — ústrojenec, bytost nadaná životem. Ústrojenci dělí se na živočichy a rostliny.

osvěta — souhrn poznatků rozumových o člověku a jeho nejdůležitějších zájmech.

Otcové církevní — spisovatelé církevní, kteří svým učením a spisy v prvních stoletích židy a pohany křesťanství získali, a tak jejich a tím i církve duchovními otci se stali. Kteří vynikali svatostí života, slovou **svatí otcové**; kteří žili v době apoštolů, slovou **otcové apoštolští**.

pessimismus — způsob nazírání na věci s jejich nejhorší stránky; jako názor na svět (opak optimismu), že svět je naskrze špatný; **pessimista** — přívrženec pessimismu.

Piaristé — (Otcové zbožných škol), řehole založená svatým Josefem Kalasanským († 1645). Vychovávali mládež; v Rakousku měli gymnasiijní školy až do 2. pol. 19. století.

písmo hieroglyfické — nejstarší písmo egyptské, složené z více méně věrných obrazů předmětů a užívané po výtce pro staroegyptské texty náboženské.

písmo klínové — písmo starých Peršanů, Babyloňanů a Assyřů; znaky mají podobu klínu.

polytheismus — mnohobožství, uznává a ctí mnoho bohů.

prefekt — představený, dozorce, ve starém Římě titul mnohých úředníků vojenských i občanských.

příroda ústrojná — zahrnuje v sobě živočišstvo a rostlinstvo, příroda **neústrojná** — nerosty.

progressivní — postupný.

prokurator — každý zástupce jiné osoby, v Římě vrchní úředníci císařští řídící v provinciích správu finanční; dnes prokuratora (finanční) je úřad zastupující státní majetek.

provincie — u Římanů země (mimoitalská) Římu podrobená a římským místodržitelem spravovaná. **Provincie církevní** — obvod několika biskupství, ve kterém jednomu biskupovi, arcibiskupovi nebo metropolitovi přísluší dozor nad biskupy ostatními.

rabbi (rabín) — hebrejský učitel náboženství mojžišského podle talmúdu.

racionalismus — vlastně snaha zjednatí všude platnost rozumovému pochopení věcí; ve skutečnosti názor, který popírá vše, čeho pochopiti nemůže zejména tajemství a zázraky; **racionalista** — přívrženec racionalismu.

Saduceové — (zvaní tak od zákonníka Saddoka) náboženská strana starých israelitů, přidržovali se celkem zákona Mojžišova, zavrhlí však předpisy a zvyky, jež během času byly zavedeny. Mnozí z nich oddávali se životu nešlechtnému, bažíce výhradně po časných požitcích.

sekta — rozkol, rozdvojení; v církvi odštěpená strana, jdoucí v učení a myšlení svým cestou odchylnou; **sektář** — odštěpenec, bludař.

Školní bratři — (Bratři křesťanských škol) řehole založená od re-mesšského kanovníka Jana Kř. de la Salle († 1719); vyučovali mládež.

slavnost letnic — slavnost žní; konala se u israelitů po uplynutí sedmi týdnů po velikonocích na poděkování za úrodu polní a na památku, že Bůh dal lidu svému zákon na hoře Sinai.

slavnost stánků — konala se u israelitů každého roku na podzim po 7 dní od 15.—24. dne měsíce Tišri (= říjen) na poděkování za dobrodiní, jež Hospodin prokázal lidu israelskému na poušti. V těch dnech přebývali israelité ve stáncích, jež stavěli z větví, připomínající si, že předkové jejich po 40 let přebývali na poušti.

slavnost velikonoční — konala se u israelitů každého roku od 14.—21. Nisanu na památku velké noci, v níž vysvobození byli z Egypta, a v níž zachováni byli od smrti jejich prvorozenci. O svátcích těch jedli přesné (nekvašené) chleby a na počátku svátků zabíjeli beránka a pečené maso jeho požívali spolu s trpkým salátem jako v oné noci před odchodem z Egypta.

stoikové — stoupenci stoické školy filosofické. Stoická škola filosofická, založená Zenonem z Kypru ve 4.—3. stol. př. Kr. Učili, že pravá blaženost záleží toliko ve ctnosti a ctnost zase v poslušnosti zákonů přírodních. Hlavní váha kladena na uskutečňování těchto zásad v životě.

synedrium — nejvyšší rada židovská.

synoda — název církevního sněmu buď obecného (synoda oekumenická) nebo částečného (synoda provinciální), zvláště sluje tak shromáždění duchovenstva jedné diecese za předsednictví biskupova (synoda diecesní).

talmúd — viz str. 68.

theorie — viz str. 37.

tradice — viz str. 101.

tragedie — truchlohra.

Trinitáři — mnišský řád na vykupování otroků, založený r. 1198 sv. Janem z Mathy a sv. Felixem z Valois.

tropický — v tropickém pásmu (mezi oběma obratníky) ležící, jemu vlastní.

učitelé církevní — spisovatelé církevní, vynikající učeností a svatostí života od církve tak nazvaní pro zásluhy, jichž si o ni získali.

ústrojenec — viz organismus.

vegetace — vzrůst, zvláště rostlinný, rostlinstvo vůbec.

věštírna — místo, kde se děly věštby.

záhada — otázka čekající svého rozřešení.

Zendavesta — posvátná kniha starých Iranců a soudobých Parsů, prý z r. 2800 př. Kr.

zoolog — přírodopysmec, obírající se studiem říše živočišné; **zoologie** — nauka o živočišstvu.

KAREL VAČLENA,

knihkupec v Mladé Boleslavi

vydal mimo jiné spisy také:

NEHOMÉROVSKÝ SLOVNÍK ŘECKOČESKÝ

složený od Františka Lepaře. Cena 17 K 76 h.

M. TULLI CICERONIS

CATO MAIOR

DE SENECTUTE LIBER

AD T. POMPONII ATTICUM.

K potřebě školní upravil a poznámkami opatřil **Antonín Mikenda**, professor c. k. gymnasia na Novém Městě Pražském. Všeobecně schváleno výnosem velesl. zemské školní rady ze dne 30. listopadu 1886 č. 33.506. — Cena 1 K 12 h.

M. Tullia Cicerona řeč pro návrh Maniliův

(DE IMPERIO CN. POMPEI).

K potřebě gymnasií českých upravil **F. Krsek**. — Za knihu školní obecně připuštěno velesl. zem. radou školní výnosem ze dne 24. srpna 1891 č. 16.679. — Cena 88 h.

TITI LIVI

AB URBE CONDITA LIBRI I. ET XXI.

SCHOLARUM IN USUM EDIDIT

Antonius Mikenda Schváleno výnosem veleslavné zemské školní rady ze dne 24. června 1888 č. 25.025. — Cena 72 h.

TITI LIVI

AB URBE CONDITA LIBRI I. ET XXI.

Ku potřebě školské upravil a poznámkami opatřil **Antonín Mikenda**, professor c. k. českého vyššího gymnasia na Novém Městě Pražském. Schváleno výnosem velesl. zemské školní rady ze dne 24. června 1888 č. 25.025. — Cena 3 K 12 h.

ZÁKLADNÍ NAUKA NÁBOŽENSTVÍ KATOLICKÉHO PRO PÁTOU TŘÍDU STŘEDNÍCH ŠKOL.

Sepsal Th. Dr. Jan Procházka. Schválena výnosem vys. c. k. ministerstva osvěty a vyučování ze dne 20. června 1890 č. 11.625. — Cena 2 K.

C. SALLUSTI CRISPI

BELLUM CATILINAE ET BELLUM IUGURTHINUM.

Školám upravil **Jos. Podstatný**, c. k. gymnasiální ředitel v Mladé Boleslavi.
Svazek I. Text. Cena 1 K 12 h. — Svazek II. Výklad. Cena 80 h.

Úkoly ku překladům z jazyka českého na jazyk latinský.

PRO PÁTOU A ŠESTOU TŘÍDU GYMNASIJNÍ.

Zpracoval **Timothej Hrubý**. Ke IV. vydání upravil **Jan Šulc**. — Cena 1 K 76 h.